

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BİR MİMARİ KEŞİF ALANI : NDSM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Çağın SERGİN

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

MAYIS 2014

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

BİR MİMARİ KEŞİF ALANI : NDSM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Çağın SERGİN
502111106

Mimarlık Anabilim Dalı

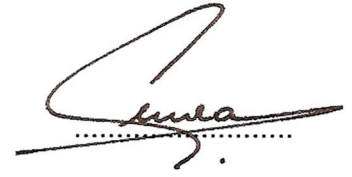
Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Semra AYDINLI

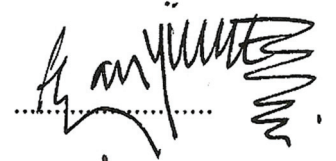
MAYIS 2014

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502111106 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Ayşe Çağın SERGİN**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **“BİR MİMARİ KEŞİF ALANI : NDSM”** başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

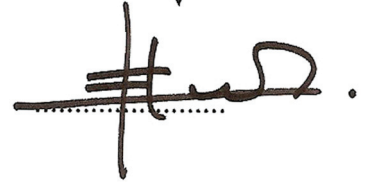
Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Semra AYDINLI**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof.Dr. Ferhan YÜREKLİ**
Maltepe Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin L. KAHVECİOĞLU
İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : **05 Mayıs 2014**
Savunma Tarihi : **30 Mayıs 2014**

Aileme,

ÖNSÖZ

Öncelikle, maddi manevi desteğini asla esirgemeyen benimle birlikte tezin yol alışı adım adım izleyen, bana dünyaya önce sevgi sonra saygıyla bakmayı öğreten Annem Ufuk Sergin ve Babam Kemal Sergin'e,

Lisans bitirme jürisinde tanıştığım, mimarlığı ve hayatı algılayış şeklimin değişmesinde büyük katkıları olan sevgili danışmanım Prof.Dr. Semra Aydınli'ya; Öncü yorumları ve mimarlık eğitime verdikleri sonsuz özveri ile biz öğrencilerine dünyaya bir de tersten bakabilme yetisi veren değerli eğitmenlerim Prof.Dr.Ferhan Yürekli ve Yrd.Doç.Dr.Hüseyin Kahvecioğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın dönüm noktası olarak kabul ettiğim ve Yüksek Lisans eğitimimin çok önemli bir parçası olarak düşündüğüm İTÜ'de geçirdiğim 7, İsviçre'de geçirdiğim 1 sene bu tezin oluşmasında büyük bir rol oynamıştır. Farklı kültürlerden gelen insanlarla çalışmanın verdiği çok yönlü bakabilme ve İstanbul, Porto ve Basel'de yaşamının verdiği avantaj sayesinde ise birbirinden farklı yerleri bizzat deneyimleme şansına erişebildim. Özellikle İsviçre'de geçirdiğim 1 yıl, bana hayatımda önyargılarımı yokettiğim, kalıplarımın kurtulduğum, kendime güvenmeyi ve inanmayı öğrendiğim bir kırılma noktası olarak geri dönmüştür. Bu kırılma sürecinde mimari disiplinden çok şey öğrendiğim başta İsviçre olmak üzere, Hollanda, İngiltere, Danimarka, Portekiz ve Almanya'da gerçekleştirdiğim mimari keşiflerde beni yalnız bırakmayan, mimarlık hakkındaki görüşlerine çok önem verdiğim, *Reflections*'ı beraber yazdığımız, bana olan inancını asla yitirmeyen, tezin fikir aşamasındaki en büyük destekçim James Bailey'e, Amsterdam ile beni tanıştıran, beraber çalışmaktan büyük keyif aldığım ve gördüğüm en yetenekli mimarlardan Carlo Maria Morsiani'ye, Hollanda kültürünü bana çok iyi tanıtan Jean Paul Williemse'e, Danimarka ile ilgili görüşlerini paylaşan ve manevi desteğini esirgemeyen Jonas Vistesen'e, keyifli sohbetleriyle mimarlığı eğlence haline getirmeyi öğreten Caetano de Bragança ve Liliana Rocha çiftine,

Bitmek bilmeyen bilgisi, sevgisi ve sabrıyla bana destek olan, 21 senedir birlikte yürüdüğüm kardeşim Dorukhan Sergin'e ayrı ayrı sonsuz teşekkürler ediyorum.

Bu tezi zamansız kaybettiğim dayım Haluk Süyek'e ve daima yanımda olduklarını hissettiğim babaannem Ayşe Sergin ve anneannem Yaşar Yağcıoğlu'na ithaf ediyorum.

Mayıs 2014

Ayşe Çağın SERGİN
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xv
SUMMARY	xvii
1. GİRİŞ	1
1.1 Keşif Başlangıç Noktası	2
1.2 Sanayi Krallığından Hayalet Şehre Doğru	3
1.3 NDSM'in İşgali	3
2. BİR ALTERNATİF YAŞAM MODELİ: NDSM.....	5
2.1 NDSM Yapılarının Dönüşümüne Mimari Bakış.....	7
2.1.1 Anıtsal yapılar	8
2.1.2 Büyük kayikhaneler	9
2.1.3 İJ-Kantin.....	11
2.1.4 Yeni yapılar	11
2.2 NDSM, Bugün ve Yarın.....	12
2.2.1 NDSM 1995-2015.....	12
2.2.2 Urban Vision 2025	13
2.2.3 Çelişkiler ve NDSM.....	15
2.3 NDSM' in Öğrettikleri 1	17
2.3.1 Geri dönüştürüm ve yaşam döngüsü kavramı	18
2.3.2 Tüketim ve seçleşme.....	18
2.3.3 Tüketimin parçalanması: çürüme.....	20
2.3.4 Yapay çürüme	22
2.3.5 Terkedilmiş Hollanda.....	23
3. NDSM'NİN DÖNÜŞÜMÜNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	25
3.1 Amsterdam'da Kayboluş Haritası	25
3.2 Amsterdam, Anarşi ve Özgürlük.....	30
3.3 İşgal Kültürü.....	33
3.4 Amsterdam'da Mimarlık Denemeleri	35
3.5 Örgütlenme Kültürü	38
3.5.1 Islah etme politikası: Broedplaatts	38
3.5.2 Kinetisch Noord	39
3.6 NDSM'in Öğrettikleri 2	40
3.6.1 Deneysel kentin evrimi	40
3.6.1.1 Ütopyaların dönüşümü	40
3.6.1.2 Toplumsal üretim	45
3.6.1.3 Mimarlık oyunu.....	47
3.6.2 Kolaj kentin evrimi	51
3.6.2.1 Fragmanlar	51

3.6.2.2 Yaptakçılık	52
3.6.3 Otojenik kentin evrimi	53
4. NDSM ÖĞRETİLERİ ÜZERİNDEN YENİDEN OKUMALAR.....	59
4.1 Bir Sistemin Parçası Olamamak	59
4.1.1 Bağımsız kasaba: Christiania	59
4.1.2 Tarihsel gelişim	60
4.1.3 Değerlendirme	62
4.2 Kader Birliği	64
4.2.1 Düşey kent: Torre David	64
4.2.2 Siyaset ve Torre David	66
4.2.3 Mimarlık ve bakış açısı	67
4.2.4 Değerlendirme	69
4.3 Temel Mimarlık	71
4.3.1 Yarım mahalle: Quinta Monroy	71
4.3.2 Değerlendirme	73
5. SON VE YENİ BAŞLANGIÇLAR.....	75
KAYNAKLAR.....	77
EKLER.....	81
ÖZGEÇMİŞ.....	97

KISALTMALAR

BWT	: Bouw-en Woningtoezicht (Bina Denetleme Departmanı)
CAWA	: Commision And Ateliers Works Spaces Amsterdam (Amsterdam'daki Çalışma ve Atölye Alanları Komisyonu)
GDH	: Gemeentelijke Dienst Herhuisvesting (Belediye Tehcir Servisi)
KNSM	: Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij (Hollanda Krallığı Vapur Şirketi)
KVK	: Kamer van Koophandel (Ticaret Odası)
NDSM	: Nederlandse Scheepsbouw en Droogdok Maatschappij (Hollanda Gemi İnşa ve Bakım Şirketi)
SWD	: Stedelijke Woning Dienst (Kent Barınma Departmanı)
U-TT	: Urban Think Tank

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Amsterdam, IJ nehri ve NDSM ilişkisi	6
Şekil 2.2 : NDSM Vaziyet Planı 1945-1961, (Url-1)	7
Şekil 2.3 : NDSM 2014, Harita: A.Çağın Sergin	8
Şekil 2.4 : Kunststad/ArtCity, Fotoğraf: A.Çağın Sergin.....	10
Şekil 2.5 : 2025 NDSM projesi, 1/2000 Maket, (Url-2).....	13
Şekil 2.6 : NDSM ve IJ Enbankments Projeleri.	14
Şekil 2.7 : Serbest bedenler, hapis ruhlar. Kolaj: A.Çağın Sergin.....	19
Şekil 2.8 : Yaşam döngüsü için kullanılan iki farklı yaklaşım	21
Şekil 2.9 : Venedik Mimarlık Bienali – Hollanda Sergisi	24
Şekil 3.1 : Flaneur’ün yeniden ürettiği Amsterdam haritası- Yapboz, A.Çağın Sergin, Basel, Ağustos 2013.	28
Şekil 3.2 : Şizofren üretiminin tetiklemesi, A.Çağın Sergin, Amsterdam, Ağustos 2013.....	29
Şekil 3.3 : 1967 Provos karikatürlerinden derleme (a) R.Stolk’dan İşgal Etme Çağrısı, (b-c) W.Creech’den cinsel istismar ve gecekondular otoritelerine eleştirisi.	32
Şekil 3.4 : Tacheles Kunsthaus Berlin.....	35
Şekil 3.5 : Solid 11 projesi 1. Kat planı ve iç avlu, (Url-12)	37
Şekil 3.6 : Üstte OMA 1991 IJ-Oevers Projesi’nden iki görsel ve altta Le Corbusier’in 1924 Ville Radieuse Projesi’nden bir görsel.....	42
Şekil 3.7 : Superstudio projelerinden bir derleme	43
Şekil 3.8 : Temsil farkı: Le Corbusier adamı ve Archigram kadını	44
Şekil 3.9 : Dada ve kolaj tekniği ile üretilen soyut bir çalışma	46
Şekil 3.10 : Nieuwenhuijs’un özgürce hareket eden strüktürü, (Wigley,1998).....	50
Şekil 4.1 : Christiania’nın işgali.....	61
Şekil 4.2 : 45 katlı Torre David Binasının cephesi, (Baan, 2013).....	64
Şekil 4.3 : Karakas gecekondular ve gökdelenler, (Baan 2013).....	65
Şekil 4.4 : Quinta Monroy öncesi ve sonrası	72
Şekil A.1 : Kunststad/Artcity’den fotoğraflar	82
Şekil B.1 : Eski ve yeni yapıları ile NDSM.....	84
Şekil B.2 : NDSM etkinlik alanları	85
Şekil C.1 : Marc Faasse’nin NDSM’i anlatan fotoğraf çalışmaları	86
Şekil D.1 : Christiania	88
Şekil E.1 : Iwan Baan’ın gözünden Torre David	90
Şekil F.1 : Sunumdan görseller – Tez,keşif ve ilişkiler.....	92
Şekil F.2 : Sunumdan görseller – NDSM, Örnekler ve ilişkiler.....	93
Şekil F.3 : Sunumdan görseller	94
Şekil F.4 : Sunumdan görseller – 2	95

BİR MİMARİ KEŞİF ALANI: NDSM

ÖZET

Tezin yazarı tasarımı bir bilmece sorusu ise, mimarlık bu sorulara çoklu yanıtlar arama hali olarak ele almaktadır. O halde, mimarlık içinde barındırdığı verilerle nasıl okunur? Mimarlık içinde bulunduğu koşullar dahilinde bu probleme nasıl bir çözüm üretebilir? sorularına çeşitli ve çoklu yanıtlar aramak için geçen süreç ise tezin amacını oluşturmuştur. Adının keşif koyulduğu bu süreçte, NDSM bölgesinin araştırılması bir araç olarak seçilmiştir. NDSM üzerinden yapılan değerlendirme süreci aynı zamanda bir tez tasarım süreci olarak sunulmuştur.

Yazar, IJ nehrinin kıyısında, Amsterdam'ın kuzeyinde yer alan, 30'lu yıllarda gemi üretim tersanesi olarak kurulan NDSM şirketinin geçmişten bugüne yaşadığı dönüşümünü bir araç olarak seçmiş ve mimarlık okumaları yapmıştır. Amsterdam tarihi kentinin dışında bir sanayi bölgesi olarak gelişen Amsterdam Noord – NDSM, 80'li yılların sonunda bölgedeki üretimin sona ermesiyle birlikte hayalet kente dönüşmüştür. 90'lı yıllarda kendilerini göçebe şehirliler olarak lanse eden içlerinde zanaatkarlar, sanatçılar, sanatçı olmak isteyenler, öğrenciler, sokak dansçıları ve kaykaycılarının bulunduğu bir grup insan tarafından işgale uğramıştır. Çeşitli aşamalardan sonra şehrin atık alanı olarak bilinen ve dökülmeye yüz tutmuş kuzey bölgesi bir gelişme göstererek sanat ve tasarım şehri haline gelmiştir.

Başarılı olduğu düşünülen NDSM dönüşümü bir keşif alanı olarak belirlenmiş ve bu başarıya zemin hazırlayan sebepler tez yazım süreci boyunca keşfedilmeye çalışılmıştır. NDSM'in başarılı dönüşüm sürecinin ardında yatan nedenler ve Amsterdam, Hollanda kültürünün ilişkileri araştırılmıştır. Araştırmalar ve çeşitli analizler sonucu bölgenin Amsterdam kenti ve kentin dinamikleri ile doğrudan ilişkili olduğu sonucuna varılmış ve kentin keşfi adına kişisel bir haritalama yapılmıştır. Kentin mimarlıkla kurduğu bağlantıyı anlamak adına Amsterdam'da tasarımcı-kullanıcı arasındaki ilişkileri anlatan örneklerle bakılmıştır. Bölgenin bir gençlik hareketi olması itibarıyla Amsterdam'ın 60'lı yıllardan bu yana geliştirdiği gençlik alt kültürü araştırılmıştır. Gençlik hareketlerinin bugüne zemin hazırladığı düşünülen Amsterdam özgürlük, işgal etme ve örgütlenme kültürü NDSM çatısı altında tekrar değerlendirilmiştir. NDSM'in biraraya gelmesini ve bugün hala ayakta durmasını sağlayan işbirlikçi yaklaşım ve örgütlenme kültürü, göçebe şehirlilerin kısa sürede yaratıcı, sürdürülebilir, kendi kendini yapılandırmış (self - made) bir şehir modeli oluşturmalarını sağlamıştır. 2. ve 3. bölümlerin sonunda yapılan bu değerlendirmelerde elde edilen kavramların keşfi çeşitli teorilere değinilerek araştırılmıştır. Öğretiler adı altında yapılan değerlendirmeler, geri dönüşüm ve çürüme, işbirlikçi ve disiplinler ötesi çalışma, kendi kendine organizasyon teorileri çerçevesinde anlatılmıştır.

4. Bölümde, NDSM'in öğretileri ışığında tekrar okumalar yapmak üzere parçadan bütüne ve tekrar parçaya giden bir yol izlenmiştir. Bu yolda, NDSM'e paralel özellikler taşıdığı düşünülen üç ayrı otojenik mimarlık örneği (Danimarka'dan

Christiana kasabası, Venezuela'dan Torre David düşey kenti ve Şili'den Quinta Monroy mahallesi) seçilerek yeni bir değerlendirme yapılmıştır. Danimarka örneğindeki iş birlikçi hareketin ve örgütlenmenin zayıf oluşu, Venezuela örneğinde ise mimarlığın profesyonel desteğinin olmayışı ile çıkan sorunlar ile NDSM'den ayrıldığı noktalar keşfedilmiştir. Son örnek olan Quinta Monroy'da ise keşfedilen teoriler ışığında bir mahalle en başından mimar ve kullanıcı tarafından nasıl tasarlanabilir ve bilinçli dönüşüm gerçekleştirilebilir sorusuna yanıtlar aranmıştır.

Sonuç olarak, NDSM'in yaratıcı grupların bir araya geldiği, içinde bulundukları ortamın koşullarına karşı gösterdiği bir tepkinin fiziksel hale dönüşümü olduğu kanıtlanmıştır. Bu fikirlerin fiziksel hale dönüşümü bölgedeki yapıların dönüşümü ile desteklenmiştir. Hollanda insanın, sanata ve sanatçıya bakış açısı, toplumun beraber yaşama kültürü, devletin barışçıl tutumu, ülkenin yakın tarihte yaşadıkları bu dönüşümün bir ürünü olmuştur. Bu sebeple NDSM hareketi sadece yaratıcı grupların değil tüm Amsterdam kentinin ve anlayışının bir parçasıdır. Bu hareket, bölgenin kendi özgü kültüründen geldiği için çoğulcu ve işbirlikçidir, bütüncüdür. Bahsedilen kültür ve ortak çalışma prensibi doğal bir gelişim süreci geçirdiği için çizgisel olmayan, kendini organize eden, kendine has bir sistem geliştirmiştir.

Tüm bu değerlendirmeleriyle tez; bir kente ve bir mimarlığa içinde barındırdığı tüm öğelerle geçmiş-bugün ve gelecekle birlikte bakabilme yetisi kazanmayı ve eldeki verilerle başka sorunsalları anlamayı hedefleyen bir keşif serüveni olmuştur.

NDSM: AN AREA OF ARCHITECTURAL EXPLORATION

SUMMARY

If design is a question, how can architecture find answers to this question? How can we read the inherent data? How can we come up with a solution that responds to the the circumstances? Considering the design of architecture as a series of problematic questions, the objective of this thesis is to find multiples solutions in a wide spectrum. For this process, called 'exploration', the investigation of the NDSM area has been chosen as a tool. The evaluation of the NDSM area is also presented as a thesis design process.

The thesis narrates the past to present transformation of the NDSM company, located on the banks of the river IJ to the north of Amsterdam, which was established as a wharf in 1930s. Developed as an industrial area outside the historic city of Amsterdam, Amsterdam Noord-NDSM turned into a ghost town following the termination of ship production in the end of 80's. It was then occupied by a group of people who introduced themselves as 'city nomads', consisting of artisans, artists, students who want to become artists, street dancers and skaters. After some stages of development, this area - once known as a dumpsite prone to fall into decay - has turned into a city of art and design.

In the beginning of the 1990s these city nomads made several occupations of the site. The first occupations were not successful, which led to the city nomads coming together and establishing a foundation called Kinetisch Noord. This foundation helped organise occupations for the inhabitants, such as cleaning the area, by distributing the work and arranging communication. Just a couple of years later NDSM became the hot spot in Amsterdam. When the northern municipality of Amsterdam became aware of this youth movement, they announced that they wanted to do a competition about rehabilitation and recreation of NDSM. The ideas of Kinetisch Noord won the competition and the foundation rented the area from the municipality for 10 years. With the result of the competition, it was seen that the city nomads turned their illegal movement into a legal achievement. During a period of almost 10 years the area developed economically and became the youth breeding spot for the city. In 2013, when the Amsterdam municipality realised the importance of NDSM, they decided to take responsibility for the area when the duty of Kinetisch Noord ends in 2015. With regard to Amsterdam's urban and IJ embankment projects, the Amsterdam municipality announced their new urban project for NDSM. New speculations and conflicts between city nomads have arisen from the new project proposals of the municipality. Some people think that it would kill the self-made identity of NDSM. On the contrary some people think that would be an important evolution for the northern area of Amsterdam which is considered the least-developed part of the city. The future project for NDSM, called Urban Vision, is still in development and the results will be seen in the following years. The following chapters of this thesis are more focused on the progress made since the origins of the area until today, in 2014.

The transformation of the NDSM wharf, which is considered to be successful, is defined as an area of exploration, and the reasons that paved the way for this success have been investigated through a process of exploration. This course of discovery explored how the NDSM was transformed with various interventions and add-ons. The connection between the culture of Amsterdam and Holland and the reasons for the transformation was researched. The results of the studies revealed that the area has a direct relationship with the city of Amsterdam and the dynamics of it. Later on, a personal mapping of the city was made for the sake of the exploration. This exploration was made as a flaneur - meaning a person who strolls and experiences the city spontaneously. After this personal experiment it was realised that there is a connection between city of Amsterdam and rhizome notion by Deleuze. The rhizomatic connections effect the user and every dynamic of Amsterdam.

The examples that describe the relationship between the user and the designer were analysed to understand the established bond between the city and architecture. The youth sub-culture of Amsterdam was also analysed, starting from the 1960s, due to the fact that the city nomad group is essentially a youth movement. It has been understood that Dutch anarchy and youth squatting groups such as the Provos and Kabouters in the 1970s and the Amsterdam Squats in the 1980s would have shaped the transformation of NDSM.

The culture of freedom, occupation and organisation in Amsterdam – which is thought to have been generated by the youth movements – is analysed within the context of the NDSM Wharf . The collaborative approach and the culture of organisation that once brought together the parts of NDSM and are now keeping on its feet, helped the city nomads to form a creative, sustainable, self-made city model in a short period of time.

Following analysis at the end of the second and third chapters, several concepts are explored in relation to various theories. These analyses made under the names of Learning from NDSM 1&2 are examined with the ideas of sustainability and decay, collaboration and inter-disciplinary work, and self-organization.

In the chapter of Learning from NDSM 1, the production and over consumption theories are discussed according to ideas in *One Dimensional Man* by Herbert Marcuse and *The Man Who Lost his Aura* by Theodor Adorno. After those ideas the idea of decay is put forward as an anti-thesis. Following the decay idea, there is a discussion of the fake-decay concept in design and architecture which is believed to be a new dilemma for man.

In the chapter of Learning from NDSM 2 the idea of transformation has been divided to 3 subchapters, the evaluation of: experimental, collage and autogenetic city. During the chapter evaluation of experimental city, the transformation of utopias is researched. It is discussed how the modernist utopian understanding changed into anti-utopian understanding according to Le Corbusier, Frank Lloyd Wright, Superstudio and Archigram. Rem Koolhaas's urban project for IJ river is also discussed according to these theories. After the criticism of stable and rigid architecture understanding, there is a focus on creative, innovative, mobile and experimental architecture by grasping the ideas of Lefebvre, Constant's New Babylon, Situationists and Dada artists.

In the chapter evaluation of collage city, the notions of fragment and bricoleur have been adopted from Colin Rowe and reinterpreted according to Deleuze's schizophrenic production mode.

In the last chapter revaluation of autogenetic city, is an attempt to understand why NDSM is self-made and the non-linear. To understand this self-made notion, the self-organisation idea is researched by looking at nature. Comparison between Bushev and Ashby in terms of self-organisation helps to understand the notions of emergence and emergent. The ideas of Manuel de Landa which focus on phase diagrams, show how a city naturally organises itself since the ancient times. In addition, looking at the life cycle of animals and aspects of Deleuze and Guattari's ideas about the environment helps to understand the desire of the NDSM movement which is instinctive, natural and particular to its roots.

In the 4th chapter, in the light of Learning from NDSM and with the aim to extend the literature research, a path is followed that goes from parts to the whole and then back to the parts again. On this path three autogenic architectural examples (the town of Christiania in Denmark, the vertical city of Torre David in Venezuela, the neighbourhood of Quinta Monroy in Chile) are chosen to make a new analysis because they are considered to have characteristics that are similar to NDSM. The weakness of the collaborative movement and the sense of organisation in the example of Denmark, and the lack of support from architecture in the example of Venezuela, are found to be the decoupling points of these two from the NDSM. The Quinto Monroy example is elaborated (in the light of what has already been discovered) in order to find an answer to the question of how a can neighbourhood be designed by the users and the architects and how the conscious transformation is realized.

In conclusion, it is proven that of the physical transformation of NDSM is a reaction by the creative groups that have come together, to the conditions of the area. The solidification of these ideas is supported with the transformation of the buildings in the area. The architectural transformation is the product of the Dutch perception of art and artists, the culture of cohabitation, the peaceful attitude of the state and aspects of the recent history of the Netherlands. This movement is pluralist, holistic and collaborative because it stems from the very culture of the region. The aforementioned culture and the principle of cooperation have developed a non-linear, self-organizing and idiosyncratic system simply because it is a natural development process.

Along with these analyses, this thesis is an adventure of exploration that intends to learn how to observe a city and architecture, within the context of all the aspects that it contains, within its past-present-future continuum, and to understand other problems with the data at hand.

1. GİRİŞ

Sanatın dünyası ile gündelik hayatın dünyası arasında süregelen ayrışma, günümüz modern anlayışıyla nihayet sona erebildi. Tzara (1918), Dada manifestosunda “Sanat ve Hayat artık birdir” diye haykırmıştı. Bu haykırıyla birlikte sanatçılar ve hatta sanatçı olmayanlar bile, artık sürece doğrudan dahil olup özgürce yaratmaya başlayabildiler. Üstelik bu yaratı tek bir zümreye ait olmaktan çıktı. Artık bütüncül, çoğulcu ve iş birlikçi bir üretimden söz edilir hale geldi. Mimarlık da bu anlayıştan payını alarak günlük hayatın gereksinimlerine göre sürekli dönüşen, devinen, her biri ayrı bir kimlik taşıyan bir *fragmanlar* bütünü haline geldi.

Bugün mimarlık sadece fiziksel bir mesele olmaktan çıkıyor -bir seri fiziksel ve sosyal meseleler dizini- halini alıyor. Capra'nın dediği gibi (1996) “*mind ve matter*” yani madde ve akıl birbirinden ayrılamaz fakat ayrı kulvarda ilerleyen çeşitli zamanlarda kesişen bir sarmaldır. O halde; günlük yaşamın bir parçası olan bu *fragmanlar* bize bütünün ne demek istediği konusunda ipuçları veriyor. Geçmişten, bugünden ve hatta gelecekte ilham olabilecek her şeyden özellikler taşıyan *fragmanlar* birbirlerini etkileyerek ve dönüştürerek mimarlık alanında yeni sorular ve cevaplar yaratıyor.

Mimarlıktaki yaratma süreci ile paralel olan tez yazma amacı aslında bizzat edinen gözlemler ve deneyimler içerisinde sorulan soruların cevabına ulaşma serüvenidir. Dert edinen *tasarım*, “bir problem sorusu” ise; *mimarlık*, içinde bulunduğu koşullar dahilinde bu probleme nasıl bir çözüm üretmelidir? sorusuna tezin içerisinde çeşitli ve çoklu yanıtlar aramaktır. Tezin tamamını oluşturan sorulara cevap arama hali – adının keşif koyulduğu serüven – mimarlık araştırması nasıl yapılabilir konusundaki arayışların bir ürünüdür. Bu soruların cevabı aranırken, parçadan bütüne ve tekrar parçaya giden yolda, parçaların nasıl oluştuğu, birbirlerini nasıl etkiledikleri ve dönüştürdükleri çözümlenmeye çalışılmıştır.

Tezin çıkış noktası, Amsterdam’ın kuzeyinde yer alan NDSM bölgesi, 90’lı yıllarda hayalet şehir olarak adlandırılan günümüzde ise kentin en yaratıcı bölgelerinden biri

haline gelmiş çok özel bir alanın keşfi ile başlar. Hollanda'nın en büyük gemi yapım şirketlerinden biri olan NDSM endüstriyel binaları; bir takım sanatçı, sanatçı adayı, öğrenci ve zanaatkarların illegal işgaline uğrayarak dönüşüme uğramış, kendine organizasyon geliştirmiş ve farklı bir şekilde hayata dönmüştür. Bugün devlet ve profesyonel mimarlık desteği ile Amsterdam'ın işbirlikçi ve özgürlükçü bir iç düzeni içerisinde; yaratıcı, sürdürülebilir, kendi kendini yapılandırmış (self - made) bir şehir modeli oluşturmuştur.

Tezinin araştırma konusu, yoğun şehirlerde yeni mimarlık adına yer kalmadığı eleştirisi gündeme sık sık gelirken; hali hazırda var olan ancak terk edilmiş, atık-yer olarak adlandırılan bir bölgenin ve içinde barındırdığı yapılar bütününe örgütlenme ve katılımcı bir çalışma yöntemiyle nasıl bir dönüşüm geçirerek hayata geri kazandırıldığının araştırılmasıdır. NDSM üzerinden yapılan bu okuma sürecinde bölgenin dönüşmesini etkileyen çeşitli etkenler yani bütünü parçaları; aynı değerle, eşit uzaklıktan ve eş zamanlı olarak keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu keşif serüveninde NDSM'de yer alan endüstri binalarının dönüşüm süreci, bölgenin Amsterdam kenti ile hem mimari hem de örgütlenme açısından ilişkisi, Hollanda kültürü ve yakın tarihte yaşanan olaylar araştırılmıştır. Her bölümün sonunda bir *Öğretiler* dizini oluşturularak kuramsal değerlendirmeler yapılmıştır. NDSM'in içinde saklı bulunan kuramların keşfinin ardından benzer özellikler taşıyan üç ayrı ülkeden (Danimarka, Venezuela, Şili) örnekler seçilmiştir. Bu örnekler NDSM öğretileri üzerinden tekrar okunmaya çalışılarak tezin aradığı soruların cevabı pekiştirilmeye çalışılmıştır.

1.1 Keşif Başlangıç Noktası

Mimarlık keşfi: NDSM Wharf; Hollanda'nın Amsterdam kentinde, Amsterdam Noord adı da verilen şehrin kuzey bölgesinde IJ nehrinin kenarında konumlanmış bir özel tersane bölgesi ile başlamaktadır. Wharf (ing) iskele anlamına gelmektedir ve NDSM Wharf, 80'lerden sonra kısaca NDSM olarak adlandırılmıştır (Url-1). Bu çalışmanın amacı, 1930'lu yıllarda Amsterdam kentinin gemi sanayi bölgesi olarak gelişen ancak 80'li yıllarda "hayalet şehir" e dönüşen bölgenin, bugün nasıl canlandığını ve dönüşüm geçirdiğini incelemektir.

1.2 Sanayi Krallığından Hayalet Şehre Doğru

Sanayi devriminin ardından Hollanda özellikle gemi yapımı ve tersane işletmeciliği konusunda özel bir gelişim göstermiştir. 25 Ağustos 1894 tarihinde Oostenburg'ta NV adıyla kurulan Hollanda Gemi üretim Şirketi, ortaklıkların değişimi nedeniyle sırasıyla NDM, NSM ve en son NDSM olarak isim değiştirmiştir (Url-1). 1937 yılında NDSM şirketinin öncü şirketi olan NSM, 20. yy başlarında geliştirdikleri modern gemi yapım teknikleri sayesinde ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunmuştur. Dünyanın en büyük gemi yapım şirketlerinden biri olarak kayıtlara geçen şirket, 30'lu yıllarda savaş ve yolcu gemisi yapımında Avrupa'da bir numarada yer almıştır (Url-9).

İleriki yıllarda NSM adıyla faaliyet gösteren şirket, Hollandalı gemi yapım mühendisleri ile ortaklık yaparak şirketin adını NDSM (Nederlandsche Dok en Scheepsbouw Maatschappij) olarak değiştirmiştir (Url-1). IJ nehrinin kuzey bölgesinde konumlanan şirket NDSM adı altında uzun yıllar kargo ve yolcu ve özellikle Hollanda Deniz Kuvvetleri için savaş gemileri üretmişlerdir. 2. Dünya Savaşı sonrası azalan savaş gemisi yapımı ve talepler sonucu şirket 1978 yılında yeni gemi üretmemeye başlamıştır. NDSM, 1984 yılına kadar gemi onarımı işlemlerine devam etmiş ancak sonraki yıllarda şirket faaliyetine son vermiştir (Url-1).

NDSM, 19.yy'dan bu yana 86.000 m²'lik bir alanda faaliyet göstermiştir. 1984 yılında şirket iflas ettiğini açıkladığında, devlet de uzun zamandır bu bölgenin ıslahı için yaptığı yardımı kesme kararı almıştır. İflasların ardından terk etmeler artmış, bölgenin güney batı bölgesinde geri dönüşümü olmayan yıkılmalar ve parçalanmalar meydana gelmiştir. 80'li yılların ortasından itibaren ağır sanayi binalarının ve atıklarının oluşturduğu Amsterdam'ın kuzeyinde unutulmuş bir bölge "hayalet şehir" olmuştur (Url-1).

1.3 NDSM'in İşgali

NDSM Wharf'ın doğusu kısa bir sürenin ardından bir seri işgaller geçirmiştir. İşgalcilerin birçoğu kendilerini *city nomads* yani "göçebe şehirli" olarak tanımlamışlardır (Url-2). O dönemde söz konusu işgalciler genellikle zanaatkarlar, sanatçılar, sanatçı olmak isteyenler, öğrenciler, sokak dansçıları ve kaykaycılardan yani genç nüfustan oluşmaktaydı.

Göçebe şehirlilerin, çalışma ve barınma alanları arayışı için NDSM'e yaptıkları işgaller ilk seferde sonuç vermemiştir (Url-2). Bu kişiler, işgallerini daha organize bir hale getirmek adına bir araya gelerek Kinetisch Noord¹ adını verdikleri bir vakıf kurmuşlardır (Url-3). Bu vakfın en temel amacı işgalcilerin yaptıkları hareketi yasal yönden de desteklemektir (Url-4). Vakfın, göçebelerin iyi organize olmalarını sağlaması ile hayalet şehir olarak bilinen bölge çok hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir. Sonuç olarak, her türlü kültürden insan bir araya gelmiş, *self-made* yani kendi kendini yapılandıran, içinde sanat-tasarım atölyelerinden tiyatro ve festival alanlarına, öğrenci yurtlarından kayak pistlerine ve hatta yeni yeni gelişen çeşitli yerel işletmelere kadar yılın her günü üretim halinde olan bir sanat-zanaat şehri oluşturmuşlardır.

¹ Kinetisch Noord, Kuzey Hareketi NDSM'in işgalleri sırasında göçebe şehirlilerin bir araya gelerek oluşturduğu bir vakıftır. Detaylı bilgiye Örgütlenme Kültürü bölümünde yer verilmiştir.

2. BİR ALTERNATİF YAŞAM MODELİ: NDSM

Amsterdam merkezinin 5km kadar kuzeyinde, yeni projelerle gelişmekte olan IJ nehrinin kıyısında yer alan NDSM, 90'lı yıllar boyunca boş, gözden düşmüş bir bölge olmuştur. NDSM özgün haliyle, eski bir gemi üretim tersanesi olarak büyük hangarlar ve kayıkane yapıları ile gelişim göstermiştir. Bir gemi üretim alanı olarak inşa edilen ve sanayi bölgesi kimliğini kazanan NDSM, bugün sanayi binalarının korunarak hayata döndürülmesi ile eski kimliğini tamamen kaybetmeden yeni bir kişilik kazanmış ve 2000'lerde sanat üretim bölgesi haline gelmiştir. Eski ve yeni mimarlığın bölgenin kimliğini ve dokusunu bozmayan bir ahenk içinde geliştirilmiş olması da buranın mimari başarılarından birisidir. Bu nedenle bölgenin tarihsel belleğini çok iyi yansıttığını söylemek olasıdır.

NDSM'in dönüşümüne katkıda bulunanlar bu bölgeyi kendi kendine oluşan bir sanat şehri olarak tanımlıyorlar. Sanat şehri olması şehrin sadece sanatçılar tarafından oluşturulmasından değil, içerisinde çalışanların yaratıcı ve daima üretici olmasından ileri geliyor. Bugün NDSM ağırlıklı olarak sanatçıların, tasarımcıların alanı olarak gözüktüğü de farklı bir çok meslekten kişiye de çalışma ve barınma fırsatı veriyor. Göçebe şehirli; bölgeyi her müdahalenin bir işbirliği içerisinde gerçekleştirildiği, ticari kazançların göz ardı edildiği, yaratıcı gruplar için alternatif bir alan üretmek adına bir araya gelinen bir oyuna benzetiyorlar (Url-2).

Amsterdam kenti, tarihi merkezinden dalgalar halinde büyüyerek IJ nehrinin kıyısına daha sonra da nehrin kuzeybatı ve kuzeydoğu bölgelerinde çeşitli gelişmeler göstermiştir (Pistor, 1994). Bu gelişmeler ve 2000'li yıllardaki yeni kent planları ve modern Hollanda yapılarının Kuzeyde Silodam, Eye Müzesi, ve doğuda KNSM ticaret bölgesi, yeni konut projelerinin yer aldığı Sporenburg ve Borneo Adası ile kentin yeni yüzleri ve çekim noktaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak kuzey bölgesinde yani NDSM'de beklenmedik, plansız bir işgal hareketi yaşanmıştır. İşgal edilip gelişme göstermesiyle NDSM; bugün bünyesinde, geçici ve sürekli barınma alanlarının, eğitim-spor ve ticari birimlerinin bulunduğu

ancak kendi kuralları çerçevesinde alternatif bir yaşam modelinin sunulduğu doğal oluşmuş bir şehir gibi davranmaktadır.

Kentin tren istasyonu ile birlikte işleyen kuzey vapur iskelesinden her yarım saatte bir düzenlenen ve ücretsiz hizmet veren vapur seferleriyle yalnızca 10 dakika uzakta yer alan NDSM, bugün şehrin dışında değil, aksine şehirle ve etrafındaki mimari değerlerle ilişkili olarak yaşam döngüsünü sürdürmektedir (Şekil 2.1).

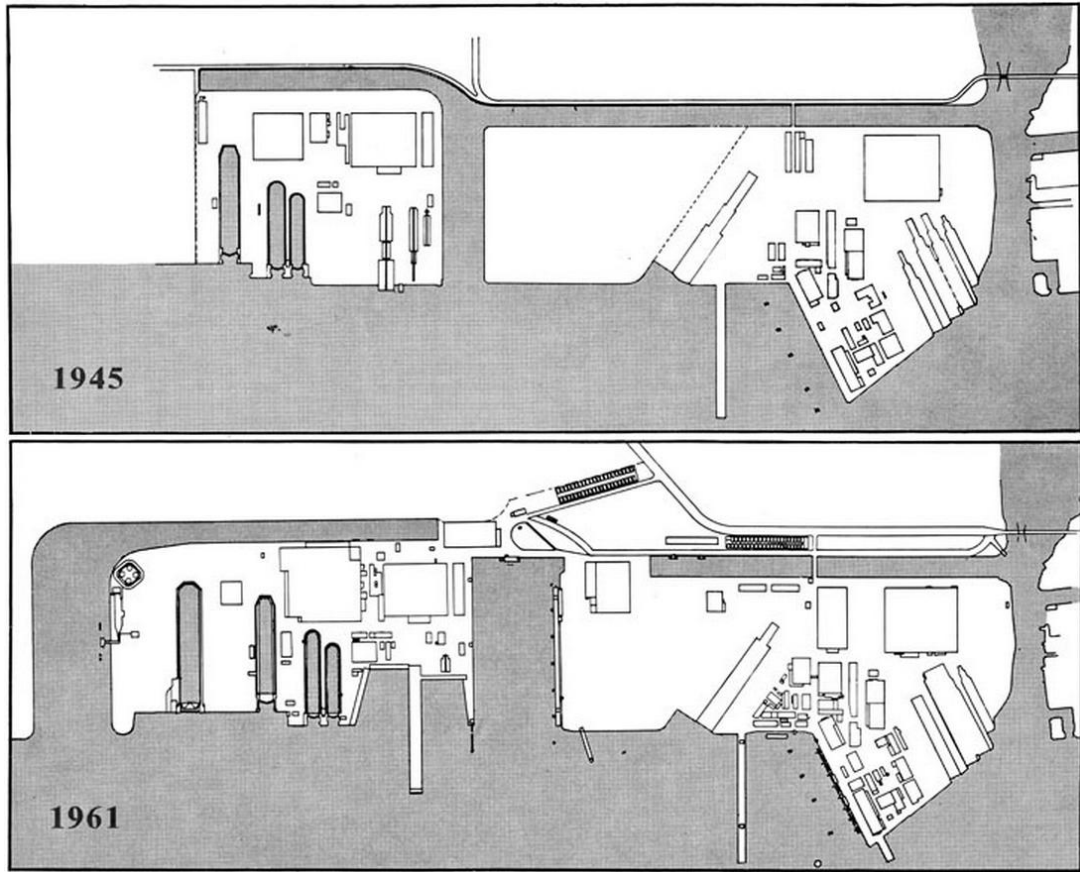

Şekil 2.1 : Amsterdam, IJ nehri ve NDSM ilişkisi.

2.1 NDSM Yapılarının Dönüşümüne Mimari Bakış

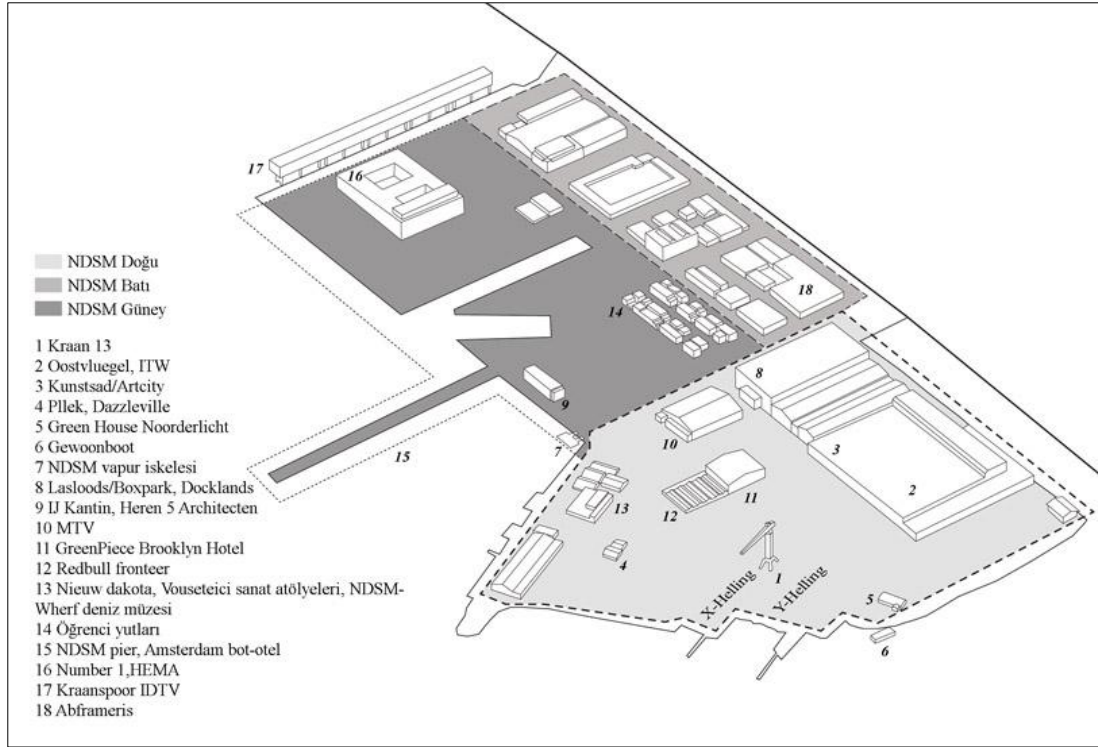
Bu bölümde, alternatif şehir modelini oluşturan NDSM'in ve içindeki binaların mimari açıdan dönüşümleri daha detaylı olarak incelenmiştir.

NDSM, Şekil 2.2'te görüldüğü üzere 2. Dünya Savaşı süresinde 27.500 m² alanda 60.000 ton üretim kapasitesine sahiptir. 60'lı yıllarda ise şirket maksimum büyüklüğüne ve 57.000 m² alanda 130.000 ton üretim kapasitesine ulaşmıştır (Url-1).

Şekil 2.2 : NDSM Vaziyet Planı 1945-1961, (Url-1).

2014 yılında özellikle doğu bölgesindeki korunmuş yapıları ve batı bölgesindeki yeni yapılan binaları ile beraber Şekil 2.3'teki halini almıştır.

Şekil 2.3 : NDSM 2014, Harita: A.Çağın Sergin.

2.1.1 Anıtsal yapılar

NDSM'in eski ve büyük hangar yapıları özellikle yıkımlarının çok zahmetli ve pahalı olması sebebiyle korunmuş ve dönüşüme uğratılmıştır. Lynch²'in bahsettiği zihin haritalamasına göre "kent imgeleri" olarak düşünülebilecek bu yapılar; heybetli olmaları ve tarihi değerleri itibariyle de bölgenin *monumental* yani anıtsal değerleridir. Özellikle 40'lı yıllardan kalan vinç strüktürü - Kraan 13, bölge halkı için de kutsal bir anlam taşıyan önemli bir simge olmuştur. Bölge dönüştürülürken özellikle bu vincin tek başına kalması rastlantısal olmamalıdır. Ancak, yapılan araştırmalara göre vinç için yeni proje tasarımı gerçekleştirilmesine ulaşılmıştır. Yeni projeye göre vincin strüktürlerine yerleştirilecek ünitelerle NDSM lüks vinç oteli yaratılacaktır (Url-9). Bu durum bölgenin sembolü olan vincin anıtsal yapı özelliğini ne yazık ki yok edebilir. Bölgedeki diğer anıtsal yapılar ise NDSM gemi müzesi yapısı ve Helling adı verilen gemilerin suya indiği alandır. X-Helling anıtsal bölge olarak kullanıma kapalıyken, Y-Helling festival alanı olarak kullanılmaktadır.

² Kevin Lynch zihinsel şehir haritalamalarında 5 adet öğeyi göz önünde bulundurulur: Yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları, kent simgeleri. Lynch, K. (1960). The image of the city. Cambridge, Mass: MIT Press

2.1.2 Büyük kayıkhaneler

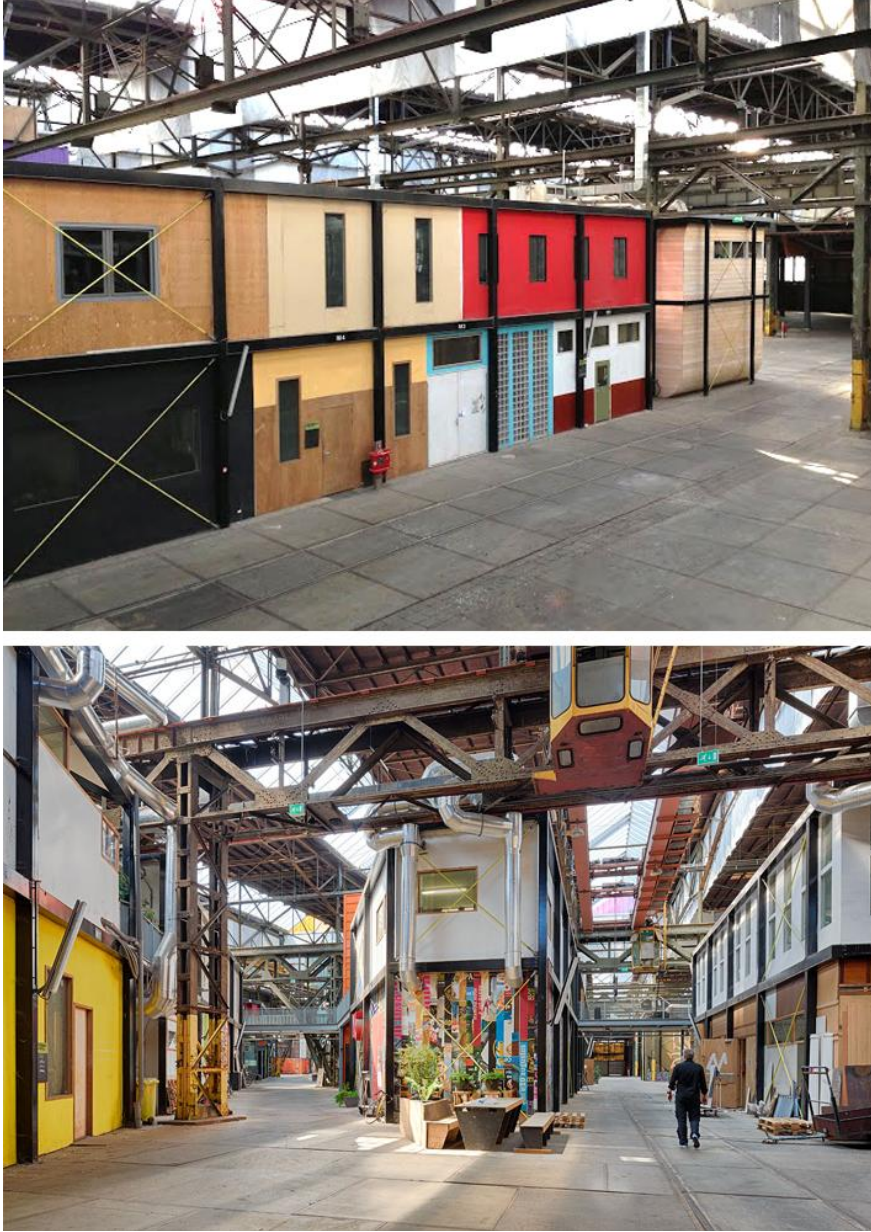
NDSM gemi üretim döneminden kalma 20.000 m²'lik bir alana sahip kayıkhaneler bugün özellikle şehir göçebelerinin çalışma alanlarına dönüştürülmüş en ilginç yapılardır.

İlk dönüştürülen yapılardan biri olan Oostvluegel, NDSM'in doğu bölgesinde yer almaktadır (Şekil B.2). Kasım 2004'te dönüştürülen 2.250 m²'lik hangar, NDSM'in vakfı Kinetisch Noord ve Stadsdeel Noord (Kuzey Amsterdam yerel yönetimi) işbirliği ile Hatchery Politikası'nın pilot projesidir³ (Url-4). Yapı, tiyatro prova odaları ve sahneleri için dönüştürülmüş 11 adet birimden oluşmaktadır. Yapının ek parçası da Uluslararası Tiyatro Atölyesi (ITW) ve tiyatrocular için kalacak yer olarak tasarlanmıştır (Url-6).

Aynı işbirliğinin gerçekleştirdiği, Oostvluegel'in bir parçası olan ve NDSM'in ikinci büyük dönüşüm projesi ise 8.000 m²'lik kayıkhaneye projesi Kunststad/ArtCity'dir (Şekil A.1). Sanat Kenti olarak adlandırılan proje, 80 adet stüdyonun, 12 adet büyük tiyatro atölyesinin bulunduğu bir kent parçası fikriyle kullanıcılarla birlikte tasarlanmıştır. Projede, bölgenin ilk işgalcilerinden olan kaykaycılar içinde kapalı bir mekan tasarlanmıştır (Şekil C.1). Projenin düşünürlerinden sosyolog Eva de Klerk, Kinetisch Noord organizasyonu ile beraber "De Stad als Casco" adını verdikleri *İskelet sisteminden oluşan şehir* anlamına gelen bir tasarım anlayışı ile belediyenin bölge için açtığı yarışmayı kazanmışlardır (Url-3). Bu iskelet sistem sayesinde, iskeletin içine yerleşen ünitelerde herkes kendine ait bölümün kontrolü, bakımı ve tasarımından sorumlu olmaktadır. Adeta bir şehir gibi işleyen Kunststad, daha sonraki Heesterveld projesinin de tasarım manifestosu olmuştur. Bölgenin en ilgi çeken yapıları olan kayıkhanelerin strüktürleri ilk yapıldığı günkü halini korumaktadır. Ana strüktüre kolayca takılıp sökülebilen ofis birimleri iç mekanda esnek bir mimari yapı bütününe izin vermektedir (Şekil 2.4). *Casco* mottosuna göre, mekanın kullanıcıları pasif değildir. NDSM doğu bölgesini bir kent, bölgedeki her bir kayıkhaneyi mahalleymişçesine tasarlayan kullanıcılar; finans, tasarım, inşa etme, işletme, kontrol, enerji tüketimi vb. konularda eşit sorumluluğa sahiplerdir (Url-3).

³ Kinetisch Noord ve Hatchery Politikası ile ilgili detaylı bilgi bölüm Örgütlenme Kültürü'nde yer almaktadır.

Bu sayede klasik planlamalardaki bir tasarımcı, yatırımcı, sponsor gibi belirli sıfatlara sahip kişiler ve hiyerarşiler kaybolmuştur.

Şekil 2.4 : Kunststad/ArtCity, Fotoğraf: A.Çağın Sergin.

Bölgenin ilk işgalcileri olan kaykaycılar için tasarlanmış kapalı bir bölüm de mevcuttur. Ayrıca kayıkhanesi içinde gezerken eski NDSM'e ait konteynırları ve çeşitli sanayi parçalarını görmek mümkündür. Bu haliyle yapı bir sergi alanı, müze özelliği de göstermektedir.

Kunststad'ın konsept tasarımının Kinetisch Noord tarafından oluşturulmasının ardından proje teknik açıdan da Hollandalı Dynamo Mimarlık Ofisi tarafından geliştirilmiştir. Bu ofis, kayıkhanenin bir mahalle gibi düşünülerek tasarlanan

konsept projesi için gerçek bir iskelet sistem oluşturmuştur. Bu sistemde, Crosswalk adı verilen hem yatayda hem de dikeyde dolaşım imkanı sunan bir anlayış vardır. Hem dışarıda hem içeride olmanın hissini yakalamak ve enerji tasarrufunu yapabilmek adına mekan içinde mekan tasarım anlayışı görülmektedir (Şekil A.1).

Dazzlaville, NDSM'in bir diğer kayıkhanesi bugün 900m²'lik geçici atölyeler, eğitim ve spor alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil B.1).

Docklands Warehouse, 6.000m²'lik bir alanda kapalı sergi, tiyatro, mado defileleri, müzik ve dans performansları için kapalı salon olarak dönüştürülmüştür.

Pllek, NDSM'in kıyı kenarında konumlanan festival alanı plajıdır (Şekil B.1). Bölgedeki konteynırlarla birlikte tasarlanan Pllek, yarı açık alan konser ve dans platformu olarak çalışmaktadır (Şekil B.2).

2.1.3 IJ-Kantin

IJ-Kantin zamanın NDSM çalışanları için inşa edilmiş ana yemekhanesidir ve bugün de özgün kullanımından çok farklı olmayarak restoran ve bar olarak işletilmektedir. NDSM çalışanlarının yemek vakitleri haricinde bir araya gelip sosyalleştikleri alan bugünün gereksinimlerine göre tekrar düzenlenmiştir (Şekil B.1).

2.1.4 Yeni yapılar

Bölgedeki dönüşüm, var olan yapıların yeniden hayata döndürülmeleriyle başlamıştı. Bölgeye yerleşen şehir göçebeleri bölgenin kısa zamanda temizlenmesini de üstlenmişlerdi (Url-3). Bölgenin dönüşümüne katkı yeni yapılan binalarla devam etti. Bölgeye gün ve gün artan talepler ve yeni, yaratıcı bir alan oluşmasıyla çeşitli firmalar özellikle bölgenin güneyinde yeni ofis binalarını kurdular. IdTV, Discovery Channel, MTV Hollanda, HEMA ve VNU gibi uluslararası şirketlerin sürekli ofisleri bugün yeni binalarıyla burada yer almaktadır (Url-3). Bazı bölge sakinleri için bu yeni yapıların varlıkları, NDSM'e gelecekte bir tehdit olabileceği düşüncesini oluşturmaktadır. Bir kısım bölge sakinine göre ise bölgeye sağladıkları maddi yardım nedeniyle faydalı oldukları düşünülmektedir (Url-9).

Bölgenin en önemli özelliklerinden biri kiralara ucuz olmasıdır. Bu nedenle özellikle üniversite öğrencilerin ve küçük işletmecilerin ilgisini çekmektedir. Konteynırlardan yapılan öğrenci evleri bugün öğrencilere 24 m²'lik alanda mutfak, tuvalet ve TV-internet hizmetinin de içinde bulunduğu, makul bir kira bedeli ile

sabitlenmiş barınma alanları sunmaktadır (Url-2). Öğrenci evlerini, öğrenci olmayanlar kullanamıyor ve daha fazla öğrenciye olanak sağlamak için belirli dönem aralıklarıyla değişim yapıyor olması iyi ve adil bir sistemin de varlığını kanıtlamaktadır (Şekil B.1).

Doğu bölgesinde yer alan Green House Cafe Noorderlicht NDSM'in yeni yapılarından olmasına rağmen bölgenin yeniden kullanım ve dönüşüm kavramına uygun bir yapı tasarımına sahiptir (Şekil B.1). IJ nehri boyunca uzanan kafe, geri dönüşümlü malzemelerden yapılmıştır. Bölgedeki tekrar kullanım ve dönüştürme kültürü bölgedeki birçok yapının daha ucuza mal edilebilir fikrini desteklemektedir.

Green House Noorderlicht Cafe'nin hemen yanında doğu limanında demirlenmiş bir yüzer-ev bulunuyor. İlk bakışta özel kullanıma ait olduğu düşünülen yapı aslında özel bir şirketin sergilemek üzere bölgede tuttuğu “geWoonboot” adını verdiği kendi kendine yeten yüzen evidir (Şekil C.1). Bu yüzen ev 2006 yılında OPGEWECT adıyla iki girişimci tarafından kurulmuş yenilebilir enerji üzerine çalışmalar yapan bir şirkete aittir. Temiz enerji nasıl üretilir, nasıl tekrar kullanılabilir üzerine çalışmalar yapan şirket open source yani açık kaynak yöntemiyle tüm bilgilerini internet üzerinden halkla paylaşıyor. Ürettikleri örnekler ve geliştirdikleri fikirleri halka açık inşa ediyorlar ve aynı oranda halktan da katılım bekliyorlar. Çünkü enerjinin dönüşümünün ancak ve ancak bütüncül ve çoğulcu bir sistemle amacına ulaşabileceğine inanıyorlar (Url-10). Şehir göçebeleri, NDSM'in ileride konut ihtiyacını karşılamak üzere geWoonboot projesi üzerinden bir fikir projesi üretmişlerdir. Bu projeye göre doğu bölgesinin nehir kenarını yüzen evlerden oluşan bir alana yaratma fikri vardır (Url-2).

2.2 NDSM, Bugün ve Yarın

2.2.1 NDSM 1995-2015

Bir sanat işgal hareketi olarak başlayan dönüşümün en büyük destekçileri; Kinetisch Noord Vakfının üyeleri olan tasarımcılar, mimarlar ve genç girişimciler olmuştur. NDSM ile ilgili tasarım kararlarına mutlaka birlikte karar verilmiştir. 2014 yılı itibarıyla NDSM, Amsterdam için çok önemli bir turistik merkez haline gelmiştir. Bu ilginç oluşum, ekonomik açıdan bölgeye ve Amsterdam'a oldukça iyi bir gelir kaynağı olmuştur. Her pazar gerçekleşen ikinci el pazarı, hafta sonları ve özel

günlerde düzenlenen etkinlikler ve festivaller de bölgenin çekiciliğini ayrıca arttırmaktadır. Öte yandan, NDSM Kinetisch Noord vakfı ve Amsterdam yerel yönetimi ile yapılan anlaşmalar ve girişim projeleri sayesinde bölgeye birçok şirketten maddi destek sağlanmaktadır.⁴ Bunun yanı sıra birçok farklı ülke ile işbirliği yapan NDSM, uluslararası kuruluşlardan⁵ da destek görmektedir.

NDSM'in yaklaşık 10 sene boyunca göstermiş olduğu gelişme şehir konseyinin dikkatini çekince yeni gelecek projeleri düşünceleri gündeme gelmiştir. 2012 yılında belediye Urban Vision adı altında yeni bir planlama projesi oluşturmuştur. Ancak bölgenin ilk işgalcileri bu projenin kendilerinden bağımsız oluşturulmasından dolayı epey rahatsız olmuşlardır (Url-3).

2.2.2 Urban Vision 2025

Kinetisch Noord Vakfı, NDSM'i Kuzey Amsterdam Belediyesi'nden yaklaşık 10 yıllığına kiralamıştır. Bu 10 sene zarfında ise belediyenin yapılan projelere çok fazla bir müdahalesi olmamıştır. Belediye Bu 10 yılın bitimine tekabül eden 2015 yılında başlamak üzere yeni bir 10 senelik proje tasarısında bulunmuştur (Şekil 2.5).

Şekil 2.5 : 2025 NDSM projesi, 1/2000 Maket, (Url-2).

⁴ NDSM'e resmi maddi destek sağlayan Bakanlık, Belediye ve Lokal Yönetim Birimleri ve Bağımsız kuruluşlar: Broedplaats, OGA, DMO, Ministerie voor Volkshuisvesting, VROM/IPSV, Amsterdams Fonds voor de Kunst, Fonds voor Amateur- en Podiumkunst, VSB Fonds ve Prins Bernhard Cultuurfonds (Url-3).

⁵ Over 't IJ Festival (Amsterdam), Theater en Huis a/d Werf (Utrecht), British Council (Brussels), Urban Catalyst (Berlin), La Friche (Marseille), PS1 (New York) a.o (Url-3).

iş birliği ile planlanan IJ Embankment - Amsterdam IJ Nehir Adaları Geliştirme projesinin en büyük amacı nehir boyunca bölgesel marinalar oluşturmaktır (Pistor,1994).

Bu projeye göre kuzey-güney yönünde gelişen metro (Amsterdam Noord/Zuid), doğu-batı yönünde gelişen IJ bulvarı ile birleşecektir. IJ nehrinin üzerinde yapılacak bölgesel marinalar sayesinde su ulaşımı desteklenecek, IJ Nehri üzerinde ofis ve konutlar için rezerv alanlar oluşturulacaktır. 2030 yılına kadar sürmesi beklenen bu projenin amacı Amsterdam'a IJ nehri üzerinde yeni bir kent yüzü yaratmak ve tarihi merkezle bağlantı kurmaktır (Pistor, 1994). Marinaların bu bağlantı kurma noktasında çok önemli bir rol oynaması sebebiyle de belediye NDSM'in batısı için tamamen planlanmış bir marina projesi geliştirmiştir. NDSM-Pier yani bugün aktif olarak kullanılan doğu bölgesi marinası ise mümkün olduğunca doğu bölgesine gelenlerin kullanımına serbest bırakılacaktır (Url-2), (Şekil C.1).

Özetle, bölgelere ayırarak tasarlanması düşünülen yeni NDSM projesi kendi kendine yapılan NDSM'in doğasına bazı açılardan zıt düşmektedir. Haliyle de proje, Kinetisch Noord Vakfı'nın bazı üyeleri ve birtakım bölge halkı tarafından yoğun tepkilere maruz kalmasına sebep kalmaktadır.

2.2.3 Çelişkiler ve NDSM

Belediyenin Urban Vision projesi açıklandıktan sonra, proje birtakım eleştirilere maruz kalmıştır. Bazı NDSMlilere göre bu planlama özel mülkiyet projelerinin artmasıyla halka açık alanların günden güne kaybolması anlamına gelmektedir. Bugüne kadar her türlü kararı beraber alan NDSM kullanıcıları; bölgenin doğallığını kaybetmesi, yalnızca ticari bir alan haline gelip kira maliyetlerinin artması, sanatçıların ve tasarımcıların tekrar yersiz kalması ihtimalleri üzerine endişe duymaktadırlar (Url-2). Bu duruma benzer bir tehlike Londra'da yaşanmıştır. Live/Work Home adı altında düşük gelirli sanatçı, tasarımcı ve öğrencileri desteklemek adına kurulan emlak şirketi, çeşitli teknik gereksinimleri yetersiz endüstriyel yapıları düşük fiyatlardan kiralamaktadırlar. Ancak son zamanlarda, endüstriyel yapılarda yaşamak bir moda haline geldiği ve yüksek gelir gruplarınca da tercih edilir olduğu için bu sistem verimini kaybetmiştir (J.M. Bailey, kişisel görüşme, 10 Mart 2014).

Bir diğ er eleştiri batı bölgesinde bulunan MTV ve HEMA gibi büyük şirketlerin bölgeyi ticari bir hale getirmesi üzerine olmuştur. Benzer şirket binalarının, marina yapılarının ve lüks otellerin burada yükselmesinin ardından bölgenin maddi açıdan karşılanabilir özelliğini kaybetmesine neden olacaktır düşüncesi uzun zamandır vardır. Bu şirketlerin bölgedeki kendiliğinden oluşan, anarşik ve yaratıcı üretim halini önleyeceği endişesi vardır.

Bu yeni gelişmelerin akabinde 2013 Eylül ayında NDSM'in geleceğini tartışmak adına *NDSM Laboratory* adında bir etkinlik düzenlenmiştir. NDSM'de gerçekleşen bu etkinlik ile birlikte herkese yönelik bir  ağrı yapılmıştır (Url-2). Bu etkinlikte 2014 Ocak ayna kadar süren ve her hafta düzenlenen açık bir tartışma platformu düzenlenmiştir. Platformda belediyenin 2025 yılı için tasarladığı planlama iyi ve kötü yönleri ile tartışılmış ve yeni projeler üzerine fikir alış verişi yapılmıştır. Halkın tepkisi yerel yönetimle ve sosyal medyadan Hollanda ile paylaşılmıştır. Tezin bu bölümünde, NDSM Laboratory'nin tartışma platformunda ortaya çıkan eleştiriler ve karşı görüşlerden bir derleme ve değerlendirme yapılmıştır:

NDSM bugün Amsterdam'ın ticari anlamda gelişmeye açık en önemli bölgelerinden birisidir. Bağlı olduğu yerel belediye District Noord'un bugün boş olan NDSM batı bölgesinden kar sağlamak istemesi çok doğaldır. Üstelik bu durum bölgenin gelişmesine de katkıda bulunabilir. Ancak NDSM ile ilgili alınacak kararların Urban Vision projesiyle yerel belediyeden, Amsterdam Merkezi Yönetimine geçecek olması kararların artık yerel seslerden çıkmayacağı anlamına gelir. O halde bu bir tehlikedir. Bu düşünceye karşı eleştiri olarak gelen yorum ise Amsterdam kuzey bölgesinin gelişimi için bu adımın önemli ve faydalı olacağına dairdir. Son 10 yıldır ağırlıklı olarak Amsterdam'ın batısında yatırımlar yapılması sebebiyle Amsterdam'ın kuzeyi uzun süredir gözden düşmüş haldedir. Amsterdam'ın kuzeyini canlandırmak adına Buiksloterham, Diagonal, Sixhaven, Hamerstraat Area adı altında çeşitli canlandırma projeleri fikirleri oluşturmaya çalışılmaktadır. *Suburb North* (Kuzey banliyösü) Amsterdam'ın görece özellikle az eğitimi gençleri ve göçmenlerinden oluşmaktadır (Bontje ve Jolles, 2000). NDSM'in batı bölgesinin gelişimi, Suburb North'da yaşayanlar için yeni iş sahaları oluşturabilir. Ayrıca, NDSM'deki hali hazırda olan sanatsal hareketler Suburb North'u kültürel açıdan da etkileyebilir. Bu sayede Amsterdam'ın kuzeyi ve diğ er bölgeleri arasındaki toplumsal fark kapanabilir (Url-2). Bir grup tasarımcı bölgenin endüstriyel anlamda gelişmesinin kendi işleri

açısından önemli olduğunu düşünmektedirler. NDSM'in komşusu ve hala faal olan tersane Damen Shipyards ve çevresindeki atölyeler tasarımcılar için önemli bir malzeme kaynağıdır. Tasarımcılar marinanın gelişmesi ile teknik bilgi, malzeme ve yaratıcılığın deneysel bir birliktelik oluşturacağını düşünmektedirler. Bu duruma örnek olarak bugün Karaköy'de görülen zanaatkarlar ve tasarımcılar arasındaki geri besleme ilişkisi verilebilir.

Bir takım tasarımcı ve kuzey bölgesi sakini ise Urban Vision ile bölgenin gençlik alt kültürü olarak ortaya çıkan NDSM yer altı kültürünün ve *rough culture* olarak adlandırdıkları kaba, maddi ve estetik kaygı taşımayan halinin kaybolmasından korkmaktadır. Yeni yapılacak otellerin, pahalı restoranların bölgeyi gösterişli bir hale getirmesinden endişe duyulmaktadır. Öte yandan NDSM'de sürekli devam edecek dönüşümler, her artık yapının ve maddenin bir şekilde kullanılmaya çalışma hali abartılırsa bölgenin gerçek özelliğini kaybetmesine neden olabilir. Kent bir dekor halini alarak kaçınılmaya çalışılan yapay, özentili bir hale de bürünebilir. Tam da bu noktada her bina dönüşüme uğratılmalı mı veya dönüşüm nereye kadar yapılmalıdır soruları da önem kazanmaktadır.

NDSM'in geleceğine yönelik bir takım planlar *Self-Made-Future* adında bir projeyle Kinetisch Noord tarafından da üretilmiştir. Ancak bu projenin en büyük problemi NDSM'in finans konusunu hala çözmemiş olmasıdır (Url-2). Sonuçta, NDSM'in gelişmesi artık durdurulamaz bir hale gelmiştir. Burada amaç, hangi proje yapılırsa yapılsın şu anki durumla örtüşecek bir çözüm bulunmasıdır. Özellikle sözü geçen yer altı kültürü, bölgenin yerel gelişimi, politikalar ve finans yönünden denge sağlanması gerekmektedir. Tezin bu noktada dikkat çekmeye çalıştığı durum tüm bu farklı seslerin, çelişkilerin, endişelerin bir araya geldiği ve tartışıldığı bir platform yaratılmaya çalışma halidir. Tartışma sonrasında ortaya çıkan metin, çizim ve üretilen çeşitli görseller belediye meclisine de sunulmuştur. Bölgenin geleceği ile ilgili kesin kararlar 2015 yılında netlik kazanacaktır.

2.3 NDSM' in Öğrettikleri 1

Fabrikalar ve tersaneler gibi üretim alanlarının konumlanmaları; çeşitli fiziksel, ekonomik ve çevresel etmenler nedeniyle genellikle kent merkezlerinin dışında olmuştur. Ancak zamanla, nüfus artışı ve kentin büyümesi ile bu alanlar kent merkezine dahil olmaya başlamıştır. Çeşitli teknolojik gelişmeler sebebiyle mevcut

yapılarda işlev kaybı veya tamamen ülkenin gelişimine bağlı olarak fiziksel, ekonomik, çevresel ve sosyal nedenlerle bu bölgeler zamanla hayalet alanlara dönüşmek durumunda kalmıştır. Arazi değerlerinin her geçen gün artması, yeni yer arayışı ile birlikte bu işlevsiz alanlar sürdürülebilir kent kavramı ile yeniden gündeme gelmiştir. İşlevini ve önemini yitirerek sorunlu duruma gelen alanların, sürdürülebilir kent yaklaşımı ile fiziksel ve de sosyal açıdan dönüşümleri ile çağdaş yaşam koşullarına cevap veren yeni mekanlar üretilmeye çalışılmıştır (Roberts ve Skyes, 2000).

2.3.1 Geri dönüştürüm ve yaşam döngüsü kavramı

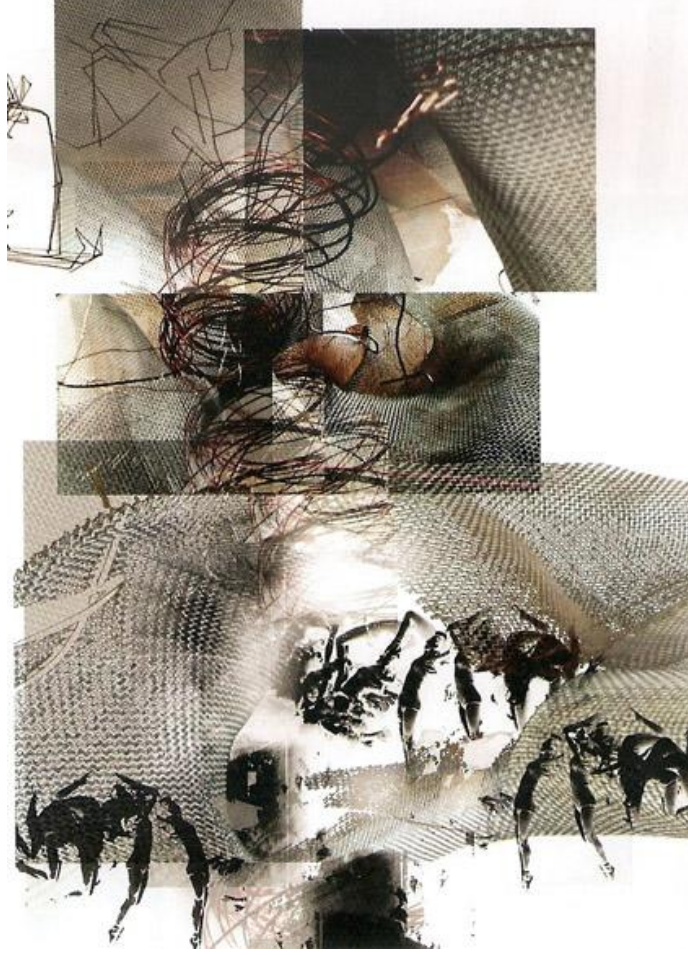
İnsanlık tarihinde barınma kavramının ortaya çıkışıyla, ilk yerleşkelerden köylere ve köylerden şehirlere uzanan gelişme sürecinde, kentler her zaman bir dönüşüm içerisinde olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Kentlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik yapıları zamanla değişince, kentlere yapılan müdahale biçimleri de farklılık göstermiştir. Şehirler, farklı şehircilik politikaları ile çeşitli dönüşüm süreçleri geçirmiştir. Bu süreçlerin bir kısmı başarılı bir kısmı başarısız sonuçlanmıştır. NDSM’de yapılan ilk izlenimler, bölgenin dönüşümünün herhangi bir modele veya –izm’e bağlı olmaksızın tamamen doğal bir dönüşüm süreci geçirdiğine ilişkindir. Dönüşüm, tamamen ortamın ihtiyaçları ile kendiliğinden gelişmiştir. Bu nedenle tezin bu bölümünde, NDSM’in yaşam zinciri içerisindeki dönüşüm kavramları, içinde barındırdığı teoriyi keşfedilerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Keşfin ilk sürecinde, NDSM’in dönüşümü doğal bir yaşam döngüsü olarak kodlanmış, yaşamın parçaları olan üretim, tüketim ve yeniden üretime yol açacak yok olma bağlamında tekrar incelenmiştir.

2.3.2 Tüketim ve şeyleşme

Teknolojiyi ve bilimi ele geçiren sanayi toplumu, kaynaklarından her zaman daha etkili biçimde yararlanabilmek için insana ve doğaya her zaman daha etkili bir biçimde egemen olmak üzere düzenlendi. Bunun üzerine Marcuse, hem kapitalist hem de komünist toplumları ağır bir şekilde eleştirdi. Marx’ın, özgürlüğün ve bağımsızlığın ancak komünizm ve işçi sınıfının bilinçlenmesi ile ulaşılabilineceği düşüncesini eleştiren Marcuse, kapitalist düzende aynı işçi sınıfını toplumların kendi içinde erittiğini, bu sürecin tüketim ve tüketimi tetikleyen medyanın kontrol edilmesi ile sağlandığını söylemiştir (Marcuse,1997).

Çok boyutlu bir varlık olan insanoğlu, günümüzün tüm dengeleri alt üst eden teknolojik gelişmelere ayak uydurmaya çalışırken, seri üretim ve aşırı tüketim ile birlikte tek boyutluluğa indirgenmiş ve kendisine yabancılaşmaya başlamıştır.

Şekil 2.7 : Serbest bedenler, hapis ruhlar. Kolaj: A.Çağın Sergin.

Adorno (2003), temel düşüncesini “tek başına olanı, içinde olduğu ortamda bir hareket alanı sağlamayı ve tek başına olanın içinde bulunduğu dünyanın üstünlüğünü kırmak” olarak açıklar. Gelişme olarak gösterilen her yeni tüketim ürünü bir öncekinin aynısıdır. Mekanik üretim çağı olarak nitelendirilen bu dönemde birbirine benzeyen bireylerle özgünlüğünü kaybetmiş toplumlar oluşur. Kültürün endüstrileşmesi, bu toplum içinde yer alan bireyin de kolay tüketilen bir ürün gibi görülmesine ve dolayısıyla insanın nesneleşmesine sebep olur (Adorno, 2012). Özgünlüğünü kaybeden bireyler, sözde, yapay ve banal bir kültür üretmeye başlar. Adorno’ya göre, bu düzen “bedenleri serbest bırakır, ancak ruhlara saldırır” (Şekil.2.7) çünkü bir takım gizli itaat etmeye yönelten düzenler, “bireyin hangi durumda ve nasıl düşünmesi gerektiğine, nelerden hoşlanması gerektiğine, neleri tüketmesi ve üretmesi gerektiğine önceden planlanmış bir takım değerlerle karar verir. Bu kararlara uymayanlar yabancı olur, kaybeder (Adorno, 2003).

Adorno'nun bahsettiği bu *seri üretimli, nesneleşmiş insanlar*, 21. yy'da bir adım daha geriye evrilerek, doğallığını tümüyle kaybetmiş insanlara dönüşüyorlar. Tek boyutluluğunu aşamamış bu insanlar, tüketim döngüsü içinde hapsolmaktan kurtulamıyorlar. Bu kısır döngü içerisindeki toplum, doğanın kaynaklarına hükmetmeye ve her geçen gün daha fazla kaynağı hunharca sömürmeye devam ediyor.

Bu kadar hızlı bir tüketim söz konusu ise, aynı oranda ve hızla gerçekleşen bir seri üretimden bahsetmemek olanaksızdır. Bu tarz bir seri üretimin en büyük tehlikesi Benjamin'in de bahsettiği gibi sanatçının *nesneleşmesi*, sanatın *şeyleşmesi* doğru orantılı olarak da toplumların halesini ve özgürlüğünü-özgünlüğünü kaybetmesidir.

“Herkesin aynı olduğu yerde kimse kalmamıştır” (Adorno, Dellaloğlu, 2012, s. 22).

Orwell'in 1984 adlı romanındaki, totaliter rejimlerin altında aurasını kaybetmiş, tek tip insanlar yaratıcı düşünme yetilerini kaybederler. Bu tarz toplumların hayatlarından her gün bir kelime silinir ve anlam gerçekliğini kaybeder. İnsanlar aynı oranda belleklerini kaybederken kendilerine ve de bulundukları topraklara da yabancılaşır. Orwell'in (2014) bahsettiği bu insanlar kendi ruhlarında hapsolurlar.

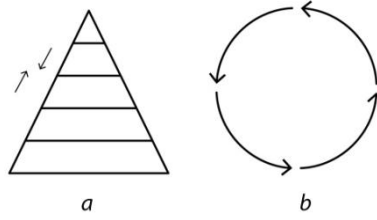
2.3.3 Tüketimin parçalanması: çürüme

Seri üretime ve tüketime karşı geliştirilen eleştirel düşünceler kendi olağan akışında devam edecektir. Bu bölümde amaç önceki bölümde bahsedilen iki eleştirel kavrama (üretim ve tüketim) karşı bir antitez geliştirerek yeni bir eleştirel bakış oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Eğer bugün tüketim toplumunun bir etkisi olan aşırı üretimden kurtulamıyorsak, her yıl dünyada biriken yapı çöplüğünü yok etmek için ne yapabiliriz?

Capra (1996), kültürel bağlamları tartışırken, artık büyük problemleri izole ederek çözmenin imkansız olduğunu belirtir . O halde, üretim ve tüketim olarak söz edilen durumlar sistematik problemlerdir ve içinde yer aldığı döngünün diğer parçalarını anlamadan çözmek artık olası değildir. Örneğin, nüfus artışı araştırmak istediğimiz bir problem ise antitezi olarak görülen kıtlık ile birbirlerine hem içten bağımlı (interconnected) hem de karşılıklı (interdependent) bağlantılıdır. O halde bu iki kavramı birbirinden ayrı incelememek olanaksızdır (Capra,1996).

Capra (1996), yaşam döngüsünden bahsederken, ekosistemin mutlaka bir denge arayışı içerisinde olduğunu dile getirir. Doğada üretim; tüketimi; tüketim de çürümeyi takip ederek sürekli bir devinim içerisinde ama mutlaka dengeye ulaşma çabası halindedir. Capra'nın düşünceleri doğrultusunda oluşturulan Şekil 2.8'deki (a) diyagramındaki hiyerarşik bir yaşam döngüsü değil, birbirine dönüşen ilişkilerin olduğu (b) diyagramındaki gibi bir yaşam döngüsü savunulur.

Şekil 2.8 : Yaşam döngüsü için kullanılan iki farklı yaklaşım.

Besin zincirindeki sistemin antitezi olan *Çürüme* kavramı doğadan alınıp mimarlık için bir düşünce olarak yeniden üretilebilir. *Decay* (ing) kelime karşılığı olarak çürüme, parçalanma, eskime, yok olma süreci anlamına gelir. Psikolojide *decay* yani çürüme; bellekte uzun süre kullanılmayan kısa süreli hafızanın, yeni hafızaların kaydına yer açılmasına izin vermek adına yok olmasıdır. Bu sayede uzun süreli hafıza daha uzun süre canlı kalır (Thorndike, 1913). Bu insan belleği için tazelenme anlamına geliyorsa bu metaforu mimarlık alanında da uygulamak uygun olabilir.

Seri üretimin durmaksızın devam etmesiyle her geçen gün aynı oranda da yığılmalar devam eder. NDSM örneğinde de görüldüğü gibi, Amsterdam'a benzer yüzölçümü küçük Avrupa şehirlerinde merkezde yoğunluk artarken İstanbul gibi mega kentlerde sınırlar sürekli ötelenir. Bu yoğunluğu ve çöp yığını azaltmak için, çürümeye yüz tutmuş alanları bulup ayrışmalarını sağlamak ve yaşam zincirinin başlangıç noktasına dönmek olasıdır. NDSM'de görülen, zorlama olmayan tamamen doğadan gelen çürüme ve çözülüp yeniden yaşam döngüsüne katılma hali buradaki evrilmeyi göstermektedir. Bu evrilme, bölgenin hem fiziksel hem de sosyal açıdan sürdürülebilir bir politika gerçekleştirmesinden kaynaklanıyor olabilir. NDSM, hem içinde barındırdığı binaları dönüştürürken hem de bölgenin enerjisinin dönüşümüne katkıda bulunmaktadır. Örneğin, NDSM'in kaynaklarından herkesin yararlanılması için her sene kiralanın yerlerin bir kısmı özellikle el değiştirmektedir. NDSM vakıflarına, yeni fikirler üretmek adına yeni katılımcıların eklenmesi sağlanmaktadır.

Bu noktada bilginin ve fikirlerin de bir dönüşüm içerisinde olduğu bölgenin evriminin *-yaşam döngüsünün-* devam ettiği kanıtlanmış olmaktadır.

2.3.4 Yapay çürüme

Bir önceki bölümde sözü geçen çürüme kavramı tamamen doğadan gediği ve doğal bir süreçte ilerlediği zaman amacına ulaşır. Aksi takdirde zorlama durumlar ortaya çıkabilir.

Şehirlerde, yok olma süreci içerisinde yeni ve eski yapılar karışım halindedir (Rowe ve Koetter, 1978). Bir yerlerde dönüşüm durumu var ise, o bölgede bir yok olma süreci ile birlikte yeniden doğma ve gelişme vardır (Behar ve İslam, 2006). Ancak; yok olma süreci doğal bir süreç içerisinde ilerlemiyorsa, yerin asıl karakterini oluşturan bellek de siliniyor demektir. Burada yok olma ve çürümeden bahsederken, özü kaybetme değil yeniden üretim (regeneration) anlaşılmalıdır. Bazı soylulaştırma politikalarında yok olma süreci zorlama yapıldığından veya bu süreç hiç yaşatılmadığından bölgenin asıl karakteri yok olabilir (Behar ve İslam, 2006). Oysa, çürüme tüketim gibi satın alınamaz, uzun bir süreçtir ve ancak kazanılarak elde edilir. Çürüme, tüketim gibi sistemli ilerleyemez, mükemmellikten çok uzaktır, plansızdır ancak tamamen doğaldır.

Son zamanlarda çürüme metaforu bir takım tasarımcılar tarafından sık sık gündeme gelince, ya çürümenin estetik hali bir moda akımı yaratmış ya da yapay çürüme birçok tasarım alanına yansımıştır. Örneğin, Droog Design⁷ adlı tasarım şirketi ürünlerine eskimiş süsü vererek bugün “retro akım” olarak tanımlanan sözde kusurlu mobilyaları seri üretimle piyasaya sunmaktadır. Şirketin tasarımcılarına göre mobilyaların ruhu vardır ve yaptıkları iş nostaljiye olan özlemdir, otantiktir. Oysa tam da bu noktada nostaljiye özlem duyan modern birey Marcuse’un tek boyutlu insan modeline geçiş yapmakta ve farkında olmadan kurulu sosyo-ekonomik iktidarın çarkına yeniden teslim olmaktadır.

Farklı bir bakış açısı ancak benzer ironi Londra’nın Shad Thames bölgesinde gerçekleşmektedir. Geç kapitalizm döneminde, eski sanayi yapıları ile dolu bölge çürüme sürecine girdiğinde çalışan sınıf tarafından keşfedilir ve hayata geri dönmesi

⁷ Renny Ramakers ve Gijs Bakker ortaklığında 1993’te Hollanda’da kurulan tasarım şirkettir. www.droog.com

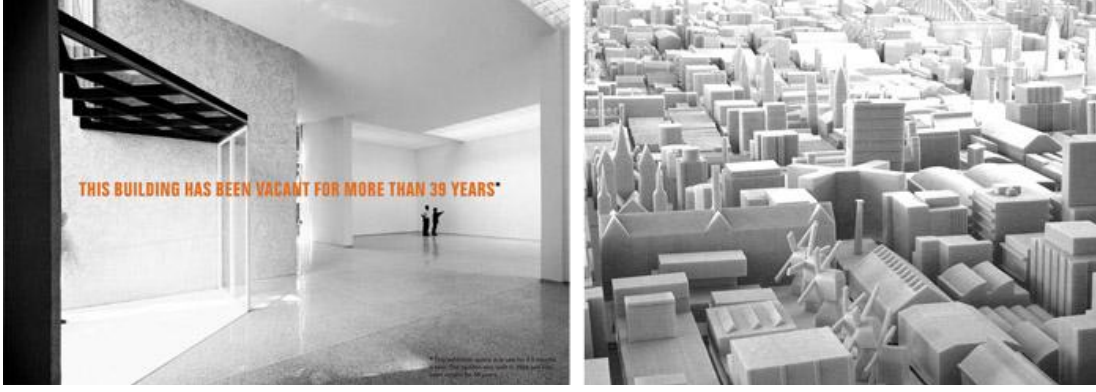
hedeflenir. Ancak ne yazık ki, Londra'nın bu bölgesindeki soylulaştırma çok hızlı ve çok kontrollü yapıldığından bugün şehrin ihtiyacı olana cevap vermeyen, lüks, sözde “retro” yaşam tarzının benimsendiği yeni pahalı *loft* mekanlar yaratılır (J.M. Bailey, kişisel görüşme, 10 Mart 2014). Yatırımcılara göre, bazı bölgesel dönüşümlerde ekonomik sonuçlara odaklanılır ve çürümenin kusurlu yanları örtülür, yok edilir. Çünkü teoride *decay* yani çürümekte olan az arzu edilendir. Ticari rekabetin olmadığı bu az arzu edilen çürüme sürecinde –NDSM’de olduğu gibi– kentin popüler alanlarında asla elde edilemeyecek kadar büyük, ucuz ve esnek mekanlar vardır. Kişi, tek boyutlu değildir; üretir çünkü yaratıcıdır, özgürdür.

2.3.5 Terkedilmiş Hollanda

Dönüşüm ve tekrar kullanım kavramları bir akımdan çok ülkenin sık sık gündeme getirdiği politik bir konu da olmuştur. Bu düşüncüyü anlamak adına 2010 yılında Venedik Mimarlık Bienali’ndeki Hollanda sergisine göz atılabilir. Bu sayede Hollanda toplumunun ve mimarlık-şehircilik konusundaki eleştirel bakış açısı da anlaşılabilir.

2010 yılındaki Hollanda sergisinin ana teması, küratörleri Ronald Rietveld ve Erik Rietveld tarafından “Vacant NL” yani kelime karşılığı Terk Edilmiş Hollanda olarak belirlenmiştir. Bu başlık altında Hollanda hükümetine bir çağrı hedeflenmiştir. Bu çağrı ile Hollanda sınırları içerisinde bulunan 17.yy-21.yy’dan kalma terk edilmiş binalarının potansiyellerine dikkat çekilmiştir. Bienal kapsamında çıkardıkları Dutch Atlas of Vacancy (terk edilmişliğin Hollanda Atlası) kitabının ilk sorusu: “Hollanda’da bu kadar fazla kullanılmayan yapı var mıdır? Varsa eğer bu hükümetin bir başarısızlığı değil midir?” olmuştur (Etherington 2010).

Şehirlerde barınma ihtiyaçları günden güne artarken, yapım süreci aynı oranda artmamaktadır. Küratörler bu eksikliğe dikkat çekmek adına, ülkedeki terk edilmiş ve mimari değerleri olduklarına inandıkları tüm yapıları haritalamışlar ve her bir binanın maketini yaparak bu binaların işgal ettikleri alana dikkat çekmek istemişlerdir (Etherington, 2010). Şekil 2.9’da görüldüğü gibi maketlerin sergilendiği binanın 30 yıldan fazladır boş olduğu da ayrıca vurgulanmak istenmiştir.

Şekil 2.9 : Venedik Mimarlık Bienali – Hollanda Sergisi.

Avrupa’da 2011 de yaşanan ekonomik kriz sonrası, birçok kişi işini, işverenler işyerlerini kaybetmek zorunda kalmıştır. Sergide, terk edilmiş binaların yapısal varlıklarını korumanın yanı sıra gündemdeki ekonomik probleme de çare aranmaya çalışıldığı görülmüştür. *İş birlikçi bir çalışma ile bu binaların onarımının yapılması ekonomik krize bir çare üretebilir mi? Özellikle tasarım alt yapılı mesleklerde çalışanlar için, yaratıcı ve maddi açıdan karşılanabilir iş sahaları yaratılması mümkün olabilir mi?* soruları ile yeniden kullanım düşüncesi ekonomik bir boyut da kazanmıştır. Rietveld’e göre terk edilmiş binaların kullanılmıyor olması şu an toplum için büyük bir parasal sorundur ve genç girişimciler özellikle bu konuda yaratıcı çözümler üretmelidir (Etherington 2010). Serginin anlayışına göre, terk edilmiş ve kullanılmayan bu binalar hükümetin değil artık Hollanda toplumun ortak birer malıdır ve mutlaka kamuya geri dönüşü sağlanmalıdır.

2010 yılında gerçekleşen bu sergi ile yapıların topluma geri dönmesi gerektiği dile getirilmiş ve uluslararası bir platformda ciddi anlamda bir hükümet eleştirisini de gündeme getirmiştir.

3. NDSM’NİN DÖNÜŞÜMÜNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

İkinci bölümde incelenen NDSM’in fiziksel dönüşümünün ardından üçüncü bölümde NDSM’in ortaya çıkmasına zemin hazırlayan unsurlar daha derinlemesine incelenmiştir. NDSM’in hayata tekrar dönme başarısının altında yatan sebepler Amsterdam- kent- mimarlık yerel yönetim ve toplum eksenleri içinde araştırılmıştır.

3.1 Amsterdam’da Kayboluş Haritası

Kentlerle ilişkimiz rüyada olduğu gibidir: hayal edilebilen her şey aynı zamanda düşlenebilir, oysa en beklenmedik rüyalar bile bir arzuyu, ya da arzunun tersi bir korkuyu gizleyen bilmecedir. Kentleri de rüyalar gibi arzular ve korkular kurar; söylediklerinin ana hattı gizli, kuralları saçma, verdiği umutlar aldatıcı, her şey, başka bir şeyi gizliyor olsa da (Calvino, 1990, s. 87).

Bu bölüm, NDSM oluşumunun çıkış noktası olan Amsterdam’ı anlamak üzere yapılan kentsel bir algı deneyidir. Bu kişisel kentsel deney için bir *flaneur*⁸ kimliğine bürünmüş ve kentte tarihi merkezden NDSM bölgesine uzanan bir keşif yapılmıştır. İlk kez keşfedilen kent için, şartlı yönlendirmelerden kaçınmak adına herhangi bir harita kullanılmamıştır.

“Flaneur, geniş kalabalıklar arasında sıkılmayan, kendini bina cephelerinin arasında evindeymiş gibi duyumsayan kişidir. Flaneur görünüşte tembel, özünde bir gözlemcinin uyanıklığı ile donanmış, izlenimleriyle düşünce üreten kişidir” (Benjamin, 1992, s. 81).

Amsterdam sokakları, ev sahipliği yaptığı kaşifini başladığı ilk noktadan itibaren düşünce üretmeye zorlayan kentlerden bir tanesidir. Ağustos ayının güneşli, serin ve oldukça kalabalık bir gününde yapılan keşif, Centraal Tren İstasyonu ve Dam Meydanı’ndan başlamıştır. Amsterdam’ı daha önce görmemiş kişinin zihnindeki çok renkli kent düşüncesi, tren istasyonunu ve çevresindeki hakim gri rengi ve tek düze yapılarla karşılaşınca ilk önyargı çatışmasını başlatmıştır. Bu düşünceler çatışması,

⁸ Benjamin’in Pasajlarını Türkçeye çeviren Ahmet Cemal *flaneur* ü Fransızcadan avare gezgin olarak çevirmiştir.

şehrin en işlek caddelerinden olan Damstraat'ın Royal Palace ile kesiştiği yolda yaya, bisiklet ve motorlu taşıtlar için düzenlenmiş farklı trafik ışıkları ve şeritlerle karşılaşılmasıyla devam etmiştir. İstanbul'dan gelen bir *flaneur*, özgürlüklerin ilki olan “yürüme”yi, bisiklet ve yaya kenti olan Amsterdam'da yeniden öğrenmektedir.

“Bir sanattır kalabalığın tadını çıkarmak;...Yalnızlığını kalabalıklandırmasını bilmeyen, telaşlı bir kalabalık içinde yalnız olmasını da bilmez” (Baudelaire, 1982, s. 27).

Denemelerinde *flaneur* kavramını çok sık kullanan Baudelaire, keşiflerini akıl ve beden yolculuğu ile yaparken kente ve kendine farklı açılardan bakmaya çalışmıştır. O'na göre keşifler; metaforlarla düşünerek, bilinmeyene yönelinen bir muğlaklık içerisinde sürekli sorular sorulan bir özlük arayışıdır.

Hollanda'nın insanları ve şehirleri arasında bağ kurmak oldukça mümkündür. Şehirler de insanlar gibi açık sözlüdür denebilir. Özellikle Amsterdam, keşfe başlanılan ilk andan itibaren burada nasıl davranılması gerektiğini çeşitli sembolik uyarılarla veya direk Amsterdamlılar tarafından gelen sözlü uyarılarla açıkça belirtiyor. Bu uyarı *flaneurü* asla incitmiyor, şehrin dar sokaklarında gizemli kayboluş özgürce devam ediyor.

Amsterdam; en olmadık anda çıkan nehir kanalları ve ara sokakları, bu sokaklarda dolaşan farklı gruptan insanları, işe yararlılığın ahmaklıkla aynı yerde bulunduğu, her farklı noktanın hem ilişkili hem ilişkisizlik içinde yer aldığı vücut bulmuş bir *rizom* kenttir (Graafland,1999). Rizom, en basit anlatımla farklı ve özdeş şeylerin arasındaki bağlantılardır. Deleuze ve Guattari'deki kullanımında (1990), rizom, ağ biçimli, ilişkisel ve çapraz bir düşünme sürecini ve var olmanın bir tarzını belirtir. Bir haritanın yapısını sabit bir öz olarak tasarlanmaksızın haritalayan bir kavramdır. Rizom, her şeyin merkezi bir gövdeden yapıldığı ağaç benzeri yapının karşıtı olarak kullanılır. Ağaç, merkezi bir iktidar simgesi olarak bir merkezileşme ve otoriterlik modelidir, yani homojen değildir. Amsterdam; bu otoriter kentlerden çok uzak, üzerine herkesin farklı deneyimler yazabileceği bin yaylalar bütünüdür. Gün içindeki devinimleri, şehrin her gün farklı bir noktasında görülen sokak performansları, Benjamin'in labirent kent konseptini anımsatmaktadır. Berlin günlüğünde kenti bir labirent ile metaforize etmeye çalışan Benjamin'e göre (1999), insanın bir kentte yolunu bulamaması pek de önemli değildir.

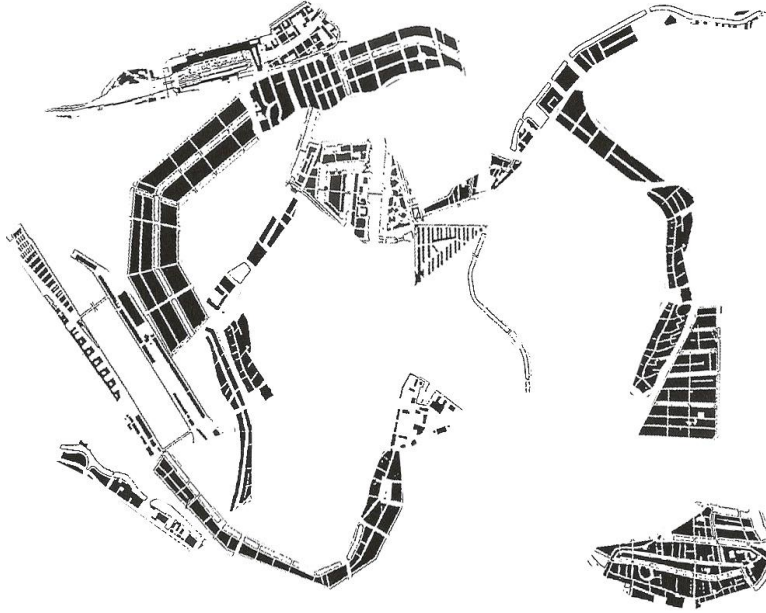
Soru: *Kent ile edebiyat arasında nasıl bir ilişki vardır?*

Benjamin bir gün Paris’te bir kafede oturur ve labirenti anımsatan bir eskiz yapar. Bu labirent, bir anlamda insanların kendi içlerinde ve hayallerinde kaybolduğu yerlerdir. Haritalar, eskizler, karalamalar, hayaller, düşler; dar, kapalı, farklı açılı görüşleri olan labirentler ve pasajların giriş ve çıkışları gibidir. Her biri farklı bir yaşam tarzını, farklı bir hayat hikayesini anlatır (Benjamin,1992). Deleuze ve Guattari eğer Amsterdam’ı bir rizom olarak haritalamak isteselerdi muhtemelen her yönden girişleri bulunan bir açık kent olarak betimlerlerdi. Farklı bir deyişle sanatın, bilimin, politikanın ve ticaretin iç içe geçmiş olduğu, aynı anda hem içeride hem de dışarıda olunan bir labirent kent olarak haritalarlardı. Zira Amsterdam, kuşbakışı haritası ezberlense bile her açıdan kolayca kaybolunacak bir kenttir. Ama bu kayboluş kentin sadece fiziksel özellikleri olan, birbirine çok benzeyen, gösterişte birbiriyle yarışmayan tuğla evleri ve dar sokakları yüzünden değil, her sokağında farklı bir hikayenin anlatılması sebebiyle izlenen yolun sürekli değişmesiyle ilgilidir.

Dam meydanından içeri daralan sokaklarda, başka hiçbir dünya ülkesine ait olmayan ortaçağdan kalma işkence, korku ve seks müzeleri yan yana bulunur. Bunun yanında sıra sıra genelevlerin dizildiği “Red Light District”, hafif uyuşturucu kategorisine giren ürünlerin satıldığı “coffee shop”lar içerisindeki insanların görüntüsü ve kapı her açıldığında sokağa sıkılmış bir parfüm gibi uyuşturucu kokusunu yaymasıyla ayrı şaşkınlıklara sebep olur. Bu kadar sıra dışı ve baskın öğeler kentte neden güvensizlik ve huzursuzluk hissini veya kaosu yaratmaz?

Parsons; Baudelarie’nin tanımlamaya çalıştığı, durumcuların sık sık gündeme getirdiği *flaneur* kavramına eleştirel bir bakış açısı getirir. Bir takım feminist kuramcılar *flaneur*’ün sadece erkek cinsine ait olduğunu ve dişisi olan *flaneuse*’ün göz ardı edildiğini tartışırken Parsons (2000), *flaneur*’ün istese de kadın olamayacağını savunur. Çünkü modern yaşamın ve endüstri devriminin bir ürünü gibi görülen *flaneur* işsiz ve zengin bir burjuvadır, gün içinde maddi kaygısı yoktur. Öte yandan erkek olması itibarıyla kadın gibi daima tetikte değildir ve istediği her yere özgürce gidebilir (Parsons, 2000). Deleuze ve Guattari’ye göre rizom, cinselliğin sadece üremeden değil, cinsel organlara bağımlılıktan da özgürleşmesi olarak tanımlanır (Ballantyne, 2010). Tekrar bu düşünceler çatışmasında rizom şehir Amsterdam’da, her yıl yaz aylarında kutlanan “Gay Pride” (Eşcinsel yürüyüşleri) ile cinsel özgürlüklerin bildiriler ve şenliklere kutlanışına tanık olunur. Tam da bu

tartışmaların ortasında Amsterdam’da *flaneur* olmanın aslında cinsiyetle alakalı olmadığı keşfedilir. Farklılığın bir suç olmadığını gözlemleyen *flaneur* hangi cinsiyetten olduğu tartışmanın önemini ve keşif sırasındaki huzursuzluk hissini kaybeder. Bu huzursuzluk hali, sosyal devlet örgütlenmesinin en iyi örneklerinden biri olan Hollanda’nın şehir yapılanmalarını fark edince daha da kaybolur. Çünkü Amsterdam’ı diğer Avrupa şehirlerinden farklı kılan şeylerden birinin şehrin aşırı ihtişamlı, şaşalı yerlerinin olmadığı gibi asla yaşanmak istenmeyen kenar mahallelerinin de olmadığıdır. Amsterdam sokaklarında bireylerle birebir iletişime geçilmesinin ardından ekonomik gelirin kişiler arasında dengeli dağıtıldığına, bireylerin yaşam tarzlarının gösterişten uzak düzenledikleri fikrine ulaşılır. Hollanda toplumunu yansıtan kentin ihtişamdaki uzak mütevazı görüntüsüne loş aydınlatmalar da çok önemli katkı sağlar. Öyle ki bu şehirde ışıkların hali hazırda kısa olan bina boylarını bile geçmesine izin verilmez. Dikeyde hareket olanağı tanınmayan ışıklar, kanalların yansıtması sonucu yatayda sanki bütün şehri bir örtü gibi kaplar. Bu da yine şehrin homojen olma duygusunu pekiştirir.

Şekil 3.1 : Flaneur’ün yeniden ürettiği Amsterdam haritası-Yapboz,
A.ÇağınSergin,Basel, Ağustos 2013.

Gün ve gece boyunca kayboluş deneyimi ardından spontane üretilen analog haritalamalar Amsterdam’ın kent ve *flaneurü* arasındaki ilişkiyi yeniden canlandırır. Önce zihinde yapılan haritalama daha sonra Şekil 3.1’deki görsel temsile dökülür.

Zihinde yapılan haritanın yap-boz hali Deleuze'ün bahsettiği şizofrenik üretimi destekler. Deleuze ve Guattari “şizofrenin yaşadığı şey...bir üretim süreci olarak doğadır” der (Ballantyne, 2010, s 23). Yapıp bozma ve var olanı parçalayıp yeniden üretme hali yaratıcılığı tetikler. Kentin rizomatik ilişkileri ve *flaneur*ün bizzat deneyimlediği bu ilişkiler, yolculuğun her anını temsil etme içgüdüğü doğurmuştur. Bu içgüdüyle şizofrenin doğal bir üretimi ortaya çıkmıştır (Şekil 3.2). Bu haritalamaları daha sonra tekrar değerlendiren *flaneur*, NDSM'deki yaşam tarzının ve anlayışın Amsterdam'ın kök-sap ilişkisinin bir uzantısı olarak çıkmış olma olasılığının ve bölgenin Amsterdam'ın günlük devinimleri ile doğrudan ilişki içinde olduğu kanısına varacaktır.

Şekil 3.2 : Şizofren üretiminin tetiklemesi, A.Çağın Sergin, Amsterdam, Ağustos 2013.

Bu kaniya varmadan önce *flaneur*, keşfin başladığı Centraal Tren İstasyonuna geri döner. Şehrin kuzey yönünü bir sur gibi saran tarihi tren ve vapur istasyonunun hemen arkasında şehrin nasıl bir yüzü olduğunu merak eder. İstasyonu aşan *flaneur*, IJ nehri üzerinde tam olarak nereye gittiğini bilmediği bir bota biner ve 10 dakika sonra NDSM'e varır. *Flaneur* tam da burada tezin başından beri anlatılan ve anlatılmaya devam edecek yeni bir keşfe yol açacaktır.

3.2 Amsterdam, Anarşi ve Özgürlük

Kuşkusuz Amsterdam, bireylerine dünyadaki hiçbir şehirde olmayan bir özgürlük anlayışı sunmaktadır. Bazı noktalarda aşırılıklara bile kaçtığı düşünülen, birçok yasal olmayan işlemin (uyuşturucu, seks tüccarlığı vb.) ve legal bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Ancak, bu durumun şehirde bir kaos veya bir tedirginlik yaratmadığı gerçeği de vardır. Örneğin, bugün Hollanda, birçok ülkede hala tabu sayılan eşcinselliğin ve eşcinsel evliliklerin, kadın özgürlüklerinin, hayvan haklarının en çok savunulduğu ülkelerden biridir. Bu bölümde yapılan çalışma toplumun birbirlerine karşı yüksek hoşgörünün nereden geldiğini ve tasarıma nasıl bir katkı sağladığını anlamaya yöneliktir.

Constant'ın Homo-Ludensi, 60'ların öğrenci hareketleri, 70'lerin Kabouters⁹ ve 80'lerin Amsterdam İşgal Hareketi¹⁰, 90'lardaki NDSM işgali için iyi bir zemin yaratmış olabilir. Çünkü bugünün teknoloji ve dijital çağın hızlı, yenilikçi, genç girişimcileri bu kuşakların torunları ve çocukları olarak yetişmiştir.

Özgürlük hareketlerin başlangıcı olan 60'lardaki Dünya Öğrenci Hareketleri; Prag, Paris ve Amerika'nın hemen ardından Amsterdam'da da etkisini göstermiştir. Öğrencilerin, Amsterdam Üniversitesi'ni işgal etmesinin ardından şehir dönemin öğrenci merkezi oldu (Kroes, 2008). Haliyle Amsterdam'da; 60'lı yıllardaki öğrenci hareketlerinin vazgeçilmezlerinden olan, uyuşturucu kullanımının, cinselliğin özgürce yaşanmasının desteklendiği bir hayat inşa edilmeye o yıllarda başlandı.

1940'larda, 2.Dünya Savaşı'nın bitmesi ile nüfus artışı desteklenmiş ve bu yıllarda çok fazla bebek dünyaya gelmiştir. 60'lı yıllara yetişen bu genç neslin hayatı algılayış şeklinde bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Savaş gören bir toplumun çocukları siyaseti doğal ortamında öğrenmiştir. Kroes'e göre (2008), 50'lili yıllarda daha içe dönük, muhafazakar orta-sınıf bir Hollanda toplumu varken, 60'lı yılların

⁹ Kabouters 60'ların sonunda ortaya çıkan 70'lerde çok meşhur olan Hollandalı anarşist ve işgalci bir grubun adıdır. Kabouter kelimesi, mitolojik bir hikayeden gelmekte ve cüce cinleri temsil etmektedir. Grubun kurucusu Roel van Duyn, Bilge Kabouter'ın Mesajı adlı kitapta yer alan fikirlerden esinlenmiştir. Kabouters üyeleri doğal yaşamı, ekolojik-anarşik akımı desteklemiştir. Duyn'un oluşturduğu bir projeye göre; "herkes otomobilinin tepesine içinde bitkilerin büyüdüğü kutular koyacak. Bu arabalar, yarısından fazlasının yer altında kaldığı yollardan gidecek. Bu sayede yayalar sadece hareket eden bitkiler görebilecek." (Kempton, 2007)

¹⁰ 80'Lerdeki Amsterdam İşgal Hareketi, gençlerin Amsterdam'daki terk edilmiş, boş yapıları işgal edip müzik ve tiyatro yapılarına dönüştürme hareketidir. Bugün şehrin en önemli konser salonlarından biri olan *Paradiso* bu işgal hareketinin dönüştürdüğü eski bir kilisedir (Cole, 2012).

Hollanda'sı genç nüfus dolu, kültürel açıdan çok çeşitli ve hoşgörüsü yüksek bir hal almıştır.

30'ların sonunda Hollanda, diğer Avrupa ülkelerine göre hala ağırlıklı olarak tarım kültürünün hüküm sürdüğü bir ülkedir. İleriki yıllarda sanayileşmenin artmasıyla yeni bir proletaryan sınıf, kentin büyümeye başlamasıyla yeni bir şehircilik anlayışı çok hızlı bir şekilde gelişim gösterir (Bontje ve Jolles, 2000). Öte yandan Hollanda, 40'larda çok farklı Hristiyan mezhebinin bir arada bulunduğu bir ülkedir. Dönemdeki bu inançsal çeşitlilik ve savaşın henüz bitmiş olmasındaki bağnaz inançların sarsılması sekülerizmin etkisini de artırır (Hobsbawm, 1996). Bu hızlı gelişim ve kültürel çeşitlilik üzerine Hollanda politikası, farklı gruplara ayak uydurmak için çok esnek düzenlemeler oluşturur. Bu politikaya göre, toplum; kendilerini temsil ettiğini düşündüğü kurumları, parlamento için partileri ve sendikaları organize etmeleri için yüreklendirilir. Devletin uyguladığı politikanın anahtar noktası, farklı gruplar ve çeşitlilik için sürekli yer açmaktır. Ancak bu durum, beraberinde çok fazla ayrışmayı getirmiş, ülkesel bütünlüğün yok olmasını tetiklemiştir (Kroes, 2008).

Bu fazla ayrışmışlık 2.Dünya Savaşı'nın birleştirici gücünde son bulmuştur. Çünkü toplum, ülkeyi yeniden yapılandırmanın tek yolunun bir araya gelmekten yana olduğunu anlamıştır. Bu dönemde özellikle gençler, kitle eğitim araçları ve kültürün, insanları inançlarına ve sosyal düzenlerine göre çok fazla ayırdığı fark etmişlerdir (Kroes, 2008). O nedenle özellikle Hollanda öğrenci hareketleri; bir araya gelinen, tüm anlayışın değiştiği, tek ve bütünleyici bir fikrin savunulduğu protestolar şeklinde olmuştur (Hobsbawn,1996).

60'ların ortasında gençlerin oluşturduğu Amsterdam kökenli ve işgal kültürünü benimsemiş bir grup olan Provos, Hollanda'nın geçmişe sıkışıp kaldığını düşündükleri kültürel ve sanatsal bakış açısını değiştirmeye çalışmıştır. Provos, Dada ve Sürreal akımdan, Marcuse ve Duschamp'tan çok etkilenmiş ve düzenli olarak sokak performansları ile yaratıcı protestolar sergilemiştir (Kempton, 2007). Öte yandan yayımladıkları dergiler, el ilanları ve posterlerle geniş kitlelere ulaşmışlardır (Şekil 3.3).

Provos'un kurucularının önce işgal ettikleri sonra yayım evine dönüştürdükleri ve hatta ileriki yıllarda çok ünlü bir yayım evine dönüşecek olan Het Maagdenhuis¹¹ binasında basılan dergilerde ve haftalık gazetelerde, kendilerini kapitalizme, komünizme, faşizme, bürokrasiye, militarizme, profesyonelliğe, dogmatizme, cinsel istismara, otoriterliğe şiddetle karşı çıkan bir topluluk olarak belirtmişlerdir (Kempton, 2007).

Şekil 3.3 : 1967 Provos karikatürlerinden derleme (a) R.Stolk'dan İşgal Etme Çağrısı, (b-c) W. Creech'den cinsel istismar ve gecekondü otoritelerine eleştiri.

¹¹ 1969 yılında işgal edilen binası Het Maagdenhuis, Provo'nun kurucularından Rob Stolk'un 70'lerde çok popüler olan De Tand des Tijds dergisinin basıldığı yerdir. Stolk, 1990'lara kadar Experimental Jetset grafik dergisi aracılığıyla, kültürel alanda en çok yayım yapan, en özgün ve özgür yayım evinin yürütücüsü olmuştur. Grafik açıdan çok önemli olan Provo posterleri ve karikatürleri 2011 ve 2012 yılında Amsterdam'ın çeşitli galerilerinde sergilenmiştir. Experimental Jetset'in işlerine <http://www.experimentaljetset.nl/> sitesinden ulaşılabilir.

1966 yılının Hollanda prensesi Beatrix'in -ki kendisi hala Hollanda kraliçesidir-, Alman prens Claus von Amsberg ile evliliği özellikle Provos'un şiddetli protestolarının başlangıcı olmuştur. 2.Dünya Savaşı'nda en büyük tehlikeyi Nazi Almanyası'ndan gören Hollanda halkı için bu kabul edilebilir bir evlilik olmamıştır (Kroes, 2008). Bu olaydan sonra özellikle öğrenciler ve polis arasında büyük çatışmalar gerçekleşmiştir. Hollanda toplumu, yaşadığı büyük olaylardan iyi dersler çıkarabilen bir toplum olmuştur. 1966 yılında yaşanan büyük çatışmalar devletin protestolara karşı tutumunu çok büyük ölçüde değiştirmiştir. Daha sonra yaşanan protestolarda devlet ve polis gençlere barışçıl bir tutum sergilemeyi ilke edinmiştir (Kroes, 2008). Devlet gerçekten de başarılı olmuştur. İlk sınavın yine 1966 yılında Amsterdam Üniversitesi'nde verilmesinin ardından bugün hala Amsterdam Üniversitesi gençlerin en özgürce protesto yaptıkları yerlerden biridir.

60'ların protestoları ve gençlerdeki devrimci isyanlar bugün geride kalmış olabilir, ancak ülkenin çıkardığı dersler ve toplumun hoşgörü ve kabullenme kültürü katlanarak gelişmiştir. Bugün Hollanda, birçok sıra dışı grubun eleştirilmeden ve dışlanmadan toplumun bir parçası olarak yaşayabildiği, çok özel bir anlayış kültürünün zorlama olmadan geliştiği bir toplum olmaya devam etmektedir.

3.3 İşgal Kültürü

Amsterdam kenti ve insanların yaşayış tarzı, özgürlük anlayışı Dünya'daki birçok ülkeye göre çok farklı ve alışılmadık bir durum olarak algılanabilir. Bu bölümde; Amsterdam Kenti'nin işgal etme, izinsiz yerleşme kültürüne nasıl bir bakış açısı sergilediği adı *Kraakspreekuren* olan bir kuruluşun örneği üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Felemenkçe olan *Kraakspreekuren* kelimesi İngilizcede *crack surgeries* yani, çatlakların, bozuklukların ameliyat edilmesine benzer bir anlama gelmektedir. Kendilerini ise, "Amsterdam İşgal Yardım Grubu" olarak tanıtmaktadırlar. Bu grup Amsterdam'da yaşayanların barınma problemini tümüyle çözmeyi hedefleyen bir grup değildir ancak eğer işgal etmek istenilen bir bölge varsa bir takım tavsiyelerde ve yardımlarda bulunmaktadır (Url-7).

Kuruluşun en ilginç özelliği işgal etme mantığını formülize etmiş olmaları ve bu formülü de paylaşımlarıdır. Bir bildiri gibi yayınlanan ne yapılması gerektiğinin detaylıca anlatıldığı kuruluşun ilkelerinden bir kısmı şöyledir:

Aşama 1- Belirlediğiniz adrese günün farklı zamanlarında gidin. Işıkların yanıp yanmadığını kontrol edin. Kapıyı çalın. Posta kutularını kontrol edin. Kapıya kibrit çöpü yerleştirin, eğer bir sonraki ziyaretlerinizde kibrit çöpü düşmemiş olursa kapı açılmadığı için eve giren çıkan yok demektir (Url-7).

İkinci aşama işgal edilmek istenen yerin uzun zamandır neden boş olduğunu araştırmaktır. Çünkü Temmuz 1993'te belirlenen Barınma Hareketinin 429s maddesinde yer alan kurala göre, bir yıldan daha az süredir boş olan yerler işgal edilemez. Eğer işgal edilmek istenen yer bir apartman dairesi ise, SWD bireylere düşük ücretlerle yer sağlayabilir. Bu durumda İşgal Yardım Grubuna ihtiyaç yoktur (Url-7). Bir nevi belediye uzantısı olan SWD bölüştürme olarak isimlendirdikleri bir sistemle, uzun süredir boş olan yerleri düşük kira değerleri ile kiralamaktadır. Burada anlaşılan şu ki, Kraakspreekuren mümkün olduğunca bireysel işgal hareketinden önce yasal yolları özendirmeye çalışmaktadırlar.

Aşama 3- İşgal etmek istediğiniz yerdeki komşulardan bilgi alın ama asla onları huzursuz etmeyin. Gelecekte yaşamak istediğiniz cemiyetin bir parçası olmak istediğinizi unutmayın... Eğer işgal edip, yerleşmek istediğiniz yer özel bir mülkiyete aitse KVK'ya başvurup bilgi alabilir ve direk binanın sahibiyle anlaşma yapabilirsiniz... İşgal etmek istediğiniz yapı restorasyon veya yıkım sürecinde olabilir. Bu tarz durumlar için işgalleri desteklemiyoruz (Url-7).

Kuruluş tüm gerekli araştırmaların yapıldığından emin olmak adına potansiyel işgalcilerden detaylı bir form doldurmalarını ve her ihtimale karşı güvence altına alınmalarını sağlanması için bir avukat tutmaları gerektiğini önemi vurgulanmaktadır. Bunun ardından bireylerin neden bir işgal hareketine ihtiyaçlarının olduğu iyi bir şekilde ispatlanmalıdır. Amaç, kente tekrar geri dönüşüm sağlayabilecek topluluklara barınak sağlamaktır.

İşgal edilmek istenen yapının, uzun zamandır kullanılmadığı, binanın işgal edilmeye uygun olduğu ispatlanırsa bu kuruluş işgalcilere her türlü yardımı sağlamaya çalışıyor. Binaya zarar vermeden içeri nasıl girilmesi gerektiğinden, evde bulundurulması gereken eşyalara, komşularla olan diyaloglarına kadar her türlü bilgi veriliyor. Üzerinde en çok durdukları ve belki de en çok yardım etmeye çalıştıkları mevzu ise yapılan işgalin yasallaştırması sürecinde gerçekleşiyor. Bugün grubun bünyesinde çalışan avukatlar da bulunuyor.

İşgallerin yasal yollarla desteklenmesi gerektiğini çok iyi anlatan bir örnek Berlin'in doğusunda yer alan Kunsthaus Tacheles'tir. 9.000m²'lik bir alışveriş merkezi olarak

inşa edilen yapı, Nazi döneminde hapishaneye dönüşmüştür. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 1990'da sanatçıların işgaline uğrayarak dökülmeye yüz tutmuş bina işgalcilerce onarılmaya başlanmış ve Berlin'in en dikkat çekici sanat merkezlerinden biri haline gelmiştir. Ancak 2012'de yasal işlemlerin kesinleşmemesi, binayı satın alan yatırımcı ile kanuni anlaşmazlıkların doğması sanat merkezinin yazık ki bugün yok olmasına neden olmuştur (Url-17) (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 : Tacheles Kunsthaus Berlin.

Sonuç olarak kuruluş, herkesin barınma hakkının olduğunu ve terk edilmiş yapıların çürümesi yerine birçok kişiye ev, ofis, atölye vs. olabileceği düşüncesini savunmaktadır. İşgalciler, toplum önyargılarınca tehlikeli gruplar olarak algılanabilir. Ancak kuruluşa göre asıl, uzun süre boş kalan binalar suç işlenen yerler haline gelmektedir. Kraakspreekuren'in amacı; işgalcilerin cemiyet hayatından soyutlandırılmadan hayatın bir parçası olmalarına katkıda bulunmaktır.

3.4 Amsterdam'da Mimarlık Denemeleri

Yaklaşık bir buçuk milyonluk nüfusa sahip Amsterdam kenti; dünyada ve Avrupa'daki büyük kentlere oranla, benzeri olmayan bir konut politikasına sahiptir. Konut stokunun yaklaşık %50 sini uygun fiyatlarda kiralanın sosyal konutlar oluşturur (Url-14). Özel mülkiyete ait konutların ve sosyal konutların dengede olması sebebiyle dar gelirli kişiler bile Amsterdam'ın iyi mahallelerinde kirada oturabilirler. Ancak son zamanlarda görülmüştür ki, konut sahipleri bu durumdan rahatsız olmaya başlamışlardır. Bu nedenle yerel yönetimler bir takım sosyal konutları özel mülkiyetlere çevirmeye başlamıştır. Bu durum, sosyal konutlarda yaşayanların

evlerinin özel mülkiyete çevrilmesinin isyanlarına sebep olmuştur. Çünkü özel konutta yaşayabilecek imkanları olanlar bile Amsterdam'ın iyi muhitlerinde yer alan sosyal konut grubundaki evlerini terk edip başka yerlere gitmek istememiştir (Fretton, 2014).

Bu karmaşanın bir sonucu olarak, gerçekten sosyal konutlardan faydalanması gerekenlerin beklediği sıra gitgide kabarmıştır. Çünkü bugünkü sosyal konut stoku tıkanmıştır. Bazı bölgelerde, Bölüm 3.3'de detaylıca değinilen alternatif çözümlerin yaratılmaya çalışıldığı işgal hareketleri özellikle artmıştır. Amsterdam yerel yönetimi, 2020 yılına kadar özel mülkiyete teşvik ve sosyal konutların arttırılmasıyla hedeflediği *Housing Vision* adı verilen bir politika ve birtakım ilkelerle¹² bu problemi çözmeyi hedeflemektedir (Url-14). Bunun yanı sıra yeni yapılan evlerin %30'unun sosyal konut olarak tasarlanması ve kiralanması gerekmektedir. Bu bağlamda konut dernekleri düşük gelirli için ucuz barınma imkanları sunmalıdır. Ayrıca konut pazarında avantajsız durumda olan öğrenciler, gençler, kalabalık ve korunmaya muhtaç ailelere daha fazla konut sağlanmalıdır.

Belirtilen maddeler ve daha fazlası Amsterdam'da barınmanın nasıl bir temel hak olduğu ve herkesin bu haktan yararlanması gerektiğini açıkça göstermektedir. Öte yandan birlikte yaşamının ve toplumda çeşitli seslerin bir arada olmasının önemi de açıkça görülmektedir.

2014 yılında Basel-İsviçre Mimarlık Müzesi'nde, Londra Metropolitan Üniversitesi'nde öğretmenlik yapan ve aynı zamanda kendi ofisinde mimarlık pratiğini devam ettiren Fretton, Amsterdam'da mimarlık deneyimleri üzerine bir konferans gerçekleştirdi. Bu konferansın ana teması Amsterdam'daki mimarlık anlayışının toplu konut tasarımı üzerinden kullanıcı ve yerel yönetimle nasıl beraber işlediğini tartışmak üzerine oldu. Konferans boyunca Amsterdam kültürüne ve Amsterdam'daki konut politikalarına dikkat çeken mimar; kentin kuzeyinde yer alan ve 2010'da tamamlanan 8 katlı, 74 apartman dairesi De Prinsendam toplu konut projesinde 90m²'den 180m²'ye kadar değişen çeşitli büyüklüklerde dairelerin

¹² Housing Vision ilkelerinden birkaç madde:

- Özgürlük: Herkes konut özgürlüğünden faydalanabilmelidir. Özellikle ev aramaya yeni başlayanlar ve orta gelirli çalışanların ev sahibi olmalarında öncelik tanınmalıdır.
- Ayrımcılık gözetmeme: Genç ya da yaşlı, zengin ya da fakir her türlü gruptan insan tüm muhitlerde yaşayabilmelidir.
- İlgilenme: Yaşlı ve korunmaya muhtaç grupların toplumda yer almasına ve bağımsızca hayatlarını sürdürmelerine imkan tanınmalıdır.

bulunduğu bir tasarım yapmıştır. Bu yapıdaki dairelerin fiyatları; büyüklüklerine, iç mekanda kullanılan malzemelerin farklılığına, apartmanların gördüğü manzaraya göre değiştiğinden farklı ekonomik gruplara hitap etmektedir (Url-13). Bu sayede hem temel ihtiyaçlara cevap veren hem de lüks apartman dairelerinin de bir arada olduğu bir tasarım gerçekleşmiştir. Mimar kendi tasarladığı yapıda bir konut sahibi olmayı istediği halde, listede ev ihtiyacı öncelikli kişilerin arkasında kaldığından bu amacına ulaşamamıştır (Fretton, 2014). Sonuçta, bu tasarım ilkesi Amsterdam kentine özgü, eşitlikçi bir kuraldır ve aynı zamanda farklı grupların bir arada yaşayabilmesine olanak sağlar. Öte yandan bu ilke, şehrin bir kısmında gettolaşan etnik grupların oluşmasını ve toplumdaki soyutlanmalarını da önler. Örneğin Londra’da bu grupsal ayrımlar çok belirgin bir şekilde görülmektedir. Londra’nın merkezi sayılan Mayfair ve Knightsbridge muhitleri tamamıyla elitist ve zengin grupların yaşayabileceği pahalılıkta yerler haline gelmiştir.

Şekil 3.5 : Solid 11 projesi 1. Kat planı ve iç avlu, (Url-12).

Fretton, Amsterdam’daki bir diğer konut projesi Solid 11 ile Amsterdam’ın farklı bir kültürünü daha tasarımında kullanmıştır. Mimar, bu projesinde Amsterdam halkının yaratıcı yaşam şeklini de düşünerek sadece bir “kabuk” tasarlamıştır (Fretton, 2014). Bu kabuğun içinde bir konutta olması gereken temel birimler (wc, mutfak) konulmuş hatta Şekil 3.5’teki planda görüldüğü üzere bazı dairelerde onlara da yer verilmemiş, büyük çoğunluğu kullanıcının ihtiyaçlarına göre belirleyeceği esneklikte boş bırakılmıştır (Url-12). Ayırıcı duvarların inşası, istenilen sayıda oda yaratılması tamamen kullanıcıya ve/veya yatırımcıya bırakılmıştır. Fretton (2014), tasarladığı

binaya daha sonra düzenlediği ziyarette, öncesinde tahmin etmediği enteresan sonuçlarla karşılaştığını ve bu sonuçlardan da memnun olduğunu dile getirmiştir. Bu durum kullanıcı ve mimar arasında enteresan bir bağ yaratmıştır.

3.5 Örgütlenme Kültürü

NDSM'deki başarının arkasında yatan nedenlerden birinin iyi bir örgütlenme ortamının olması söylenebilir. Bu bölümde, NDSM ve Hollanda'nın kültürel, sosyal ve politik anlayışına daha derinden bakılarak bu örgütlenme kültürünün nasıl geliştiği, mimarlığa nasıl bir katkı sağladığı incelenmiştir.

3.5.1 Islah etme politikası: Broedplaatts

Broedplaats Felemenk kökenli bir kelimedir ve İngilizce karşılığı *breeding grounds* anlamına gelir. Breeding (ing) kelime olarak ıslah etme, geliştirme ve üreme anlamlarına karşılık gelir. Burada bahsedilen *breeding spot* kavramı ıslah edilmeye uygun, gelişmeye açılan bölge olarak anlaşılmalıdır. Bu kavram ilk olarak Office Broedplaatsen tarafından ortaya atılmıştır. Söz konusu kurum, gönüllü çalışanlar ve Amsterdam Belediyesi ile ortaklaşa yürütülmektedir. Amaçları, Amsterdam içerisindeki ıslah edilebilecek alanları keşfetmek, keşfettikleri bölgelere yeni çalışma alanları kurmaktır. Bu çalışmaların akabinde özellikle sanatçılara barınma ve çalışma olanakları sağlayabilmektir.

Kuruluşun gelir sağlamak amaçlı olmadığını, çoğulcu ve iş birlikçi bir mantıkla kurulduğunun altını çizmek gerekir. 90'lı yıllarda Amsterdam tersanelerine ve kuzey bölgesine yapılan ilk işgaller çok başarılı bir şekilde gerçekleşmemiştir. İşgalciler bölgenin ıslah çalışmalarını bireysel çözümlerle halletmeye çalışırken birçok teknik sorun ile karşılaşmışlardır (Url-4).

Yaklaşık 100 kişilik farklı kültürlerden işgalci, 1998 Ağustos ayında bir araya gelip belediye meclisine “Genç ve Kültürel Ekonomik Büyüme için Yapısal Gelişme Politikası” başlıklı bir öneri ile başvuru yaptılar. 90'lı yıllarda özellikle ekonomik sebeplerle çalışma alanlarını kaybeden sanatçıların ve özellikle öğrenci grupların yaptıkları protestolar bu dönemde belediye meclisinin konuya olan ilgisini arttırdı. Belediye 1999 yılında BroedplaatsAmsterdam başlıklı proje ile Amsterdam'ın ıslah edilebilecek yerleri için bir çalışma yapılmasına onay verdi (Url-4).

İşin daha ilginç kısmı belediyenin onayının alınmasından sonra başlar. Bir takım yaratıcı gruplar, tasarımcılar ve girişimciler bir araya gelerek öncelikle kendilerini nasıl organize etmeleri gerektiğini tartışırlar. Bu girişimin sonunda daha organize bir hal alınır ve bir takım özel konulara eğilen gruplar ortaya çıkar. İslah edilmesi gereken alanların bulunması, terk edilmiş binaları keşfetme, izinler ve yasal işlemler, teknik gereksinimler vs. gibi birçok alt grupta özelleşilerek çalışılmaya devam edilir. Şehir göçebeleri, bu çalışmanın ardından bağımsız bir kuruluş olan CAWA ile iş birliği yapmaya başlar. CAWA ile yapılan iş birliğinin sonucunda Hatchery Policy¹³ adı verilen Türkçe karşılığı üretim çiftliği olan bir proje kurulur (Url-5). CAWA ile yapılan iş birliği sayesinde amaç özellikle sanatçıların güvenliğini garanti altına almak olmuştur. *Hatchery Grant* altında yürütülen bir diğer proje için alınan kararlar ile sanatçılar ekonomik açıdan da desteklenmeye çalışılmıştır.

Sonuçta, tüm bu örgüt çalışmalarının hem sanatçıyı korumaya hem de sanatçının içinde bulunduğu binayı geri dönüşümünü sağlamaya yönelik olduğu anlaşılmıştır.

3.5.2 Kinetisch Noord

CAWA ve Office Broedplaatsen projeleri Amsterdam şehrinin nasıl bir organizasyon ve iş birliği içerisinde çalıştığını göstermektedir. Üstelik bu projeler bölgede yaşayan gönüllülerin katılımlarıyla gerçekleşmiştir. Kentlilerin bu tarz kuruluşlarla iç içe olması, NDSM oluşurken kurulan Kinetisch Nord adındaki vakfın altyapısı için bir zemin yaratmış olabilir.

NDSM ilk kez işgal edildiğinde karşılaşılan iletişim bozuklukları sebebiyle göçebeler kendilerini daha iyi anlatabilmek ve işleri yasal hale getirmek adına Kinetisch Noord yani kuzey hareketi anlamına gelen vakfı kurdular (Url-2). Amaçları NDSM tersanesini; sanatçılara, tasarımcılara ve genç girişimcilere, düşük bütçeli yeni barınma alanları yaratmak adına ıslah etmektir. Bu vakfın en temel amacı, farklı işlerden uğraşan insanları bir araya getirip, düşünce birliği yaratmak ve bu

¹³ Sanatçılara yer sağlamak adına geliştirilen Hatchery Policy projesinin sanatçıları koruma altına almayı hedeflediğini kanıtlayan maddelerden birkaçı:

- Her sene 10 000 m² ıslah edilecek yer keşfi yapma
- Keşif yapılan yerlerin komşu belediyeleri ile iş birlikçi hareket etme
- Keşif yerlerini uzun süreli olarak kiralayabilme
- Her sene Amsterdam'da CAWA sanatçıları için 100 adet çalışma alanı yaratma
- Her yıl en az 5 adet dönüştürülebilir binayı keşfetme
- Her yıl hedef alınan yapılar için çeşitli yarışmalar düzenleme

düşünceleri halka duyurmaktır (Url-4). Eğer geniş çerçeveden bakılırsa Kinetisch Noord, ticari işler yapmayan ve tüketim kültürünün esiri olmak istemeyen, yaratıcı ve özgür Amsterdam halkına destek çıkmaya çalışmaktadır.

Amsterdam Belediyesi, NDSM işgallerinin yoğunlaştığı 2002 yılında bölgenin gelişimine yön verebilmek adına açık bir yarışma düzenlemiştir. NDSM kültürel girişimci projesini Kinetisch Noord kazanmış ve 2002 yılında 10 yıllık projelerini uygulamaya geçirmişlerdir. Büyük kayıkhaneleri hedef alan ve 60 kiracı, 20 ayrı grup toplamda 150 kişilik katılımcının yer aldığı projeler Bölüm 2’de Büyük kayıkhaneler’de detaylıca anlatılmaktadır. Kinetisch Noord’un en çok ses getiren projelerinden Kunststad/Arctcity, işgaller sonucu ele geçirilen ancak daha sonra yasal hale getirilen ilk mimari projelerden biridir (Url-4).

3.6 NDSM’in Öğrettikleri 2

NDSM, bölgedeki yaratıcı grupların bir araya geldiği, içinde bulundukları ortamın koşullarına karşı gösterdiği bir tepkinin fiziksel hale dönüşümüdür. Düşüncelerin fiziksel hale dönüşümü bölgedeki yapıların dönüşümü ile desteklenmiştir.

Hollandalının sanata ve sanatçıya bakış açısı, toplumun beraber yaşama kültürü, ülkenin yakın tarihte yaşadıkları bu dönüşümün en büyük desteği olmuştur. Bu sebeple NDSM hareketi sadece yaratıcı grupların değil tüm Amsterdam kentinin ve anlayışının bir ürünüdür denebilir. Bu hareket, bölgenin kendi kültüründen geldiği için çoğulcu ve işbirlikçidir, bütüncüdür. Bahsedilen kültür ve ortak çalışma prensibi doğal bir gelişim süreci geçirdiği için çizgisel olmayan, kendini organize eden, kendine özgü bir sistem geliştirmiştir. 3.Bölümün sonunda yapılan bu değerlendirmeler sonucu elde edilen yeni kavramların keşfi çeşitli teorilere göndermeler yapılarak araştırılmıştır.

3.6.1 Deneysel kentin evrimi

3.6.1.1 Ütopyaların dönüşümü

1900’lerin modernist ütopyalarının yıkılması ile beraber, bir şehri yalnızca mimarların kontrolünde tasarlamamanın olanaksız olduğu ortaya çıkmış oldu. Öte yandan, modernist şehirlerin hatalarına rağmen, profesyonel bir gözle şehir oluşumuna nasıl bakılmalı sorusu da gündeme geldi.

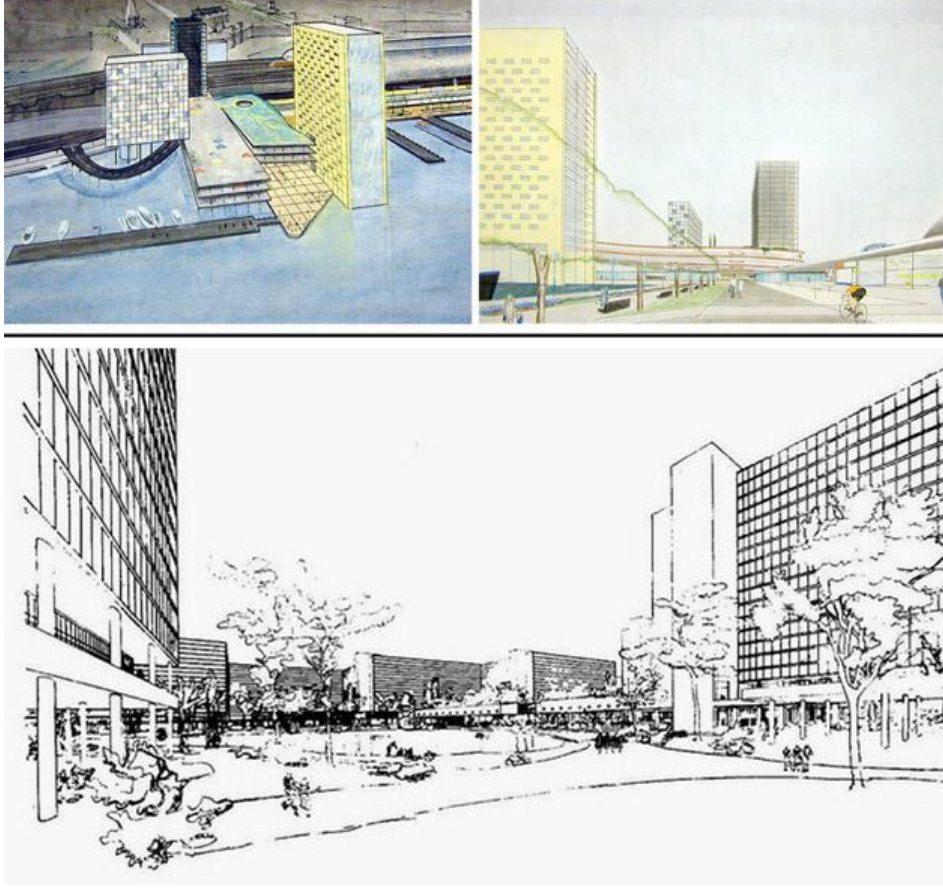
Modern ütopycılardan Le Corbusier, kentte belirli sınıfları ayırıp, teknolojik gelişmeleri öne çıkaran yoğun bir kent düşlerken¹⁴, Wright kente karşı gelip, banliyölerden oluşan, insan ve tarım odaklı bir tasarı kurmuştur¹⁵. Her iki proje de modern dönemin ütopycaları olmasına karşın, hem farklı toplum anlayışlarıyla, hem de farklı kentsel kararlarla işlenmiştir. Modernist ütopycalar, her ütopya gibi, idealize edilmiş bir toplumun olduğu varsayılarak oluşturulur. Bu iki ütopyada da aynı yönlü düşünen, toplum menfaatleri adına hareket eden, apolitik, bireysel çeşitliliği barındırmayan bir toplum yapısı içerir. Bu da aslında olmayan bir toplumun olmayan bir yerin düşüncesini yaratır ve dayanaksız kalır.

Modernizmin, kaos halinde olana *-ki bu durum rizomatik olarak düşünülebilir-* karşı bir korkusu ve idealleştirme arzusu olduğunu söylemek olasıdır. Modernizmin *grid*lere bölünmüş, çok planlanmış ve katı hali rizomun kaotik ve organik olma korkusunu yenmek üzere icat edilmiştir denebilir. Graafland (1999), rizom şehir Amsterdam'ın IJ nehri üzerindeki gelişmekte olan bölgeleri için oluşturulan planlama projelerine "rizomatik bir bünyeye modernist organ nakli çalışması" benzetmesini yapar. NDSM'in de bir parçası olduğu "IJ-Oevers" yani IJ nehri üzerindeki adalar projesine 1991 yılında Hollandalı mimar OMA/Koolhaas'tan da bir öneri gelmiştir. Koolhaas; IJ nehri üzerinde, Amsterdam'ın bir rizom kent olma özelliğini iyi analiz etmiş ve özgürce hareket edebilme fikrini savunduğu bir proje tasarlamıştır (Graafland,1999). Bu anlayışa göre mimar, işletmelerin ve programların çok iyi planlandığı bir strüktürel sistem tasarlamış, bu strüktür içerisinde ise özgür bir hareket öngörmüştür. Koolhaas, modernist kent planlamalarında görülen mimarın her şeyi planlamaya çalışmasındaki egonun yanlış olduğunu ve rizomatik bir kent yapısına sahip Amsterdam kaosunu taklit etmenin imkansız olduğunu düşünmüştür.

¹⁴ Le Corbusier, ideolojisi bakımından sosyal sınıf ayrılıkları ve kapital düşünce üzerine yoğunlaşarak, modernizmin genel ideolojisinden daha farklı bir noktada duruyordu. Dönemi için "ideal şehir" olarak tanımladığı projelerinden "Ville Radieuse" (1924-1935) sosyal hiyerarşinin merkeze elit grubu alarak vurgulandığı, hızlı trafik sisteminin ve yoğunluklu birlikte ağır endüstri dokusunun bulunduğu birçok fonksiyonu bir araya getiren lineer bir şehir düzeni öngörüyordu. Aynı işleyişle giden bir diğer Le Corbusier projesi ise 1922'deki Ville Contemporaine'di. Bu projenin sosyal sınıf vurgusu ise elit gruplar için tasarlanan ofis kuleleriydi (Togay, 2002).

¹⁵ Modern dönemin bir başka ünlü mimari Frank Lloyd Wright'ın tasarladığı ütopik kent ise, "Broadacre City"dir (1932-1958). Kapitalin ya da sınıfların karışmadığı, "antiurbanist", kırsalın öne çıktığı; her kişinin kendine ait 1 acre'lık (yaklaşık 4 dönüm) arazisini işlediği; yayanın öncelikli, dönemine tezat nitelikte, makinelerden uzak bir ütopya sunmuştur. Kent içinde ekonominin tam olarak nasıl işlendiği kavrayamadığımız bu ütopya, Le Corbusier'e göre daha insan odaklı fakat gerçeklikten çok daha uzaktır. Her iki ütopya da mimarlarının kendi ideolojilerinin çizdiği sınırlar içinde kalmıştır (Wright,1995).

Ancak tam da bu noktada modernist tasarım tarzını eleştiren Koolhaas, çoğu modernist mimarın tasarım ilkesi olan ve örneğin Barselona Pavyonu’nda da görülen strüktürler arasında serbest dolaşım ilkesini kendi projesinde bütünleştirmiştir (Graafland, 1999).

Şekil 3.6 : Üstte OMA 1991 IJ-Oevers Projesi’nden iki görsel ve altta Le Corbusier’in 1924 Ville Radieuse Projesi’nden bir görsel.

Çok kesinleşmiş, sınırlı bir program ve strüktür tasarlanıp birimlerin ve ilişkilerin serbest bırakılabileceği fikri Deleuze’ün rizom düşüncesine aykırıdır denebilir. Çünkü rizomatik şehirlere yapılacak tasarımlar için çok belirli ve planlanmış bir strüktürden değil birbiriyle dolaylı ve doğrudan bağımlı ilişkilerin üst üste birikme sürecinin tasarımından söz edilmelidir. Aksi halde strüktüre esneme imkanı tanınmayabilir. Graafland (1999), OMA’nın projesi için; sosyal birikimi katı kütleler içine hapseden proje tanımlaması yapmaktadır. Bu proje 20.yy’ın modernist şehir planlaması projesi olmuştur ve günümüzde bu durum post-modernite olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan Şekil 3.6’da Le Corbusier’in Ville Radieuse ve OMA’nın IJ Oevers projeleri arasındaki görsel benzerlik dikkat çekmektedir. Tasarım Amsterdam’ın bir ağ gibi yayılan düşük katlı yapılarından çok uzaktır.

Milenyum sonrası ütopya kavramının kimine göre post-modernite kimine göre post-moderniteden ayrı bir yerde gelişen eylemci hareketlerle değiştirilmesi ve bu değişimin Archigram ve Superstudio gibi anti-ütopyaçı pratiklerin yenedünya arayışı fikri ile ortaya çıktığı söylenebilir. Archigram'ın kenti ve dolaylı yoldan insanı değişime ve gelişmeye açık düşünerek yarattığı bir takım kavramlar vardır: *unplanned randomness*, *happy jerkness*, *high-pitch tonality* sırasıyla planlanmamış rastlantısallık, sarsıntıya uğramış mutluluk, tiz bir tonlama anlamlarına gelen çelişkilerin bir arada değerlendirildiği bir dünya anlayışı benimsemişlerdir (Rowe ve Koetter, 1978).

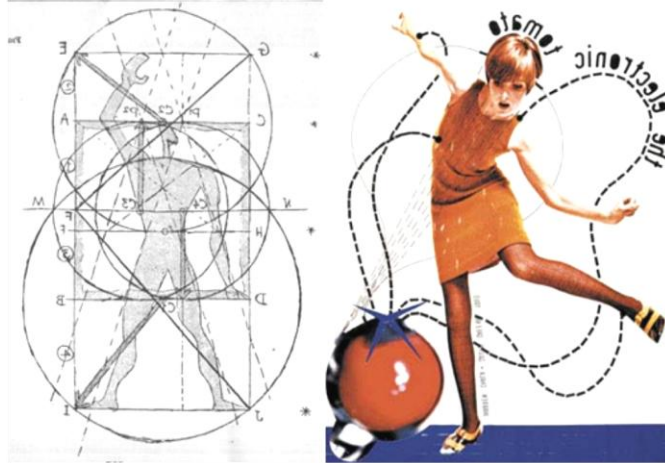
Dönemin mimarlık anlayışına bakılınca oluşturdukları görsellerden bile şehirlerin yalnızca mimarlarca değil, özellikle kadınlar olmak üzere toplumun her kesiminden insanın bir araya gelerek beraberce oluşturduğu, katılımcı ve özgür bir anlayış gözükür. Özellikle Superstudio'nun mimari temsillerinde, modernizmin katı binalarına ve objelerle donatılan insanın doğallığını kaybettiğine dair eleştirel düşünceler görülmektedir (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 : Superstudio projelerinden bir derleme.

Archigram'ın yeni ütopyalarında ise artık hiçbir şey mükemmel değildir. Doğallığın mükemmel-kusurlu hali mevcuttur. Bu haliyle toplumun her kesimine seslenmektedir. Örneğin, daha önce görmediğimiz gençler, kadınlar ve çocuklar

tasarımda söz sahibidir. Özellikle mimari temsillerde Le Corbusier'in mükemmel ölçülerde sunulan adamı yeni bir dönüşüm geçirmiştir (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 : Temsil farkı: Le Corbusier adamı ve Archigram kadını.

Archigram ve Superstudio'nun ortaya çıkışı 1960 ve 1970 yılları arasında süren öğrenci hareketleri ile zaman olarak kesişmektedir. Özgürlüğe ve bağımsızlığa olan özlem, cinselliği tüm doğallığıyla yaşama arzusu, sanatı parçalama, bozma ve yeniden kurma gündeme bu yıllarda gelmiştir. Haliyle teoride çok güçlü olan bu fikirler, sadece öğrencilerin değil gelecekte toplumun genelinin de yaşam tarzına etki etmiştir.

Müzikte Beatles'ın, giyimde Mary Quant'ın genç bayanlar için tasarladığı mini eteğinin, sokak hayatında Carnaby Street'in parçaları olduğu gençlik alt kültürünün mimari ürünü de Archigram olarak ortaya çıkmıştır denebilir. Bu gençlik alt kültürü, yetişkinlerin tutucu kalıpları içerisindeki çalışma, istikrar, iktidar ve ahlak değerlerini alaşağı eder (Tanyeli, 2005). Archigram; kutsal yuvanın simge olduğu bir ortamda, konutu bir nesneye dönüştürür. Plug-in City'de görüldüğü üzere konuta ilişkin duygusal bağların yok olmasını sağlayarak konutları mobilleştirir. O halde kullanıcılar da bahsedilen göç edebilen mimarlığın bir nevi göçebe kültürleri haline gelir. Archigram'ın kurucuların ve mimarlarından Ron Herron 1964 yılında "Walking City" adlı yürüyen kentler projesi ile devasa bir strüktüre sahip hareket eden ve değişen kentler fikrini ortaya atmıştır. Bu kentler özgürce dünyanın her yerinde hareket edebilmekte ve kaynaklar nerede gelişmişse oraya gidip yerleşebilmektedir. Yürüyen şehirler yürüyen diğer şehirlerle bağlantılı olup birlikte göç edebilirler veya bireysel yapılar veya strüktürler kendi başlarına da hareket

edebilir. O halde yapılar içinde hareket eden göçebe özneler herhangi bir ana özneye ait değildir.

Braidotti'ye göre (1994) feminizm ve post yapısalcılık/postmodernizm arasında bir kesişim oluşturan, metafiziksel açıdan sabit sürekli kimliklerin çöküşünü temsil eden göçebe, hem politik bir kurgu hem de eleştirel ve özgür bir bilinçtir. Bu tür bir bilinçte hiçbir kimlik türü kalıcı değildir. Sabitlik arzusundan vazgeçen bir özne türü olarak göçebe, hegemonyacı ve dışlayıcı öznellik görüşlerine politik bir direnç biçimi oluşturur (s. 22-29).

NDSM'in ilk işgalcileri kendilerini göçebe şehirliler olarak tanıtmıştır. Bu noktada, Braidotti'nin göçebe özneleri ve NDSM'in göçebe şehirlileri arasında kavramsal açıdan bir bağlantı kurulabilir mi sorusu sorulabilir. Braidotti'nin tanımlarına göre (1994) göçebe özneler bir yeri sahiplenmeye kalkışmaz ancak o yere ve çevresine karşı sonsuz bir sevgi ve koruma içgüdüsü duyarlar yani o yere karşı sorumluluk hissederler. Sahiplenilmeyen, haliyle alınıp satılması mümkün olmayan mekanlar ya da yerler artık müşterek özelliğine bürünür. Sözü geçen bu müşterek mekanlar dönüşüme açıktır ve bu mekanların kullanıcıları da ortama kolay adapte olabilmektedir.

3.6.1.2 Toplumsal üretim

2. Dünya Savaşı sonrası, modernizmin katı, durağan ve fonksiyonelliğin dikte edildiği mimarlık ve şehircilik anlayışı sık sık eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin bir sonucu olarak, yaratıcı, geçişken, yenilikçi, akışkan ve hatta rastlantısal bir mimarlık aranmaya başlanmıştır (Wigley, 1998). 1957-1972 yılları arasında özellikle durumcuların mimarlık üzerine söylemleri bu yeni mimarlık arayışında etkili olmuştur. Bu yeni anlayışa göre bireyler şehirlerin oluşumlarına seyirci olmaktan çıkmış kendi gündelik hayatlarının gerektirdikleri yaratıcı bir ortama katkıda bulunmaya başlamışlardır (Wigley, 1998). Lefebvre'a göre (1991) her birey kendi mekanını en özgün olacak şekilde üretir. O'na göre, önemli olan *kendi içinde mekan ya da mekandaki şeyler* değil, gerçek mekanın üretimidir. Her birey biriciktir ve içinde bulunduğu ortama da kendinden bir şeyler kazandırma eğilimindedir (Lefebvre, 2007). Her yanıyla biricik olan bu mekanlar bütün boyutları ve biçimleriyle, hem kavramsaldır hem de gerçektir, yani, toplumsaldır. Bu yüzden, ilişkiler ve biçimler bütünüdür. Şehirler; cansız, sabit, durağan değil, canlı, değişken ve akışkandır. Sürekli diğer mekanlara uzanır ve geri döner, onlarla birleşir ya da çatışır. Bu akışlar, birleşmeler ve çatışmalar—ki farklı zamanlarla olur—bir diğerinin

ya da öncekinin üzerine yerleşir ve mevcut mekanı üretir (Lefebvre,1991). Bir başka ifadeyle, toplumsal mekan birçok boyutuyla, ona katılan, anlamlandırılan ve anlamlandırılmayan, dolaylı ve doğrudan deneyimlenen, pratik ve teorik akışlarla üretilir.

Mekanların dolayısıyla fikirlerin evrilmesinin temelinde yatan sebep ne olabilir?

Evrilme, her bir olayın bir önceki duruma eklenerek çoğalması ve dönüşmesi olarak düşünülebilir. O halde durumu biraz daha yukarıdan incelemek adına tarihte biraz daha geri gidilir ve 1.Dünya Savaşı'ndan çıkan Avrupa'ya bakılırsa, sanat ve gündelik hayatın doğallığı arasındaki ayrışmanın Dada akımı ile sona erdiği fark edilir. 1900'lerin başında Dada akımcıları; sanatın sadece sanatçılara ait olmadığı, yaratıcılığın çeşitliliği ve taşkınlığının benimsendiği hayat tarzları ile bir devrim yaratmışlardı. Onlar; devrimci avangardın en hayati rolünün, yeni bir hayat tarzıyla deneyler yapan, hem kendini ifade etmeye hem toplumu altüst etmeye yarayan yeni tekniklerden yararlanan, deneyimin çerçevelerini genişleten ahenkli bir grup yaratmak olduğunu görmüşlerdi. Onlar için sanat, yeni bir özgürlükçü düzenin inşası yolundaki serbest deneylerdi (Tzara,1918). Bu nedenle Dada'nın deneysel, tamamlanmamış, parçalanmış, kolajlanmış çocuksu, rastgele ve tutarsız hali alışageldik tüm düzenlere karşı gelmiştir (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 : Dada ve kolaj tekniği ile üretilen soyut bir çalışma.

Dada hareketinin en büyük eleştirisi izleyici ile sanatçının arasındaki hiyerarşik durumdur. Hiyerarşik düzende sanatçı nesnesini üretir ve sanat galerisine yollar, birey sanat galerisini gezer ve eseri görür. Birey ile sanatçı bir araya asla gelmez. Dada bu anlayışa karşı çıkar ve ilk protestolarını sanat galerilerini reddetmekle başlatır. Dada ürünleri olan hazır yapım objeler veya kolaj tekniğiyle üretilen resimler sanatın herkes tarafından üretilebileceği hissini verir. Bu hareketle sanat sanattan alınıp topluma verilir ve deneyselliğin önü daha çok açılır.

Dadacıların mutlak etki yarattığı Durumculara göre, bireyler kültürel faaliyetlere bütünlük perspektifinden bakarlar ve günlük hayatı ancak deneysel yolla keşfedilen bir oyun olarak nitelendirirler (Wigley, 1998). Debord'a göre (1958), insanlar kendilerini esir eden şeylerden kurtulmalı, kendilerini yeniden üretmelidir. Kendini yeniden üretme hali insanların kendi özüne döndüğü, kendine sorular sorduğu bir yer olabilir. Heidegger'e göre insanlar kendi akıllarında kendilerine sınırlar çeker ve bazı sınırlar çok keskin ve net iken bazıları çok muğlak olabilir (Sharr, 2013). Muğlaklığın yakalandığı alanlarda; değişkenlik, dönüşüm ve hayal gücünü zorlayan bir bilinmezlik vardır. Bu bilinmezlik noktalarında kırılmalar gerçekleşebilir.

“Deneysel, sonucu bilinmeyen bir edimdir”. (John Cage¹⁶, 1937)

“Mantık daima yanlıştır. Bir dolu yüzeysel kavramı ve sözcüğü aldatıcı sonuçlara ve merkezlere doğru çeker. Eğildiğiniz otoriteler ve klişeler yıkıldı” (Tzara,1918).

Sonucu bilinmeyen bir deneysellik serüveninde; yenilik ve farklılık arayışı vardır. Ya yıkıcı ve yenileyici bir tutum takınılır ya da çok bilinenin kodlar yeniden sorgulanır. Sonuçta; melezler, arada kalanlar veya herhangi bir türe girmeyenler ortaya çıkar.

3.6.1.3 Mimarlık oyunu

Marcuse, daima, geleceğin toplumuna ilişkin görüşleriyle özgürlükçü bir anarşist olarak değerlendirilmiştir. Marcuse (1997); özgür, güzel, aydınlık, cinsel içgüdülerin bastırılmadığı, herkesin yeteneğine göre özgürce çalıştığı, çalışmanın bir oyun haline getirildiği, devletin baskıcı görevine gerek duyulmayan bir toplum düzenine özlem duymuştur.

¹⁶ Dada müzisyenlerinden Amerikalı avangard sanatçı John Cage (1912-1992), deneysel müzik doktrini başlıklı bir makalede deneysel terimini müzik üzerinden tartışmıştır. Cage, ilk yapıtı olan Landscape No:5'te 42 plaktan çıkan sesleri kaydedip, kesip tekrar birleştirerek rastlantılara dayalı, deneysel bir tarzda müzik üretmiştir.

Durumcular, herkesin ve her bir kimsenin özgürlüğünün teminatını, özgürce inşa edilen yaşamın, *oyunun* değerinde bulmaktadır. Oyunla gelen bu kavramsal zeminin yeniden yaratılması insanın insan tarafından sömürülmesinin son bulmasıyla güvence altına alınmasıdır (Debord, 1958). Bu durumda insanlar eşitlenir, toplumu ilgilendiren olaylarda aynı oranda söz sahibi olurlarken birbirleri üzerinde hak sahibi olmak için uğraşmazlar. Oyunun özgürleşmesi ve hayatın içine girmesi sayesinde, dayatılan çalışma ve zevk alınan çalışma arasındaki gerçek fark daha iyi ortaya çıkar (Wigley, 1998). Bu farkın ortaya çıkması yaratıcılığın gündelik hayattaki yerinin keşfiyle mümkün olabilir.

Yaratıcılık yalnızca insana özgü bir kavramdır. Feldman'a göre insan; dünyayı değiştirebileceğine inanan tek yaratıktır. Maslow'a göre bütün insanlar doğuştan yaratıcı olarak dünyaya gelmişlerdir ancak çeşitli eğitim dayatmaları yüzünden bu özelliğini kaybetmiştir. Aslında burada kaybedilen, çocuksuluğun naif, korkusuz ve tamamen içten gelen yaratıcılığıdır. Maslow'a göre, sözü geçen özelliklerini kaybetmemiş olanlar (self-actualized man) bilinmeyenden korku duymayan, sürekli sorular soran ve merak edenlerdir. Self-actualized, yani özünü yeniden yapılandıranlar yaratıcılığın çekiciliğine kapılır. Yaratıcılığın içindeki gizem ve bilinmeyene giden arayış aslında oyunun oluşum sürecidir. Bu süreç şaşırtıcıdır, heyecan vericidir, ısrasyoneldir ve sürecin sınırları muğlaktır. Suits'e göre oyun oynamak, sonuca götürmede daha yeterli olanı saklayıp daha az yeterli olanı serbest bırakmaktır (Yürekli, 2003).

Suits'in burada bahsetmeye çalıştığı hayatın karşısındaki engelleri yıkma arzusu olabilir. Çünkü aslında oyun, kişinin kendini gösterdiği, ifade edebildiği, yaratıcılığını ortaya koyabildiği bir bilinçaltı mekanizmasıdır. Oyun gönüllü yapılan bir hareket olarak tanımlanabilirse oyunun içinde dayatmaların olmadığı da kanıtlanmış olur.

Oyun eyleminin, yaratıcılığı ortaya çıkarması ve özgür hareket olanağı sağlaması haliyle *kuralsız* olduğu düşüncesi akla gelebilir. Aksine oyunun kimliğini tanımlayan, oyunun amacını yaratan şey kurallarıdır. Zira, oyun oynanabilmesi için bir takım kurallar gönüllü olarak kabul edilir. Kabul edilmezse oyun oynanamaz. Kurallara uymayan kişi oyununun gerçekleşmesine izin vermeyendir yani *oyunbozandır*. Öte yandan her oyunun kendine özgü, sadece o oyun için yarattığı kuralları olduğu unutulmamalıdır. Wittgenstein mimarlığı; kuralları oynanırken oluşturulan bir şey olarak tanımlar (Karatani, 2010). Hohmann ve Weikart'a göre; oyun kendiliğinden oluşur ve nasıl olacağı önceden kestirelemez (Yürekli, 2003).

Oyunun bahsedilen özellikleri ile mimarlık arasındaki bir bağ kurmak mümkün olabilir. Örneğin, mimarlığın içindeki problemi çözme ile bir oyunun bilmeceğini bulma arzusu çok benzer bir ilişki içerisindedir. Her ikisinin de doğasında, kimi zaman katı kuralları vardır. Kimi zaman da öznel olmaktan kaynaklanan kuralları zorlamanın verdiği farklı heyecanlar yaşanabilir. Yine her ikisinin de içinde insan ilişkileri, rastlantısallık, muğlaklık, esneklik gibi kavramlar bulunur. Hollandalı sanatçı Constant Nieuwenhuijs, yaklaşık 20 yıl süren anti-ütöfik projesi New Babylon ile mimarlık ile oyun arasındaki ilişkiyi çözümlemeye çalışmıştır.

New-Babylon aslında geleneksel anlamda bir kent değildir. ... İnsanoğlu tarihinde ilk defa, oyuncu olarak sahneye çıkıyor... İnsanoğlu kendini, dünyasını gözyaşlarıyla dolu bir vadiye çeviren iş yükünden kurtarabilir. Artık mottosu, ora et labora¹⁷ değil, oyuncu ve yaratıcı oldur (Nieuwenhuijs ve Seyferth, 2005).

New Babylon, çalışma kavramının feshedilerek oyuna dönüştüğü anti-kapitalist bir kenttir. Çalışmanın kurallarını bireyler kendi belirler. Kentin sahipleri, o kentin içinde yaşayan herkestir. Çalışma kavramının yok olmasıyla bireyler ve strüktürler kent içinde özgürce hareket edebilir (Wigley, 1998). Bu özellikleri ile New Babylonlular göçebe bir yaşam tarzını benimsemiştir ve bireyler kendi hayatlarına yön vermektedir. New Babylon'un esnek, geçici, dinamik, yeniden oluşan ve derme-çatma hali, ilk yerleşik hayata geçen toplumların ilkeliliği gibi doğal ve içseldir. Birey, saatin ve zorbalıların hükmettiği bir dünyadan bağımsız olarak yaşar. Papalagi'nin¹⁸ hiç çıkarmadan bileğinde taşıdığı ama yokluğundan her daim yakındığı içinde iki çubukla tanımladığı zaman kavramı yok olmuştur.

Nieuwenhuijs'un Şekil 3.10'da görülen özgür bir strüktür ve ilişkilerle biçimlenen New Babylon'u, tezin Ütöyaların dönüşümü bölümünde anlatılan Koolhaas'ın projesini yeniden düşünme şansını verebilir. Nieuwenhuijs'un bireyin özgürce hareket etme eylemini kapalı bir kabuğa hapsetmediği görülür. Üstelik bahsedilen kabuk net değildir, sürekli değişmektedir. Hatta bazen bir kabuktan bahsetmek bile olanaksız hale gelmiştir. Kabuk önemini kaybetmiştir. Koolhaas'ın sabit strüktürler arasındaki serbest dolaşım ilkesi değil, hareketli strüktürler arasındaki özgür bireyler arasındaki fark görülmektedir. Nieuwenhuijs bir nevi modernistlerin serbest dolaşım

¹⁷ Aziz Benedict'in mottosu: dua et ve çalış

¹⁸ Pasifik Okyanus'unda bulunan Samoa adlı bir adanın kabile reisi Tuivaii, Avrupa'ya yaptığı seyahatlerde gördüğü ve eleştirdiği modern insana Papalagi olarak seslenmiştir. Scheurmann, E (2012). *Göğü Delen Adam*. (çev. L. Tayla). İstanbul: Ayrıntı

kavramsal yaşayış şekli gerekse iskelet gibi işleyen²⁰ bir kent yapısı ile milenyumun çağının New-New Babylonu'nun yaratılmaya çalışıldığı keşfediliyor.

Sonuç olarak bugün, NDSM'in bireyleri yeni kurdukları hayat düzeninde, çeşitlilik gösteren, tutku dolu bir hayata hem bilinçaltında hem de bilinçli olarak fikir üretme eğilimi gösteriyorlar. Bu bilinçaltında ve bilinçli olma halindeki gel-gitlerin değerleri gerçek hayata yansıdığı zaman anlam kazanıyor. NDSM'in bilinçaltındaki gerçekliğe, kurdukları çalışma düzeninin kendi içindeki özgür dengesinden, özgün tiyatro ve festival anlayışlarından, eleştirel ve deneysel performanslardan ulaşmak ve hatta birebir tanık olmak mümkün olabiliyor.

3.6.2 Kolaj kentin evrimi

3.6.2.1 Fragmanlar

Rowe ve Koetter (1978), şehirlerin üst üste, yan yana bazen birbirlerinin içine geçen fragmanlardan meydana geldiğini dile getiri. Bu fragmanlar yani şehirleri yaratan en küçük birimler, insan vücudundaki DNA'nın yapı taşları gibi düşünülebilir. Kendi başlarına da bir kimliği olan bu fragmanlar tek başlarıyken büyük anlamlar ifade etmeyebilir ancak bir araya geldiklerinde toplamlarından daha fazla bir anlam oluştururlar. Bu fragmanlarda geçmişten, bugünden ve gelecekte hatta ilham olabilecek diğer şehirlerden bile kodlar bulunur. Bu kodların bir kısmı bilimseldir, bir kısmı pitoresk, birazı antik, birazı çağdaş-modern, bir kısmı ütöpk, bir kısmı çok rasyonel de olabilir buna karşılık bir kısmı da tamamen düzensizdir (Rowe ve Koetter, 1978). Ancak hiçbir şekilde tamamen bir tanesi olamaz. Deleuze'e göre (1990), hiç bir şey tek bir parçadan oluşamaz bu nedenle her kavram komplekstir ve çokluk belirtir. Bu parçalar birbirlerinden hem ayrıdır hem de kesiştikleri yerler vardır. Şehirler, bütündür. Rowe ve Koetter'in (1978) bahsettiği kolaj şehirler bu şekilde bir olur: Geçmişin izlerini yok etmeden, geleceğin gerektirdikleri ile bugünün platformu üzerinde bir araya gelebilir. Şimdinin, dünün ve bugünün sahnelendiği bir tiyatro oyunudur şehirler.

Amsterdam, Avrupa'nın tarihsel dokuları en okunaklı şehirlerinden biridir. 17. yy'dan itibaren farklı dönem özelliklerinin eklenmesiyle halkalar halinde dışa doğru

²⁰ Nieuwenhuys'un 20 sene boyunca yaptığı çeşitli temsillerde (maketler, kolajlar ve çizimler) şehri bir iskelet kent gibi birbiri içine geçen patikalar olarak gösterir. 2.Bölüm'de bahsedilen Kunststad/Artcity'nin Casco sistemi ile benzer tasarım ilkeleri taşımaktadır.

büyümüştür (Pistor, 1994). Kentin bir rizomun parçaları gibi yayılan farklı noktalarda yeniden filizlenen Borneo Adaları ve NDSM, KNSM bölgeleri ile aynı anda hem ardına hem de önüne bakmayı üslup edinen fragmanlar bütünü bir kolaj şehir olmaya devam etmektedir denebilir.

3.6.2.2 Yaptakçılık

Rowe ve Koetter (1978) fragmanlardan oluşan şehirlerde *bricolage* kavramından bahseder. *Bricoleur* yani *bricolage* eylemini gerçekleştiren kişi, günümüz Fransızcasında elindekilerle anlık pratik çözümler üreten, ufak onarım işleri yapan kimseler için kullanılır. *Bricolage*, günlük dilde fırsatları değerlendirmek anlamında da gelir. Claude Levi Strauss'un "Yaban Düşünce" adlı eserinde geçen bu terimi Tahsin Yücel "yaptakçı" olarak çevirmiştir. Deleuze ve Guattari (1990), yaptakçılığı *şizofrenik bir üretim hali* olarak tanımlamıştır. Burada anlatılmak istenen bilinçdışı bir üretim halidir. Deleuze ve Guattari'ye göre bilinçdışının önceden çalışılmış, ezberlenmiş repliklerden oluşan bir tiyatro performansının yapıldığı değil arzularla ortaya çıkan bir hali vardır (Holland, 2006). Bu şizofrenik üretim hali, yap-boz tekrar yap ve tekrar boz şeklinde ilerleyen ve bitmeyen bir süreç olarak tanımlanabilir. Deleuze ve Guattari bu durumu kesip parçalamak, akıntıya karşı gitmek, akışı bağlayan zincirleri koparmak olarak tanımlar (Holland, 2006). Ancak şizofreni zihinsel bir kopuş değil, yaratıcı düşünme anlamındaki zincirlerden kopuş anlamına da gelmektedir. Bozup, yeniden yapma "oluş"a yol açıyor. Her defasında yeni olanın ortaya çıkması, yaratıcılığı tetikler. Tezin ilerleyen kısımlarında sıklıkla bahsedilen *yaptakçılık* metaforu Deleuze ve Guattari'nin tanımı üzerinden ilerlenmiş, karşıt metaforu olarak *mühendis* seçilmiş ve tez boyunca yeniden yorumlanmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Bir mühendis ile yaptakçının arasındaki değişmeceli fark ne olabilir?

Mühendisler problemlerin çözümü için yöntem kullanırlar. İleriye dönük planlar yaparak pozitivist bir bilim adamı gibi daha pragmatik bir bakış açısıyla hayatı algılamaya çalışırlar. Yapacakları müdahaleler günü kurtarmaya yardımcı olmaz, planlar uzun sürelidir yani ileriye dönüktür. Yaptakçı ise, mühendisin aksine günlük problemleri görür ve anlık çözümler yaratır. Geleceğe dönük planlı ve programlı davranamazlar (Rowe ve Koetter, 1978).

Rowe bu karşılaştırmayı yaparken mühendis ve yaptakçıyı birer metafor olarak kullanmıştır. Bu metafor üzerinden tekrar bir yorumlama yapılırsa; mühendis metaforu, pragmatist şehir planlamacılarına, kentsel tasarımcılara veya mimarlara

karşılık gelebilir. Yaptakçı metaforu ise konu edilen şehirlerin içinde kenti ve mekanları birebir deneyimleyerek yaşayan *herkes* olarak algılanabilir. Sadece mühendislerin oluşturdukları (burada bahsi geçen örneğin modernist şehirler olabilir) şehirler günlük yaşantının kaybolmasına neden olurken, sadece yaptakçıların yarattığı şehirler yarıya kendilerini taşıyamazlar. O halde denebilir ki şehirler bu iki grubun beraberliğinde yani iş birliğinde üretildiğinde dengede olur. Şehirler, ütopyaların şiirsel ve yenilikçi zekasını içinde barındırırken bir yandan da realizmin gerektirdiklerini bir kenara bırakmamalıdır (Rowe ve Koetter, 1978). Anıları, hatıraları ve yaşanmışlıkları unutmadan, teknolojik ve bilimsel gelişmelere sonuna kadar açık olmalıdır. Öte yandan kent, “iç içe geçen fragmanların bir araya gelişidir” (Rowe ve Koetter, 1978). Bu sayede kentler ütopya politikalarının değişmez kurallarından bağımsız hale gelir. Kent esneyebilir. Kenti oluşturan mekanlar esnektir. Bireyler her türlü esnekliğe adapte olma eğilimindedir. Bu sayede kentler kırılmalara maruz kalmaz. Direnci artar. Kent kendi değerlerinden ortaya çıktığı için kendine özgü ve taklitsiz olur. Bu sayede ileride kendi ihtiyaçlarına daha kolay yanıt verebilir.

3.6.3 Otojenik kentin evrimi

Otojen kelime karşılığı olarak kendini üreten, kendiliğinden gelişen/yapılanan anlamlarına gelmektedir. Biyolojide benzer anlamlara gelmek üzere kullanılan terim, tıp terminolojisinde vücudun kendiliğinden ürettiği şeyler (mukoza, salgı vb.) olarak da tanımlanır.

NDSM’i oluşturan topluluk bölgeyi *self-made* yani kendiliğinden oluşan kent olarak adlandırmaktadırlar. Bu düşünceden yola çıkılarak NDSM için otojen kent kavramı türetilmiştir. Şehirli göçebeler, NDSM’in içinde var ettiği enerjinin 7/24 devam eden yaratıcı birlikteliğin ve iş birliğinin sayesinde oluştuğuna inanmaktadırlar (Url-3). NDSM’in oluşumunda büyük katkıları bulunan Klerk, NDSM için bu kağıt üzerinde planlanmış bir konsept ve sonradan bu konseptle hayata geçirilmiş bir proje değil doğal bir gelişme ile belirmiş ve bölgenin sakinleri tarafından yürütülmeye devam edilen, bir dönüşüm kentidir tanımını yapar (Url-2).

NDSM’in *self-made* yani otojen bir kent kavramı olmasında asıl dikkat edilmesi gereken nokta *self-initiative* yani kendi kendine başlayan ve çalışan bir doğasının olmasıdır. 3.Bölüm’de yapılan keşifler doğrultusunda NDSM’in oluşmasına etkili

doğrudan veya dolaylı durum keşifleri, NDSM'in kendini nasıl organize edebilmiş olduğunun ipuçlarını vermiştir.

“Evrım, hayvanların ve bitkilerin ebedi vücut bulmuş halleri değil, tarihsel yapı parçacıkları olduğunu, üretken yalıtım yoluyla birbirlerine eklemelenen, uyum sağlamaya yönelik niteliklerin yavaş yavaş birikmesiyle ortaya çıktıklarını göstermiştir” (De Landa, 2006, s. 10).

NDSM, kendi evrimi içinde barındırdığı çeşitli fragmanların eklenerek büyümesi halidir. Tam olarak belirgin bir başlangıç noktası ve çizgisel ilerleyen bir oluşumunun varlığından söz etmek pek mümkün değildir. Çünkü NDSM'i oluşturan fragmanların başlangıç ve bitiş noktaları iç içe girmiştir.

Karmaşıklık ve kendiliğinden oluşma dinamiklerini konu alan bilim dallarında son yıllarda özellikle çok sık kullanılan “emergence” ve ondan türetilen “emergent” kavramları birbiri içine geçen fragmanların oluşumlarına örnek olarak verilebilir. Emergence (ing) kelime anlamı olarak belirme, ortaya çıkmak iken kendiliğinden oluşan yapısal durumlarla beraber kullanıldığında “basit kurallardan karmaşık örüntüler oluşma süreci” anlamına geliyor. Bu oluşum şu örnekle açıklanabilir: Beyindeki sinir hücreleri olan nöronlar tek başına düşünme yetisine sahip değildir. Ancak bir araya geldiklerinde düşünme yetisine sahip bir insan beyni üretmektedirler. Bu organizasyon süreci “emergence” olarak tanımlanabilir (De Landa, 2006 s. 14-16).

Organizasyon kelime olarak Yunancadaki organon yani uzuv ya da organ anlamına gelen kelimeden türemiştir. Organ, bir canlının yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyacı olduğu işlevleri görmesini sağlayan parçalardır. Bu tanıma dayanarak organizasyon ise “benzer işlevleri gören grupların gayelerini gerçekleştirmek adına sürekli bir iletişim halinde olmaları ve bir araya gelmeleri anlamına gelmektedir” (Eren, 1991 s.113).

Organizasyonda bir sistemler bütünü ve bütünü oluşturan hiyerarşik (alt sistemler – üst sistemler) bir takım düzenler vardır. Başlangıç ve bitiş noktaları çok kesin ve belirlidir. Oysa kendi-kendine gelişen organizasyonlarda, doğrusal olmayan, açık, dinamik bir gelişim söz konusudur. Hiyerarşik sistemler bütünü yoktur. Kendine gelişen organizasyonlarda alt, üst sistemler ve organlar arasında sürekli bir iletişim ve etkileşim bağlantıları kurarak ve farklı alt sistemler ve organlar oluşturarak yeni bir düzene geçmesidir (Çamlıbel, 2003).

NDSM'in özellikle ilk işgal edildiği zamanlarda yaşanan iletişim bozukluklarına çare olarak ortaya çıkan Kinetisch Noord'un kurulması sürecinde bir kendine organizasyon süreci geçirilmiş denebilir.

Bazı durumlarda ise kendine organizasyonun tanımı muğlaktır. Kesin olarak belirlenmiş kalıplara konamayan, örneklerinin birbirinden çok farklı olmasıyla tek bir bakış açısıyla anlatılamayan kendine gelişen organizasyonları anlamada farklı bilimlerden örneğin biyoloji ve sinerjetik bilimlerinden yardım alınabilir (Bushev, 1994).

Genel anlamda, sistemler bütünü olan organizasyonlar bir süreç belirtir. Kendi-kendine olan organizasyon süreci, hali hazırda etkileşim halinde bulunan parçaların ilişkilerinin dönüşmesi ve/veya yeni ilişkilerin ortaya çıkma süreci olarak tanımlanır. Bu süreçler, spontane oluşması, klasik sonuçlar doğurmaması ve bağımsız olmaları ile farklılık kazanır. (Bushev, 1994, s. 5-7).

Ilya Prigogine, 1960'larda uzun geri dönüşü olmayan süreçler (ayrıca denge dışı termodinamik olarak da bilinir) üzerinde yaptığı çalışmalarda bir devrim yaratmıştır. Prigogin'e göre toplam enerji seviyesinin daima sabit kaldığı, açık olmayan sistemlerin klasik sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Sistem denge durumundan uzaklaştırılabilirse yani sisteme dışarıdan içeri ya da içeriden dışarı bir enerji akışı imkanı verilirse, tarihsel sonuçların sayılarında ve tiplerinde çeşitlilik görülecektir. Bu çeşitliliklere göre tek tip ve basit kararlılıklar yerine, çok sayıda karmaşıklıklar oluşacaktır. Sistemler bir kararlı halden diğerinde geçerken çeşitli akışlar çatallanmalara yol açabilecek ve çeşitli sonuçlar doğurabilecektir. Çatallanmalar, dinamiklerin denge durumlarının devamlı değişim halinde olmasıdır. O halde bileşenler arasında sürekli bir etkileşim ve geri besleme vardır yani çizgisel değildir (De Landa, 2006).

Bu çatallanmalar ve Deleuze'un rizomları arasında yakın bir ilişki kurulabilir. Tezin, Amsterdam'da kayboluş haritası bölümünde daha detaylıca söz edilen rizom; çatallanabilen ve herhangi bir noktada yeni filiz verebilen bir bitkisel yapıdır. Deleuze'e göre rizomatik ilişkiler, merkezi bir ağacımsı gövdenin içinden geçmesi gerekmeyen, bağlantıların nerede başlayıp nerede sona ereceğinin belirgin bir sınırının olmadığı binlerce işleyiş ve ilişkiler bütünüdür (Ballantyne, 2010).

İşleyişler, bilinç öncesi alt bireylerden başlayıp bir toplumsal gruba, bir kalabalığa doğru genişler; katılan insanların belirli yönleri, kalabalıktaki bireylerin hiçbir yönüne benzemeyen bir kalabalık kimliği üretmek üzerine birbirine bağlanabilir. Canetti'ye göre: "Bireylerin yapamayacaklarını kalabalıklar yapar" (Ballantyne, 2010).

Bireyler, kalabalıklar içinde bir araya geldiklerinde bir beden oluşturur ve grup kimliği altında eylem halinde olurlar. NDSM içindeki çok sesli kalabalık aslında içinde yoğun bir enerji akışının ve geri beslemenin olması itibarıyla hem kendi içinde

kararlı hallerin olduğu hem de bu haller arasında muğlak adaptasyonların üretildiğı bir durumdur denebilir.

Su, çeşitli enerji ve yoğunluk durumlarına ulaşıldığında faz geçişleri olarak adlandırılan fiziksel bir dönüşüm geçirir. Örneğin sıvı halden katı ya da gaz haline dönüşerek hatta bazen iki farklı fazın da bir arada bulunduğu bir ortam yaratabilir. Iberall, benzer faz geçişlerinin bir insan toplumu içinde de görülebileceğini; tüketilen enerji miktarının ya da etkileşim yoğunluğu bakımından kritik kütleyle ulaşıldığı durumlarda bir madde gibi dönüşüm gerçekleştirebileceğini dile getirir²¹ (De Landa, 2006). Ashby'ye göre, kendiliğinden gelişen toplumlarda, organize olmayandan organize olana ya da kötü bir organizasyondan iyi bir organizasyona geçme aşamaları vardır (Heylighen, 1989). Iberall, Ashby'nin düşüncesinin aksine faz geçişleriyle ortaya çıkan toplumların farklı tarihlerde gösterdiği tepkiler artık birer aşama değildir savını ortaya atar (De Landa, 2006). Özetle, dönüşümler; her biri bir öncekinden daha iyi olan, önceki durumu geride bırakan, mutlak iyiye ulaşmadaki gelişme basamakları değildir. Su hem nasıl katı-sıvı ve gaz halinde bir arada bulunabiliyor ve faz değiştirdiğinde içindeki kimyasal bileşenlerini kaybetmiyorsa, insanlığın her fazı da birbirine eklenir ve etkileşim halinde olur.

NDSM'in 1900'lü yıllardan bugüne varan dönüşüm serüveninde aslında kötü bir durumdan iyiye bir geçiş durumu yoktur. Otojen bir kent olan tarihi Amsterdam ve NDSM'in dönüşümün hala bitmemiş olması, olası durumlar için ipuçları veriyor olması da keskin geçişlerin olmadığına bir o kadar da doğal olduğunun göstergesidir. Aslında NDSM'de ortamın koşullarına ve toplumun içindeki kültürel devinime ayak uydurma hali görülmektedir. Bu nedenle kendinden oluşan organizasyonların oluşmalarındaki bir diğer önemli durumun içinde bulunduğu ortam olduğunu da söylemek olasıdır.

Uexküll (1934), bir yaratık ve içinde bulunduğu ortamla arasındaki ilişkinin öneminden bahsettiği Hayvan Dünyaları ve İnsan dünyaları kitabının giriş bölümünde Kene ve ortamından bahseder. Kene bir dala tırmanır ve ter kokusundan tanıdığı, aşağıdan geçmekte olan bir memelinin üzerine kendini bırakır ve ardından derisine yapışır. Deleuze ve Guattari'nin yaşantısının basitliğine hayran oldukları kene, memeliye yapıştıktan sonra, kan

²¹ De Landa, faz geçişleri için Hunları örnek vermiştir. Göçebe Hunlar, bitkiler yerine hayvanları evcilleştirmiştir. Göç etmeleri gerektiğinde hayvanlarını da göç ettiren yoğun fakat sıvı bir faz halinde olmuşlardır. Aynı topluluk Cengiz Han hükümdarlığı sırasında daha yerleşik yani daha katı amorf bir hale geçmiştir. (Çizgisel Olmayan tarih: s:14-15)

emerek bünyesini kat ve kat büyütür. Bu işleminden sonra yere düşer ve toprağa yumurtalarını bırakıp hayat döngüsünü tamamlamış olur. (s. 18-19)

Bateson'a göre ortam bir canlının hayatta kalmasının ön koşuludur. Keneyi daha güvenli olduğuna inanılan bir ortama²² mesela cam bir kavanoza koymak onu tehlikelerden korumak düşüncesini doğurabilir (Ballantyne, 2010). Ancak kene doğal ortamından koparıldığı için aksine yaşama şansını çoktan kaybetmiştir.

Tüm bu öğretiler ışığında NDSM'in kendi kendini yapılandırma hali, Amsterdam'ın ortamına ve o ortamı oluşturan farklı tarih ve kültürlerin birbirleri arasında gerçekleşen ilişkileriyle doğrudan etkilidir denebilir. O halde aynı dönüşüm farklı ortamlarda veya farklı dönüşüm aynı ortamda bu sonuçları vermeyebilirdi düşüncesine varılabilir.

Ortam ve ortaya çıkan ürünün ilişkisi eşekarısı ve orkide'nin arasındaki benzersiz ilişkiye benzer²³. Deleuze ve Guattari'nin (1990) bir ortak yaşam modeli olarak sundukları eşekarısı-orkide ilişkisi gibi farklı türler bir çokluk ilişkisi içerisindedir. Bu ilişki içerisinde bir çıkar, sonucunda planlanmış bir üretim söz konusu değildir. Erkek arılar sadece, eğlence uğruna arzuları için bu işlemi gerçekleştirir. Buradan beklenen, doğadaki bu ve buna benzer yüzlerce ilişki gibi verimlilikle sınırlanmayan, üretmiş olmak için üretmeyen, araçsallaştırılmamış bir eylemin varlığına dikkat çekmektir.

Bir nevi arzu mimarlığı olarak ortaya çıktığı düşünülen NDSM, mimarlığın akılcılığına, yalnızca işlevsel olan tavrına meydan okumaktadır. Diğer bir söylemle NDSM'in, herhangi bir sınıflandırmaya konulmayan, sınırları bozan, farklı türlerin ilişki içinde olduğu ama bir o kadar da ortamın koşullarından doğan yapılaşmış ilişkiler dönüşümü olduğu fikrine varılır. Sonuçta gerçekleşen bu dönüşümü başarılı veya başarısız diye değerlendirmek Ashby'nin yaptığı kesin yargılarda bulunmak anlamına gelebilir. Bu kesin yargılar yerine NDSM'in kendiliğinden oluşma süreci, doğal bir hayatta kalma adaptasyonu olarak adlandırılabilir. Bugün ortaya çıkan

²² Deleuze ve Guattari (1990) yazmaya konunun ortasından bir yerden başladıklarını söylerler. Orta için kullandıkları kelime milieu aynı zamanda ortam anlamına da gelmektedir. Onlara göre arayışlar başlangıcı ve sonu planlanmış olarak ilerleyen şeyler değildir. Mevzu ortamından, ortasından incelenmeye başlanır.

²³ Bazı orkidelerin çiçekleri, dişi eşekarılarının cinsel organlarına benzer bir adaptasyon geçirmişlerdir. Bu tip orkideler, erkek eşekarılarını kendine çekmek için feromon hormonu salgırlar. Bu sebeple orkideye gelen eşekarıları, orkidenin kendi içindeki çiftleşmesine yani polenleşme işlemini gerçekleştirmesine yardımcı olur (Deleuze & Guattari, 1990).

durum rastlantısal, spontane tamamen arzulara dayalı olabilir ama hiçbir şekilde yoktan var olmamıştır. O halde, Amsterdam'ın bir parçası olan NDSM'in, tüm genetik kodlarının ortaya çıktığı topraklardan, kültürden, geçmişten-bugünden ve gelecekte gelen bir faz değişim süreci yaşamakta olduğu söylenebilir

4. NDSM ÖĞRETİLERİ ÜZERİNDEN YENİDEN OKUMALAR

Önceki bölümlerde NDSM'in oluşmasını sağlayan fragmanlar teker teker incelenirken öncelikle tikelden genele yani parçanın bütününe doğru giden bir araştırma yapılmıştır. Bu bölümde ise NDSM'in öğretileri ve okuma yetileri ile dünya üzerinden seçilen üç farklı örnek üzerinden çapraz okumalar yapılmıştır. Bu üç örneğin hem ortak hem de farklı değerlendirilmesi gereken noktaları vardır. Her üç örnekte de olan durumlar bir dönüşümün, işgalin ve otojenik bir sürecin olmasıdır. Örnekler, NDSM öğretileri, kültür ve mimarlık pratiği açısından yorumlanmaya çalışılmıştır.

4.1 Bir Sistemin Parçası Olamamak

4.1.1 Bağımsız kasaba: Christiania

Christiania, Danimarka'nın Kopenhag kentinde 70'li yıllarda eski ordu yapıları ve barakaların dönüşümüyle gerçekleşen, kendi kendine organize olmuş, bugün hala varlığını koruyan özel bir kasabadır. Ordunun 1971 yılında barakaları terk etmesinin ardından bölge çitlerle çevrilerek kullanıma kapatılmıştır. Bölge kullanıma kapatılmasına rağmen banliyöde yaşayan çocuklar tarafından büyük merak uyandırmış ve bir oyun alanı haline gelmiştir (Url-16).

NDSM'de de görülen tüm dünyayı 60'larda etkisi altına alan öğrenci hareketleri ve 70'li yıllardaki tüm sistemlere başkaldırı ve isyan kültürü kısa bir süre sonra buranın da oluşmasına zemin hazırlamıştır denebilir. 1971 yılında Hovedbladet adlı alternatif yayınlar yapan bir gazetede çıkan Bådsmandsstræde isimli kışla barakalarının potansiyelini anlatan haber ile dikkatler Christiania kasabasına kesilmiştir (Url-16).

Kısa bir sürenin ardından Christiania'nın işgali çeşitli gruplarca yapılmış ve bölge "Bağımsız Özgür Christiania" olarak ilan edilmiştir.

Christiania'nın amacı, kendi kurallarını koyan bir topluluk yaratmaktır. Bu toplulukta herkes özgürdür. Christiania'da yaşayanlar kendine ve bu topluluğun devam etmesi için Christiania birliğine karşı sorumludur. Bu topluluk ekonomik açıdan da sadece kendine karşı

sorumludur. Hedef dünyanın içinde bulunduğu fiziksel ve ruhsal kirlenmenin kanıtlanmasıdır.

Sven – Kim – Joe – Jacob, Christiania misyon açıklaması, 13.11.1971 (Url-16).

İşgalciler, Christiania'nın işgalinin gerçekleşmesine en büyük etkiyi Kopenhag'taki bütçeye uygun konutların olmayışına, vergilerin çok fazla olmasına rağmen sosyal hizmetlerin yetersizliğine ve şehrin stresli yaşam şekline bağlamışlardır (Amouroux, 2006). Devletin yetersiz kalmasını eleştiren ve bu duruma karşı bir başkaldırı olarak doğan Christiania, ilk kurulduğu yıllardan itibaren alternatif, hippivari yaşam tarzıyla ve ortaya çıkan kendilerine özgü mimari yapılarıyla uzun süredir turistlerin ilgisini çekmektedir (Şekil D.1). Bölge tüm ekonomisini kendi bölgesinin imkanlarından üretmektedir. Zira grup kendini hala *self-governing society* yani kendi kendini yöneten topluluk olarak lanse etmektedir. Christiania'nın özellikle Pusher Caddesi'nin üzerinde yer alan kafelerle turistlerin ilgisini çekmesinin yanı sıra en büyük gelir kaynağını Danimarka sınırlarında yasal olmayan olan ancak bölgede kullanımının da serbest olduğu haşhaş ve Canabis otu üretimi ve satışından sağlamaktadırlar (Url-16). Christiania'nın, Danimarka hükümeti ile sık sık karşı karşıya gelmesinin altında yatan sebeplerden en büyüğü bu uyuşturucu sorunudur. Christiania'nın ilk işgal edildiği günden bu yana maruz kaldığı polis baskısı kendisini önce Kopenhag şehrinden daha sonra civar şehirlerden gitgide soyutlamasına neden olmuştur (Amouroux, 2006).

Christiania; NDSM'de olduğu gibi özellikle sanatçıların, tiyatrocuların ve özgür düşünceyi savunan alternatif grupların yanı sıra farklı etnik kökenlerden insanların bir araya geldiği bir platform olmuştur (Url-16). Sanatın ve müzik festivallerinin, ekolojik yaşamın ve özgür düşüncelerin teşvik edildiği Christiania bölgesi ne yazık ki 30 sene boyunca devletle mücadele etmiş ve istedikleri gelişmeyi tam anlamıyla gerçekleştirememiştir.

4.1.2 Tarihsel gelişim

Tarihsel gelişime bakılacak olursa 1972'de ilk olarak Savunma Bakanlığı'nın bölge için "sosyal bir deney" adını verdikleri bir proje geliştirmeyi hedeflediği görülür. Bu projeye göre, *Christiania'nın geri dönüşüm ve ekolojik yaşam hedefleri temel alınarak nasıl bir gelecek kurulabilir ve Christiania toplumu Kopenhag halkıyla tekrar nasıl bir araya getirilebilir?* soruları gündeme gelmiştir. Ancak 1973'te hükümetin değişmesi bu projenin rafa kaldırılmasına neden olmuştur. Parlamento 1

Nisan 1976’da Christiania’yı yok edeceğini açıkladığı zamanlarda Christiania halkı bölgeye komünal duşlar, çöp ve atıkları toplama alanları ve ordu barakalarının tamirlerini yapıyorlardı. 1977 ve 1978 yıllarında mahkemelerde haksız bulunan Christiania kendi iş sahalarını yaratmış ve devletten iyice kopmaya başlamıştır (Amouroux, 2006).

Şekil 4.1 : Christiania’nın işgali.

İlk polisle karşılaşma 1971’de Christiania’nın etrafını saran çitler yıkılmasının ardından olmuştur (Şekil 4.1). 80’lerde süren çatışmalar 90’lı yıllarda gerilimlerin artması, sık sık polis kuşatması devam ederken Christiania halkı bir yandan uyuşturucu üretimine devam etmiş bir yandan da kendi geliştirdikleri Green Plan projelerini uygulamaya geçirmiştir (Url-16). Green Plan projesine göre, uzun zamandır bölgeye hiçbir sosyal yardımın yapılmaması sebebiyle Christianialıların haklarını korumak üzere özerk bir meclis oluşturulmuştur. Bu meclisten çıkan ilk karar şu olmuştur: “Ödenen vergiler Christianialılara geri dönmüyor o halde arazinin sahibi olan Savunma Bakanlığı’na ödenen kiralari ödemek reddedilmiştir” (Url-16). 1997’de aynı meclis kendi paralarını basma kararı almıştır. Bu protest tavrı ile sürekli olarak şiddetli polis kuşatmalarına maruz kalan Christiania bir yandan hafif uyuşturucu sayılan Cannabis otunun artık serbest kalmasına dayalı protestolara destek çıkarken bir yandan da Christiania’ya özgü, self-made, ekolojik evlerin inşaatına başlamışlardır.

Yanar, 28 Nisan 2014’te İstanbul Teknik Üniversitesi’nde gerçekleştirdiği konferansta Kuzey Avrupa ülkelerindeki kültürü Finlandiya üzerinden anlatarak İstanbul’a bir atıfta bulunarak şunları söylemiştir:

Helsinki ile İstanbul arasındaki farkı sanatla mimarlık arasındaki farka benzetiyorum... Bazen mimarlığın çok katı kuralları yazılıyor. Mimarlığı parçalara bölüyorlar, sanatla olan bağımlı kesiyorlar... Kuzey Avrupa’daki diğer şehirler gibi Helsinki de en ince noktasına

kadar planlanmıştır. Oysa İstanbul planlanamamıştır... kendiliğinden oluşmuş yaşayan bir şeydir, çok özeldir. İstanbul sanat gibidir. ...2013 yılında cereyan eden gezi olaylarını bir düşünün mesela. Böyle bir şey Helsinki’de olsa yer yerinden oynar, tüm ülke dururdu.

Yanar²⁴, in düşüncelerinden yola çıkılırsa Danimarka hükümeti için Christiania anarşi gruplarının oluşturduğu, yapılanmasını kontrol edemediği bir kasaba haline dönüşmüştür denebilir. Üstelik İsveç’te Stockholm, Göteborg ve Malmö için örnek temsil etmesinin ardından bu bölgelerde yeni Christianialar oluşmaya başlamıştır. Bu kadar plansız bir hareketin toplum içinde daha fazla örnek oluşturabileceği düşüncesi ve güçlerinin tanınmaması durumu hükümetin baskıcı tutumunu arttırmasına sebep olmuş olabilir.

4.1.3 Değerlendirme

Bugün, geçmişte de olduğu gibi Christiania’da her türlü kültürden ve etnikten insanlar yaşıyor. Türk müziğinden operaya kadar her türlü müzik dinleniyor. Böyle bir kültürel çeşitlilik bırakın Kopenhag’da, Danimarka’da bile yoktur diyor, Ludvigsen (Url-16).

2001’de iktidara gelen aşırı milliyetçi ve sağ görüşlü parti Christiania’nın oluşumuna en çok tepki gösteren ve alenen yaptıkları tüm yeni ve eski binaları yıkmayı hedefledikleri bir politika sergilemişlerdir (Amouroux, 2006). Fakat bu sefer ülkenin birçok sanatçı kesiminden de tepkiler almıştır.²⁵ 2003’te lanse edilen Christiania dönüşümüne yönelik yarışma projelerinin oluşumunda hükümetin hiçbir mimar veya fikir adamına yer vermemesi, Christiania’nın ağır uyuşturucu bağımlıları için polisle birlikte yapmak istediği işbirliğinin reddedilmesi iki taraf için de uzlaşmak istenmediğinin bir göstergesi olmuştur (Url-16). Üstelik yine aynı sene hükümetin; “Christiania az okumuşların, kültürsüzlerin, yardıma ihtiyacı olan insanların yaşadığı bölgedir, derhal ıslah edilmesi gerekir” şeklindeki söylemleri çok onur kırıcı ve hatta ırkçı söylemler olmuştur denebilir. “Christiania normal hale getirilecek” atıfları milli görüşlü Danimarka Partilerinin sık sık kullandığı, bölgedekilerin sorunlu olduğuna dikkat çektikleri bir slogan haline gelmiştir (Amouroux, 2006).

²⁴ Hüseyin Yanar, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Bina Bilgisi Anabilim dalında öğretim üyeliği yapmış olan ve çalışmalarını Finlandiya’da devam ettiren akademisyen/mimardır. İTÜ Taşkışla’da gerçekleşen Arkadaşım Ahtapot ve Mimarlık adlı söyleşisinden alıntı yapılmıştır.

²⁵ Law and Order in Christiania 1 ve 2 isimli, Nil Vest’in yönetiminde çekilen filmler bölgenin yaşadığı protestoları detaylı bir şekilde anlatmıştır.

Peki, bu bitmek bilmeyen anormal olanı normalleştirme arzusu nedir?

İktidar; aile, okul, hapisane gibi kurumlar üzerinden normallik standartlarını belirleyerek, bu standardın dışında kalanları anormal olan yani toplumun zayıf değerleri olarak nitelendirir. Bu etiketlendirmelerle, bireylere farklı olmanın yanlış bir durum olduğu zorla kabul ettirilerek toplumun daha kolay disipline edilmesi hedeflenir. Foucault'a göre iktidar kendi varlığını sürdürebilmek uğruna bireyler üzerinde "normalleştirici" teknikler kullanma eğilimindedir (Demir, 2014).

Ekonomi iktidarın normalleştirme süresinde önemli bir noktadır. Özellikle Endüstri Devrimi'nden sonra iktidarın temelini ekonomik çıkarlar oluşturmuştur. Christiania'nın kendi bireysel ekonomisini oluşturma arzusu da bu noktada önem kazanıyor olabilir. Zira disiplinci iktidarın ayakta kalması ekonomik baskı, hiyerarşik gözetim ve normalleştirici yaptırıma bağlıdır. Bu sayede insani çeşitlilik düzene sokulur, bireyler sorgulamayan, tek tip düşünen ya da farklı olanı düşünmekten korkar hale gelirler ve bu sayede çok daha rahat kontrol edilebilirler (Demir, Foucault, 2014).

NDSM'in öğretileri üzerinden tekrar düşünülürse, hükümetin baskıcı tavrının karışısında, Christianialıların içinde bulunduğu ortamından çok kopuk bir politikayı benimsemesi, uyuşturucu konusundaki taviz vermeyişleri ve aşırı protest tavrıları ne yazık ki içinde barındırdığı değerlerin görünürlüğünü kaybettirmiştir denebilir. Bugün, Christiania'da kendiliğinden gerçekleşen bir iyileştirme projesi ile sürdürülebilirliğin örnek olacağı bir kasaba modeli vardır. Christiania dönüşüm ve ekolojik barınma yapıları mimari açıdan çok özel ve benzersiz bir örnek oluşturmuştur. Öte yandan Danimarka toplumunun "zayıf, dışarıda kalan veya öteki olarak adlandırılan insanları için bir araya gelinen bir alan olmuştur" (Amouroux, 2006). Çok geç de olsa kurulan hukukçular birliğine rağmen Christiania'da yasal işlemler üzerine gidilmemiş, yapılan hiçbir yapı bölgede yaşayanların mülkiyetine tam olarak geçememiştir (Url-16). Zira hükümetin bir araya getirme politikasındaki ılımlı olmayan tavrı bölge halkını kendine düşman etmiştir. Bugün Christiania'da turist olarak dolaşmak serbesttir ama bölgedeki sakinleri huzursuz edecek davranışlardan kaçınılması sık sık hatırlatılmaktadır. Örneğin, Christiainalı olmayanların satılması yasal olduğu halde bölge içinde uyuşturucu kullanması, fotoğraf çekmesi, bölge halkına çok fazla sorular sorması, istediği zaman Christiania'da yaşamak istemesi mümkün değildir. Zira, *Freetown* yani bağımsız

özgür Christiania sokaklarında gezerken ilkeleri olan özgürlüğü bir ziyaretçi olarak hissetmek pek olası değildir.

Ne yazık ki tüm bu gerilim, Christianialıların gerçekleştirmek istedikleri projeleri örneğin gezginler için ucuz konaklama hostelleri, bağımsız okullar ve atölyeler oluşturma, sanatçı ve tasarımcılar için ucuz alanlar yaratma, ekolojik binalar yapma ve çevreyi kirleten araba vb. araçların ortak kullanımı gibi düşünceleri hayata geçirmekte hala sorun yaşamalarına neden olmaktadır.

4.2 Kader Birliği

4.2.1 Düşey kent: Torre David

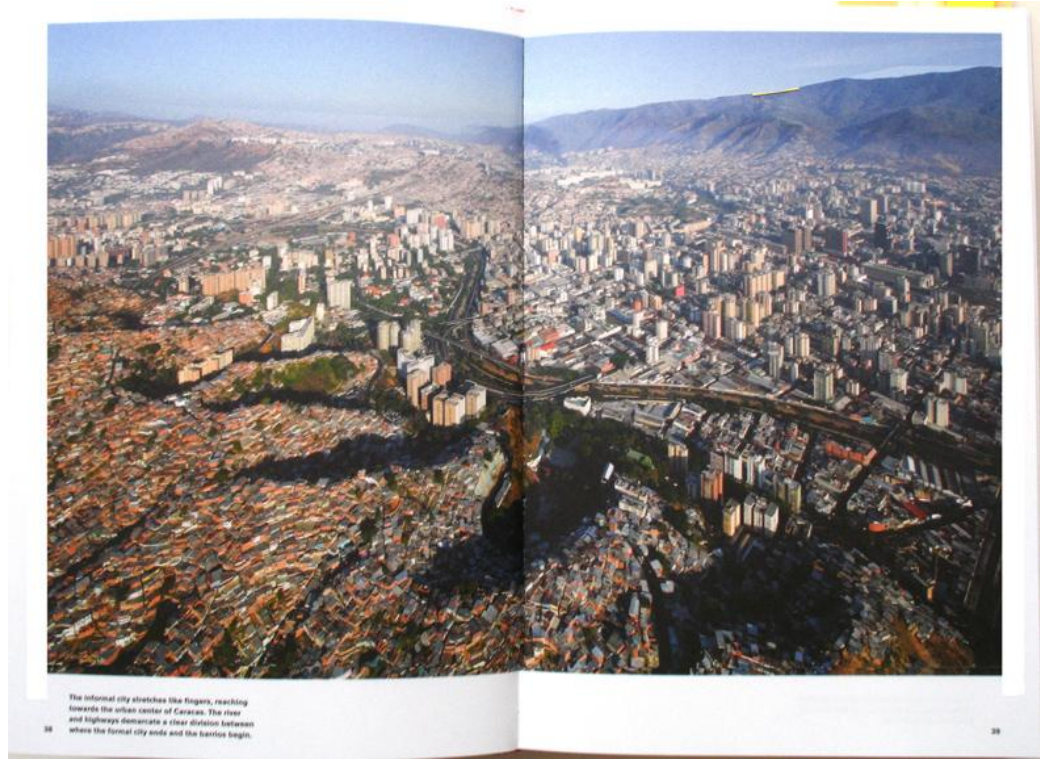
İkinci örnek olarak seçilen Torre David, Venezuela'nın Karakas semtinde yer alan, 1990 yılında inşasına başlanmış ama inşaatı tam bitmemiş, kolonlar arasında kalan her bir modülün dönüştürüldüğü 45 katlı bir gökdelen binanın ismidir (Şekil 4.2).

Şekil 4.2 : 45 katlı Torre David Binasının cephesi, (Baan, 2013).

Gökdelen yapı 2007 yılında bölgenin sakinleritarafından işgal edilmiş ve bugün yaklaşık 3000 kişinin bir arada yaşadığı kendine organizasyon yaratmış, dikey bir şehir modeli olmuştur. Venezuelalı mimar Enrique Gomez tarafından özel bir firmanın finans merkezi olarak tasarlanmış, finansörün 1993 yılında ölümü ve Venezuela'daki ekonomik krizin ardından inşaatı tam bitmeden durdurulmuştur.

Kimilerinin düşey-gecekondu olarak isim verdikleri Torre David bugün yaklaşık 750 ailenin bir araya gelerek her bir ofis birimini gündelik mekanlara dönüştürdüğü bir deneysel yaşam örneğidir. Bu oluşum basit bir işgal etme-gecekondu olayı olarak algılanmamalıdır çünkü yapının bugün kendi kendine oluşturduğu, tez boyunca bahsedilen örneklerden farklı çok özel bir yaşam döngüsü vardır. NDSM'in ortaya çıkışı gibi ortamdaki bir takım eksiklikler ve arayış hali Torre David'in de oluşmasına sebep olmuştur. Şehrin gelişimine bakılacak olursa Karakas 60 yıl boyunca planlı ve plansız olmak üzere zıtlıklarla dolu bir şehircilik evrimi geçirmiştir. 70'li yıllarda artan yüksek yapılar ve 80'li yıllarda yapılan çarpık ticari reformlarla birlikte hükümet ve bireyler arasındaki gerilimler artmış, kent merkezinde işgaller ve gecekondu mahalleleri de beraberinde gelişme göstermiştir (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 : Karakas gecekondu ve gökdelenler, (Baan,2013).

Dönemin başkanı Carlos Andres Perez'in kötü bir siyaset dönemi geçirmesi ve sonrasında Huga Chavez'in seçilmesiyle yeni bir devlet politikası egemen olmaya başlayarak Torre David'in bugünkü haline zemin hazırlamıştır denebilir.

2007 Eylül ayında Gecekondu bölgelerinde yaşayan halkın sel sonucu evlerinin harap olmasının ardından Torre David keşfedilir ve yüzlerce insan tarafından işgal

edilir. Önceleri sığınacak kapalı bir mekan olarak görülen Torre David kısa bir süre sonra *düşey gecekondu* olarak adlandırılan bir hal alır.

4.2.2 Siyaset ve Torre David

Torre David in işgaline ve kendi içerisindeki organizasyonunu anlamak için dönemin başkanı Hugo Chavez'in devlet politikasına da göz atmak faydalı olabilir. Chavez, başkan seçilmesinin ardından; ülkesinin uzun zamandır boğuştuğu yoksulluk, açlık, cehalet, barınma, kadın hakları ve işsizlik gibi çok temel sorunların kapitalist sistemler ile çözülemeyeceğini iddia etmiş ve bir seri devrimler gerçekleştirmeye çalışmıştır. Chavez, bireyci değil çoğulcu bir sistemin ancak sosyalizmle aşılabileceğini, Venezuela'ya barışın, eşitliğin ve özgürlüğün ancak bu yolla gelebileceğini dile getirmiştir. Yaptığı devrimlerin birçoğunda özellikle işçilerce yönetilen kooperatifler ve vakıflar kurarak bir dizi toprak reformuna da gidilmiştir. Brillembourg ve Klumpner (2012), Torre David'in sakinlerinin birçoğunun bolivarcı Chavez rejimine destek verdiklerini belirtmiştir. Chavez'in de bu işgallere karşı gelmediği söylenebilir. Zira Torre David'in komşularından olan ve alışveriş merkezi olarak inşa edilen *Sambil la Candelaria* için Chavez'in "kapitalizmin canavarı" demesinin ardından kısa bir süre sonra işgal edilmesi tesadüf değildir. Torre David'in işgal edilen tek bina olmadığı, 2011'de yaklaşık 155 adet ofis ve belediye binasının da işgal edildiği bilinmektedir.

Torre David'in Christiania'dan ayrılan en büyük özelliğinin insanların devlete karşı protest bir tavır sergilememeleri olabilir. UN-HABITAT'a göre özellikle Avrupa'da işgal edilen benzer yerler genellikle devletle çatışma halindedir (Brillembourg ve Klumpner, 2012). Torre David'in sakinleri; devletin kendilerine ve 45 katlı beton yığına bir çare bulamadıkları için bu tarz bir çözüm arayışına gitmişlerdir. Torre David'in devlete karşı protest bir tavrı yoktur (Baan, 2013). İşgalciler, asla şehirden kopuk bir hayat seçmeyi tercih etmemişlerdir. Hatta yapı içinde yaratmış olduğu küçük ölçekteki işletmeleriyle ekonomik açıdan gelişmeye başlamıştır. Bugün binanın içerisinde marketler, kilise, mini basketbol alanı, çeşitli spor odaları, kreş, terzi ayakkabı tamircisi vb küçük işletmeler hizmet vermektedir (Şekil E.1). Üstelik bu hizmet, binanın dışına çıkmış şehirli taraflardan da kullanılmaya başlanmıştır. Burada da görülüyor ki, şehir organizasyonunun bir parçası olan Torre David kendini asla soyutlamaya çalışmamıştır. Devlet de Torre David gerçeğini kabul etmiş ve bu

işgali önlemeye çalışmamıştır. Ancak, yok olmasına karşı aksi bir tutum sergilemeyen devlet ne yazık ki Torre David'de yaşayanların da yanında olamamıştır.

İşgal edilen bir bölgenin en büyük probleminin su, elektrik ve sağlık problemleri olduğu söylenebilir. Ayrıca Torre David'de özellikle çocukların sık sık düşmelerinden kaynaklanan güvenlik sorunu da vardır. UNHABITAT'ın tanımına göre gecekondu genellikle şehrin bittiği noktalarda tüm kentsel altyapıdan uzakta sıfırdan inşa edilirler (Brillembourg ve Klumpner, 2012). Oysaki Torre David, Karakas'ın göbeğinde %90'u tamamlanmış bir halde bir hayalet bina olarak uzun seneler beklemiştir. Ancak birçok temel gereksinim binaya getirilememiştir. Örneğin, binada elektrik ve su gibi temel ihtiyaçlar belli bir kata kadar ulaşabilmektedir. Torre David'e yerleşen ilk işgalciler bu durumu fark etmiş ve aralarında bir takım özel gruplar oluşturmuştur. Yeteneklerine göre ayrılan ancak içlerinde hiç tasarımcı veya mimarın bulunmadığı gruplar binadaki eksikleri gidermeye başlamıştır. İlk önce elektrik olmayan katlara su ve elektrik verilmiş, duvarı olmayan daireler tuğlalarla örülmüş, ortak mutfaklar kurulmuştur. Güvenlik sorunu her kattan sorumlu birinin kapı kontrollüğü yapması ile aşılmıştır. Yine her kattan sorumlu birkaç kişi belirli dönem aralıklarında binanın temizlik kontrolünü yapmaya başlamıştır. Tüm bu işlemlerin ardından devlete karşı gelmediklerini göstermek için, elektrik ve su giderlerini kendi içlerinde düzene sokarak ödemeye başlamışlardır (Brillembourg ve Klumpner, 2012). Kısacası Torre David, bir gecekondundan çok kader birliği yapanların oluşturduğu, kendi kendine organize olunan, sinerjinin çok yüksek olduğu bir kente dönüşmüştür (Baan, 2013).

4.2.3 Mimarlık ve bakış açısı

Bu kadar başarılı bir kendine organizasyon geçirmesine rağmen Torre David'in eksiklerinin olmadığını söylemek gerçek dışı olur. 3000 kişinin tek bir yerden binaya girmek zorunda olduğu, asansör olmadığı için 45 katın her gün merdivenle çıkıldığı, içme suyunun katlara ulaşamadığı, binadaki çöp ve kanalizasyon problemlerinin giderilemediği Torre David'de sakinler günlük yaşantılarında hala sıkıntılar çekmektedir. Ancak her şeye rağmen şu an içinde bulundukları koşullar, geldikleri koşullardan *daha iyi* olduğu için hali hazırdaki duruma adaptasyon göstermektedirler. Tezin bu örnekte anlatmak istediği iki önemli durum vardır.

Birincisi Torre David'in tamamen *self-made* yani kendiliğinden olan dönüşümünü, içinde yaşayanların bu dönüşümü yaparken geçirdiği olağanüstü adaptasyonunu ve toplumsal mekanın üretimini görebilmektir. İkincisi ise; tüm bu olağanüstü adaptasyona rağmen, profesyonel bir desteğin olmayışı yüzünden yaşanan sorunların çözülememesine tanık olmaktır. Karakas'ın ekonomi merkezinde yer alan bir yapı olan Torre David'in yapılanmış çevre ve kent dinamikleri ve teknolojileri ile olan ilişkisini görmezden gelmek imkansızdır. Dolayısıyla Torre David'in kendi içindeki organizasyonunu *yaptakçılık* olarak düşünürsek bir *mühendisin* ileriye dönük yaptığı planlardan eksik kaldığını ve hali hazırdaki sorunlarını daha fazla çözmeye yetmediğini görebiliriz.²⁶ *Bu noktada mühendisler yani metaforu olduğu mimarlar nasıl bir denge kurabilir?* sorusu sorulabilir.

Bu soruya iyi bir cevap olarak İsviçre'de kurulan ve ETH/Zürich bazlı bir mimari ofis ve fikir üretim merkezi olan Urban Think Tank (U-TT) incelenebilir. U-TT, Torre David'i tüm teknik, sosyolojik ve ekonomik boyutlarıyla irdelemiştir ve üretimlerini 2012 Venedik Mimarlık Bienali'nde sergilemişlerdir.

Her açıdan farklı bir örnek olan Torre David'in gelecekteki durumu için bir mimarlık pratiği nasıl bir duruş sergileyebilir?

U-TT mimarlarının kendilerine dert edindikleri durum, mimarlığın etik açıdan herhangi bir topluma nasıl fayda sağlayabileceğinin araştırılmasıdır. Onlara göre mimarlık yeri geldiğinde tüm politikalardan önce gelmeli ve hatta politikaların zaman zaman önüne geçmelidir (Brillembourg ve Klumpner, 2012). U-TT, Torre David'i yasal olmayan bir gecekondü oluşumu olarak görmemiş aksine geçirdiği evrimi ve sebeplerini çok iyi anlayıp bugünkü koşullara nasıl cevap vermeye çalıştığını araştırmaya çalışmıştır. U-TT, Torre David'in eksikliklerini, yapının doğal ilişkiler dengesini bozmadan giderebilmek yani profesyonel anlamda destek olmak ve binanın dönüşümünün tamamlanmasına katkıda bulunmak üzere bir takım projeler üretmiştir. Bu noktada üretilen projelerin sonuçları kadar meseleyi ele alış şekillerine de dikkat çekilmelidir.

“Torre David yaşayan bir organizmadır, büyüyen bir binadır, bir ütopya değildir” (Baan,2013).

²⁶ Tezin Yaptakçılık bölümünde mühendis ve yaptakçı bir metafor olarak kullanılmış, aralarındaki ilişki detaylıca açıklanmıştır.

Torre David bir ütopya değildir, ama dönüştürülmüş bir ütopya olabilir. Zizek ütopyaları yeniden keşfetmemiz gerektiğini dile getirmiştir.

Bu keşif neye göre ve nasıl yapılmalıdır?

Zizek'e göre ütopyanın iki yanlış anlamı vardır. Bunlardan ilki Ütopyaların dönüşümü bölümünde anlatılan modernist ütopyaların savunduğu hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğini bildiğimiz ideal bir toplumun hayalidir. İkincisi ise, 21.yy'ın "sapkın bir arzu ile sinsice dikte edilen liberal ütopya anlayışdır". Zizek'e göre liberal ütopya kötünün iyisinin kabul ettirilmeye çalışıldığı sözüm ona özgürlükçü ama gerçekte kapitalist ve materyalist bir anlayıştır. Gerçek ütopya -ki Zizek'e göre ihtiyacımız olan ütopya şeklidir- saf bir dürtüyle ortaya çıkan yani içten gelen ve ayakta kalma mücadelesinin uyandırdığı hisle bir yer yaratma kavramıdır (Taylor, 2006).

Ya da farklı bir deyişle ütopya bambaşka yerlerde bir dünya arayışı değildir. Ütopya, yanı başımızda, içinde bulunduğumuz şartların bir ürünü olarak ortaya çıkar.

U-TT'nin mimarlarından Lepik'e göre, 21.yy'ın gerçekliğinde "beklenmedik değişimler" vardır. O'na göre 21.yy'da sanılandan daha çok mimara ihtiyaç vardır. Lepik, "mimar" kelimesini kullandığı yerde parantez açar ve ütopya teorilerinin içinde kaybolmamış, yaratma eyleminin uygulanabilir olma durumunu unutmamış, disiplinler arası çalışabilen kişi tanımını yapar. O'na göre mimarlar Torre David ve benzeri oluşumları, kentsel bir bozukluk veya anormallilik olarak değil mimarların ve kent plancılarının bilgilerinin sınırlarını zorlayan bir nevi laboratuvar alanı olarak görmeleri gerektiğini savunur (Brillembourg & Klumpner, 2012).

4.2.4 Değerlendirme

Tüm şehirler az ya da çok mutlaka temeli yapılandırılmış, yeteri kadar esnek olmayan, katı bir sisteme dayanıyor. Bu sistemler çoğu zaman kentin ritmine karar verebiliyor. Oysa tüm bu katı kuralların içinde biraz hayal gücü, biraz zeka, biraz belirsizlik ile Torre David gibi bu çok katı betonarme bina bile yumuşayarak yaşayan bir organizmaya dönüşebiliyor.

"Zeka doğaçlama ile başlar" (Freidman, 2006).

Torre David'in; her köşesinin büyük bir arzu ile tasarlanan iç mekanları aynı zamanda temel sorunlara karşı üretilmeye çalışılan çözümlemelerle benzersiz bir zekanın ürünü olduğu söylenebilir (Şekil E.1). Estetik ve etik denen şey ya da başka bir deyişle güzel ve kullanışlı olan birbirinin yokluğunda beliren olgular olmaktan çıkmıştır.

O halde mimar bu durumda ne yapmalıdır?

Freidman'ın, 1956'daki 10. CIAM toplantısında Smithson'ların diyagramlarını eleştirirken mimar ve kullanıcı ilişkisini şu sözlerle tanımlamıştır:

Benim için Smithson'ların rastgele kompozisyonları mimarlar tarafından kararlaştırılan sadece sanatsal bir şeydi. Fikirlerime tamamen ters bir yaklaşım. Benim için rastgele yapı örüntüleri tamamen yaşayanlar, kullanıcılar tarafından önerilen nedensel değil içgüdüsel hareketleri içerir. Ben, kendim, mimarı bağlı olduğu hizmetkar rolden çıkarmayı, özgürleştirmeyi ve tüm özgürlüğü kullanıcıya vermeyi denedim. Görsellik beni ilgilendirmiyordu (Freidman,2006 s. 10).

Freidman (2006), mimari bilginin yalnızca profesyonellere ait olmasına ve tüm estetik değerlerin kitaplarda yazan teknik bilgilerden öğrenilerek yapılma düşüncesine karşı çıkar. O'na göre mimarlık yok edilebilen, taşınabilen, kullanıcıların arzularına göre şekillenen bir süreçtir. Bu süreçte yapı için istenildiği kadar katılık planlansın, sonuç ürün asla planlandığı gibi olmayacaktır.

En başından beri planlanan koskoca bir kaskatılığın içinde Torre David, kurallarını kendi belirlediği, bilinenden farklı bir *mimarlık oyunu* sergilemektedir. Kısacası normal ya da anormal diye bir durum yoktur, kalıplara sokulmuş kaidelerden uzaklaşmıştır. Bundan böyle, *tüm kaideleri altüst eden mimar* araştırma yaparken sorularına nedir yerine nedendir ile başlamalıdır (Brillembourg ve Klumpner, 2012). Yanıtlarının ortada bir yerlerde arandığı araştırma sürecinde o ortamda bulunan herkesten bir şey öğrenilebilir veya bilgi herkesle paylaşılabilir. Freidman (2006), sorunun mimarlık değil, hali hazırda olan şeylerin yeniden değerlendirme şekli olduğunu söyler. O halde Torre David'in bugünkü halinde görülen yaptakçılığın *acemi hali* eleştirilirken, yine Torre David'in ofis yapısından çıkarak bu noktaya gelmesine neden olan *mühendisin planlamalarına* gösterilen bir direnç olduğu da unutulmamalıdır. Bir diğer nokta ise mimarlığın alışkanlığa dönüşen sabit fikirlere dayanan halinin artık 21.yy'ın kaotik sorunlarına çözüm üretemediği anlaşılmalıdır. Aslında kaostan ziyade kaosun klişelerine karşı verilen bir savaştan kurtulma isteğidir aranan (Ballantyne, Deleuze ve Guattari, 2010). Baan (2013), Zita Cobb'dan bir alıntı yaparak şöyle demiştir: “tek düzeliğin veba gibi yayıldığı hastalık hali insanlığın tüm neşe kaynağını öldürmektedir.”

Brillembourg ve Klumpner'in (2012) mimarlık ilkesi Baan'ı destekler şekildedir: “Vecizeler gerçekleştiklerinde klişelere dönüşür. Aranan bilgiye her yerden

ulaşılabilir ancak edinen bilgi, uygulanacak ortamın içinde bulunan gizlenmiş kültüre göre tekrar değerlendirilmelidir”.

4.3 Temel Mimarlık

NDSM’in öğretileri üzerinden giden ve yeniden yapılan okumalar için seçilen iki örnekte de geçmişte var olan bir yapının ya da yapılar bütünün dönüşümü ve yapılan yeni mdanelerle olan ilişkisi izlenmiştir. şili’den seçilen son rnek Quinta Monroy’da ise bir mahalledeki yapılar bütününün yarı-planlanmış dönüşümü görülmektedir. Bu örnekte mimar ve kullanıcının ortamın ihtiyaçları ve kültürü göz önünde bulundurularak yaptığı bir üretim incelenmektedir. Elemental, şili’de, şili Petrol şirketi (COPEC) ve şili Pontifisia Katolik niversitesi iş birliği ile kurulan bir düşünce ve tasarım ofisidir.

4.3.1 Yarı mahalle: Quinta Monroy

şili Hkmeti, Elemental ofisi tasarımcılarından Quinta Monroy’daki 100 aile için bir konut projesi tasarlamalarını istemiştir. Hkmet, şili lndeki Iquique şehrinin merkezinde 5.000 m²’lik bir alanda son 30 yıl boyunca kontrolsüz ve kanunsuz bir şekilde işgal altında olan ve sağlıksız bir şekilde büyüyen bölgedeki barınma sorunun çözülmesi istemektedir. Ancak devletin ayırabildiği bütçenin yetersiz olması istenen konut sayısına ulaşabilmeyi güçleştirmektedir. şili Hkmeti, yeniden yapılandırılacak bölgenin yoğun ama kalabalıktan kaçınılarak tasarlanmasını istemektedir. Bir gecekondü özelliği taşıyan Quinta Monroy daha önce değinilen gecekondü sorunları olan ulaşım, eğitim ve iş imkanları bakımından zayıftır. Bu nedenle gecekondü yapıları düşük gelirli aileler tarafından tercih edilir. Gecekondü bölgelerinin ıslahı ve sosyal konutlar için ayrılan bütçe de çoğu zaman kısıtlı olur. Bu nedenle işgal edilen ve/veya gecekondulaşan bölgelerin soylulaştırma sonrası, bölgede yaşayanların maddi açıdan barınamayacakları yerlere dönüşmesine neden olabilir. Aravena ve Iacobelli (2012), herşeyden önce sosyal konut kavramının bir harcama değil yatırım olması gerektiğini savunmaktadır. şili, gelecek iki yılda konut açığını çözmek için yaklaşık 10 milyon dolar harcama yapacaktır. Sosyal konutlar, satın alınan arabalar gibi günden güne değeri kaybolan yatırımlar olmamalıdır. Aynı zamanda yapılan müdahalenin, bölgenin doğal yaşantısını kaybettirilmemesinin de bu yatırımın bir parçası olduğu dşnlmelidir.

Sürdürülebilirlik kavramının sadece kullanılan malzeme ve yapım teknikleri açısından değil bölgedeki hali hazırdaki yaşantının da devam edebilmesi açısından da düşünülmesi gerektiği unutulmamalıdır. Her dönüşüm ve ıslah etme projesi, bulunduğu yerin sosyal yaşantısını iyi analiz edebilmelidir aksi şekilde yaşayan organizmaların döngülerinde aksaklıklar yaşanabilir. Örneğin, Sulukule’de 6 yıldır devam eden kentsel dönüşümün ardından mülk sahipleri evlerine yerleşmeye başlamış, fakat evleri yıkılıp yerine yeni konutlar yapılan bireyler dönüşümden yararlanamamışlardır. Proje, Sulukulelilerin ihtiyaç ve koşulları gözetilmeden, rant elde etmek amaçlı yapıldığından çoğu aile Sulukule’yi ve proje kapsamında olan Taşoluk konutlarını terk etmek durumunda kalmıştır.

Quinta Monroy bölgesinin sosyal yaşantısını analiz eden Aravena özellikle bölgenin aile kültürünü incelemiştir. Quinta Monroy’da geniş ailelerin birlikte yaşadıklarını tespit eden mimar bu durumu tasarım ilkesine uygulamıştır. Öte yandan devletin sağlayabildiği bütçeyle hedeflenen aile sayısına yetecek konutun anca yarısının yapımı tamamlanabilecektir. Tüm bu durumlar göz önünde bulundurularak yarım bir mahalle tasarlanmak istenmiştir. Tasarımda iki konut arasında bir konut kadarlık boş yer bırakılmış, zemin kat planında bitişik nizam, sıra evler düşünülmüştür. Bu durumda her ev arasında bırakılan boşluğun tamamlanması kullanıcıya bırakılmış sonuçta yarım ve dönüşüme açık bir tasarım yapılmıştır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 : Quinta Monroy öncesi ve sonrası.

30 yıldan fazladır getto halinde yaşayan Quinta Monroy halkı bu projeye ilk önce çok karşı çıkmıştır. Ancak mimarlar ve Iquique belediyesi bölge halkını projeyi beraber yapmaya ikna etmiştir. Bölgenin sakinleri tasarım süresince kendilerine sorulan *nasıl bir eviniz, nasıl bir komşuluk ilişkiniz olsun istersiniz?* vb. sorularından çok memnun olmuşlardır. Evlerini beraber yapacak olmaları fikri de inşaat nedeniyle

terk etmek zorunda kaldıkları mahallelerine geri döneceklerine dair güven sağlamıştır.

Aravena ve Iacobelli (2012), Quinta Monroy’u bir oyun gibi tanımlıyor: Biz mimarlar; oyunun kurallarını kurguladık, oyunu oynamasını da kullanıcılara bıraktık. Başlangıçta her konut, mutfak ve banyonun konumlanacağı odalar tasarladık. Mülkünü genişletmek isteyen, her konuta ait olan boşluğu kendi isteklerine göre genişletebilmektedir. Konut sahiplerine yapılarını hangi ölçülerde genişletebileceklerini, dönüştürebileceklerini ve özellikle komşu daire ile olan ilişkinin nasıl düzenleneceğini anlatmaya çalıştık. Onlardan öğrendik, yaptık ve yine onlara anlattık.

Kendine organize olmuş, tüm yaşam olanaklarını kendi yaratmış ve bu kültürden gelen bölge halkı için çok ince düşünülmüş bu fikir Sulukule’de görülen yaşantının yok olma durumunun bir benzerini önlemiş olmuştur. Bu sayede düşük bütçeyle, devlet, mimar ve bölge halkı iş birliği ile hedeflenen 100 ailelik konut miktarına ulaşılmıştır.

4.3.2 Değerlendirme

30 yıldır hükümetin ve belediyenin hiçbir şekilde müdahale yapmadığı bir bölge, mimar ve kullanıcılar iş birliğinde toplumsal bir mekan üretimi haline dönüşebilmiştir. Bu projenin en büyük başarısının bölge halkıyla iletişime geçilebilme olduğu söylenebilir. Bu başarı da bölge halkına sürece katılma şansının verilmesinden kaynaklanmaktadır. Tasarımın esnek oluşu kullanıcının da ihtiyaçlarına daha rahat cevap vermesini sağlamıştır. Özellikle bölgenin bir kültürü olan geniş aileler olarak yaşayanlar, yaşayacaklar veya evinin bir parçasını kiralamak isteyenler için konuta büyüme şansı verilmiştir. Tüm bu fiziksel esnekliğin yanında mahalleliler artık daha iyi koşullarda yaşadıklarını, komşuluk ilişkilerinin ve iletişimlerinin çok daha iyi olduğunu dile getirmektedirler. Kısacası, bir mahalle bir mimar ve kullanıcıları tarafından en başından beraber tasarlanmış, belirli bir noktada tasarımın kendi içinde gelişmesi/dönüşmesi/organize edilmesi yaşayan mahallelilere bırakılmıştı.

5. SON VE YENİ BAŞLANGIÇLAR

Kendisi de bir tasarım modeli olması düşünülerek oluşturulan tez, içinde bulunduğu sorulara alternatif bir yaklaşımla cevaplar aramayı hedeflemiştir. Adının keşif konduğu tez sürecinde, NDSM/Amsterdam örneği veri olarak seçilmiş ve bu veri üzerinden başka verilere uzanarak çeşitli ilişkiler ve bağlantılı teoriler ortaya çıkarılmaya çalışılmış, çapraz okumalar yapılmıştır. NDSM dönüşümünün keşfi sürecinde bir mimarlık oluşumu nasıl okunabilir ve bu okumalardan nasıl bir değerlendirme yapılabilir sorusunda aranan yanıtlar tezin alt bölümlerinde sık sık gündeme getirilmiştir.

NDSM ve öğrettikleri ışığında mimar – tasarı ortamı – kullanıcı üçlüsü arasındaki ilişkilerin neden ayrılmaz bir bütün oluşturduğu anlaşılmıştır. Bahsedilen ortamın bugün, geçmiş ve gelecek zamanın bir arada olduğu, içinde bulunan kültür ve değerlerin bir yansıması olarak ele alınması gerektiğine ulaşılmıştır. Sonuç olarak, NDSM hareketi sadece yaratıcı grupların değil tüm Amsterdam kentinin ve anlayışının bir parçası olduğu kanısına varılmıştır. Bu hareket, bölgenin kendi özgü kültüründen geldiği için çoğulcu ve işbirlikçidir, bütüncüdür. Bahsedilen kültür ve ortak çalışma prensibi doğal bir gelişim süreci geçirdiği için çizgisel olmayan, kendini organize eden, kendine has bir sistemin ürünüdür.

NDSM'in verilerinden ortaya çıkan sürdürülebilirlik, işbirlikçi ve kendi kendine oluşum kavramları yapının dönüşüm sürecinde keşfedilen kavramları olmuştur. NDSM'de kazanılan okuma yetisi ile benzer özellikleri olan üç örnek keşfedilen kavramlar çerçevesinden tekrar değerlendirilmiştir.

Bu değerlendirmelere göre, Christiania'da görülen örnek başarılı bir dönüşüm geçirmiş olsa da bulunduğu ortamın ve zamanın dışında kalmış ve iktidarla yaşadığı çatışmalarla birlikte toplumdan soyutlanmak zorunda kalmıştır. 60'ların romantik yaşam tarzının benimsendiği bölge 2000'li yılların dinamiğine ayak uyduramayan sahte bir görünüm yaratmıştır. Torre David'in geçirdiği dönüşüm doğru zamanda, yerde ve iyi bir kendine organizasyonla gerçekleşmiştir. Ancak çok uzun zamandır biçimsiz oluşu, planlanamayan haliyle sürdürülebilirliğini kaybetmiştir. Bu iki

örnekten bağımsız olarak incelenen Quinta Monroy ile hali hazırda bir yapının dönüşümü yerine yarı-planlanmış, ileriye dönük bir dönüşüm gerçekleşebilir mi sorusuna cevap aranmıştır. Mimar ve kullanıcının bir arada, ortamın ihtiyaçları ve kültürlerini göz önünde bulundurarak yaptıkları üretime alternatif bir örnek olmuştur.

Tez boyunca, NDSM dönüşümü incelendikten sonra bir manifesto oluşturulabilir mi düşüncesi de yer almıştır. Ancak, mimarlık okuması için araç olarak seçilen NDSM'in, bulunduğu koşulları iyi değerlendirmesi ve kullanıcıya çoklu cevaplar vermesi ile içinde bulunduğu ortama özgü olduğu kanısına varılmıştır. Bu nedenle, NDSM veya herhangi bir oluşumunun içinde bulunduğu ortam ve kültürle ilişkili olduğundan başarılı-başarısız değerlendirmeleri yapılamayacağı ve bir durumdan başka bir duruma uyarlanacak bir manifestonun yazılamayacağı kanısına varılmıştır. Bu nedenle, mimarlığın toplumsal bir üretim olabileceği ve bu durumun doğru zaman, yer ve ilişkiler doğrultusunda daha başarılı sonuçlar verebileceğine ulaşılmıştır. Öte yandan, sürecin mimarlık üzerinde çok kritik bir rol oynadığının sonucuna da varılmıştır. Bu noktada kalıcı ve geçici olma durumları arasında anlam kaymaları olmuştur denebilir. Shigeru Ban, Almanya'daki pavyonunun yapıldığı zaman değil yıkıldığı zaman başarıya ulaştığını dile getirir. O'na göre basit bir malzemeden (kağıt örneğini verir) yapılan bir yapı kalıcı, betondan yapılan bir yapı geçici olabilir. Bu kalıcılık ve geçicilik kullanıcının arzusuyla doğrudan ilgilidir. O halde mimarlığın önceden öngörülen katı kimlikleri yok olmuştur.

Mimar, yapı ortamını ve kullanıcıyı iyi analiz edebilir. Ancak her zaman doğru yere, doğru zamanda, doğru tasarımı yapamayabilir. Ya da bahsedilen “doğru”lar zaman içinde evrilebilir. Sonuçta amaçlanan tasarımlar gerçekleşmeyebilir. Bu *gerçeklik göz önünde bulundurularak fiziksel ve sosyal açıdan esneyebilecek açık mekanlar, yapılar ve kentler tasarlanabilir mi? Tasarımcı her şeyin gerçekten planlanamayacağının bilincinde olursa tasarım programına, geleceğe dönük bir miktar belirsizlik vererek ürününün ileride evrilmesine şans verebilir mi? Bu sayede yapılar modası geçen ve önemini kaybeden atık yapılar yerine dönüşüme açık, deneysel ve yaratıcı yapılar olarak daha uzun süre olarak hayatta kalabilir mi?* soruları ile tez, başka araştırmaların keşif başlangıç noktası olmak üzere sonuçlandırılmıştır.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W.** (2003). Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünürken. *Cogito - Adorno zel Sayısı*, (36), 77-82.
- Adorno, T. W.** (2012). *Sahicilik Jargonu: Alman İdeolojisi zerine* (ev. S.ztrk). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal yayın 1964).
- Aravena, A. ve Iacobelli, A.** (2012). *Elemental: Incremental housing and participatory design manual*. Ostfildem: Hatje Cantz.
- Bailey, J. M.** (2014). Kişisel bir görüşme.
- Ballantyne, A..** (2010). *Mimarlar için Deleuze ve Guattari* (ev. R.gdl) . İstanbul: YEM Yayınları.
- Baudelaire, C. P.** (1982) *Paris Sıkıntısı* (ev. T. Yücel). İstanbul: Adam Yayınları
- Behar, D. ve İşlam, T.** (2006) *İstanbul'da Soylulaştırma:Eski Kentin Yeni Sahipleri* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Benjamin, W.** (1992). *Pasajlar* (ev. A. Cemal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Benjamin, W.** (1999) Tek Yön (ev. T. Turan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bontje, L. ve Jolles, A.** (2000). *Amsterdam: The major projects*. Amsterdam: Amsterdam Physical Planning Department.
- Braidotti, R.** (1994). *Nomadic Subects: Embodiment and Sexual Difference in Comtemporany Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Brillembourg, T. A. ve Klumpner, H.** (2012). *Torre David: Informal Vertical Communities*. Baden: Lars Mller.
- Bushev, M.** (1994). *Synergetics: Chaos, order, self-organization*. Singapore: World Scientific.
- Calvino, I.** (1990). *Görünmez Kentler*. (ev. I.Saatçioğlu). İstanbul: Remzi Kitabevi. (Orijinal yayın 1972).
- Capra, F.** (1996). *The web of life: A new scientific understanding of living systems*. New York: Anchor Books.
- Çamlıbel, N. D.** (2003). *Belirsizlik Ortamında Planlama Düşüncesi 'Sinerjetik Toplum - Sinerjik Yönetim ve Sinerjist Planlama Modeli*. Yayınlanmış doktora tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- De Landa, M.** (2006). *izgisel olmayan tarih: Bin yılın öyküsü* (ev.E.Kılıç). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal yayın 1997).
- Deleuze, G. ve Guattari, F.** (1990). *Kapitalizm ve şizofreni: Bin Yayla*. (ev. A. Akay). İstanbul: Bağlam.

- Dellaloğlu, B. F.** (2003). Bir Giriş: Adorno Yüz Yaşında. *Cogito - Adorno Özel Sayısı*, (36), 14-34.
- Eren, E.** (1991). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: İşletme Fakültesi Yayınları.
- Freidman, Y.** (2006). *Pro domo*. Barselona: Actar.
- Fretton, T.** (Konuşmacı). (2014, Nisan 28). Buildings and their Territories. *TonyFretton Lecture*. S AM , Basel.
- Heylighen, F.** (1989). Self-Organisation, Emergence and the Architecture of Complexity. *Proceedings of the 11st European Conference on System Science*, (AFCET,Paris), p:23-32
- Hobsbawm, E. J.** (1996). Avangard Kalıplar: 1950'den Sonra Sanat, Toplumsal Devrim: 1945 - 1990. *Kısa 20. yüzyıl 1914-1991: Aşırılikler Çağı*. (çev.Y.Alogan). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Holland, E., W.** (2006). *Deleuze ve Guattari'nin anti-oedipus'u: Şizoanalize giriş*. (çev. M.Erkan & A.Utku). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Karatani, K.** (2010). *Metafor olarak mimari* (çev. B. Yıldırım). İstanbul: Metis Yayınları. (Orjinal yayın 1995).
- Kroes, R.** (2008). Recalling the Netherlands in 1968: Trendsetter or Follower? *European Journal of American Studies*, 3(68).
- Lefebvre, H.** (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell. (Orijinal yayın 1974).
- Lefebvre, H.** (2007). *Modern dünyada gündelik hayat* (çev. I. Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları. (Orjinal yayın 1968).
- Marcuse, H.** (1997). *Tek boyutlu insan: İleri endüstriyel toplumun ideolojisi üzerinde incelemeler* (çev. Y.Aziz). İstanbul: İdea Yayınları. (Orijinal yayın 1964).
- Nieuwenhuijs, V. ve Seyferth, M.** (Yönetmen). (2005). *New Babylon de Constant* [Motion picture]. Hollanda: Moskito.
- Orwell, G.** (2014). *1984* (çev C.Üster). İstanbul: Can Yayınları. (Orijinal yayın 1949).
- Parsons, D.** (2000) *Streetwalking the Metropolis: Women, the city and modernity*. Oxford: Oxford University Press.
- Pistor, R.** (1994). *A city in progress: Physical planning in Amsterdam*. Amsterdam: Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam.
- Roberts, P. ve Sykes, H.** (2003). *The Evolution Definition and Purpose of Urban Regeneration. Urban Regeneration a Hand Book*. ed. Roberts vd., Sage Publications, page:8-34, London.
- Rowe, C. ve Koetter, F.** (1978). *Collage City*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Sharr, A.** (2010). *Mimarlar için Heidegger*. (çev. V.Atmaca). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Sharr, A.** (2010). *Mimarlar için Heidegger*. (çev.V.Atmaca). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Tanyeli, U.** (2005). Ait olduğu çağ bağlamında Archigram. *Garanti Galeri*.

- Taylor, A.** (Yönetmen). (2006). *Zizek!* [DVD]. Zeitgeist Films.
- Thorndike, E. L.** (1913). *Educational psychology*. New York: Teachers college, Columbia University.
- Togay, N.** (2002). *Le Corbusier ve Kent*. İstanbul: Boyut.
- Tzara, T.** (1918). *Dada Manifesto*.
- Uexküll, J.** (2010). *A foray into the worlds of animals and humans: With A theory of meaning*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wigley, M.** (1998). *Constant's New Babylon: The Hyper-Architecture of Desire*. Rotterdam: Witte de With, Center for Contemporary Art.
- Wright, F. L.** (1995). *Broadacre City*. Tucson, Ariz: Univ. of Arizona Press.
- Yanar, H.** (Konuşmacı). (2014, Mart 18). Arkadaşım Ahtapot ve Mimarlık. *Yaratıcı Bir Mimarlık için Sorular*. İTÜ, İstanbul.
- Yürekli, İ.** (2003). *Mimari tasarım eğitiminde oyun*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Amouroux, C. S.** (2006, Nisan 14). Conflict In Copenhagen: Urban Reconfigurations, Disciplining the Unruly. *University of California Breslauer Graduate Student Symposium, The Right to the City and the Politics of Space*. Alındığı tarih: 03.06.2014, adres: <http://escholarship.org/uc/item/9cb3f8t8#page-1>
- Baan, I.** (2013, Eylül). Ingenious homes in unexpected places [Video dosyası]. Alındığı tarih: 07.05.2014, adres: https://www.ted.com/talks/iwan_baan_ingenious_homes_in_unexpected_places
- Cole M.** (2012). Amsterdam Squats: A Culture Of Resistance. *Journal of Redbullmusic Academy Magazine*. Alındığı tarih: 02.06.2014, adres: <http://www.redbullmusicacademy.com/magazine/amsterdam-squats>
- Debord, G.** (1958) Theses on Cultural Revolution. *Internationale Situationniste* (çev. John Shepley). Alındığı tarih: 02.06.2014, adres: <http://www.cddc.vt.edu/sionline/si/theses.html>
- Demir, E.** (2014). Foucault'da İktidari Yeniden Düşünmek. *Birikim Yayınları*. Alındığı tarih: 10.04.2014, adres: <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=1086>
- Etherington, R** (2010). "Vacant NL by Rietveld Landscape." *Dezeen Magazine*. Alındığı tarih: 12.04.2014, adres: <http://www.dezeen.com/2010/08/31/vacant-nl-by-rietveld-landscape/>
- Graafland, A.** (1999). Of Rhizomes, Trees, and the IJ-Oevers, Amsterdam. *Assemblage*, 38, 28-41. Alındığı tarih: 01.06.2014, adres: <http://goo.gl/WrM1XD>
- Kempton, R.** (2007). *Provo: Amsterdam's anarchist revolt*. Brooklyn, NY: Autonomedia Alındığı tarih: 07.05.2014, adres: <http://goo.gl/5EDH5d>
- Url-1** <<http://www.ndsm-werfmuseum.nl>>, alındığı tarih: 20.04.2014
- Url-2** <<http://www.ndsm.nl/>>, alındığı tarih: 01.06.2014

- Url-3** <<http://www.evadeklerk.com/en/ndsm-werf>>, alındığı tarih: 01.06.2014
- Url-4** <<http://www.amsterdam.nl/gemeente/organisatie-diensten/bureau-broedplaatsen/>>, alındığı tarih: 10.05.2014
- Url-5** <<http://www.amsterdam.nl/gemeente/organisatie-diensten/cawa>>, alındığı tarih: 10.05.2014
- Url-6** <<http://www.artfactories.net/NDSM-Amsterdam,866.html>>, alındığı tarih: 02.05.2014
- Url-7** <<http://ksuwest.squat.net/>>, alındığı tarih: 30.05.2014
- Url-8** <<http://www.dynamoarchitecten.nl>>, alındığı tarih: 30.05.2014
- Url-9** <<http://whatsupwithamsterdam.com>>, alındığı tarih: 30.05.2014
- Url-10** <<http://www.opgewek.nu>>, alındığı tarih: 10.05.2014
- Url-11** <<http://www.designboom.com/architecture/vacant-nl-dutch-pavilion-at-venice-architecture-biennale-2010>>, alındığı tarih: 18.05.2014
- Url-12** <<http://www.archdaily.com/207521/solid-11-tony-fretton-architects/>>, alındığı tarih: 22.05.2014
- Url-13** <<http://www.archdaily.com/130755/de-prinsendam-tony-fretton-architects/>>, alındığı tarih: 22.05.2014
- Url-14** <<http://www.iamsterdam.com/en-GB/living/housing/housing-policy>>, alındığı tarih: 10.05.2014
- Url-15** <<http://www.os.amsterdam.nl/english>>, alındığı tarih: 10.05.2014
- Url-16** <<http://www.christiania.org>>, alındığı tarih: 02.06.2014
- Url-17** <<http://www.berlin.de/kultur-und-tickets/tipps/kunst/institutionen/2225711-2227531-tacheles.html>>, alındığı tarih: 02.06.2014

EKLER

EK A	:NDSM’de dönüştürülen binalardan Kunststad/Artcity’den görseller
EK B	:NDSM’deki doğu bölgesi binalarından görseller
EK C	:NDSM’in sanatçılarından Marc Faasse’nin NDSM fotoğrafları
EK D	:Torre David’den görseller
EK E	:Christiania’dan görseller
EK F	:Tez sunumundan görseller

EK A

Kunststad/Artcity

Bir ünitenin içinden

Kaykay pisti

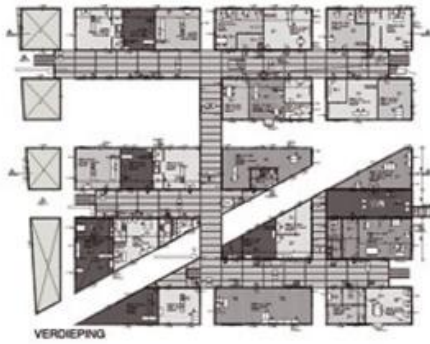
Şekil A.1 : Kunststad/Artcity'den fotoğraflar.

Üst katlarda dolaşım, köpekler için yol

Çatı ve büyük kayıkhanenin dışarıdan görünümü

Kunststad/Artcity plan ve maket

Şekil A.1 (devam) : Kunststad/Artcity'den fotoğraflar.

EK B

Green House Noorderlicht Cafe

Dazzleville

Pllek Konser ve Plaj Alanı

IJ Kantini

Konteynır Öğrenci Evleri

Şekil B.1: Eski ve yeni yapıları ile NDSM.

NDSM Pier ve Pilek

Kraan 13, X ve Y Helling

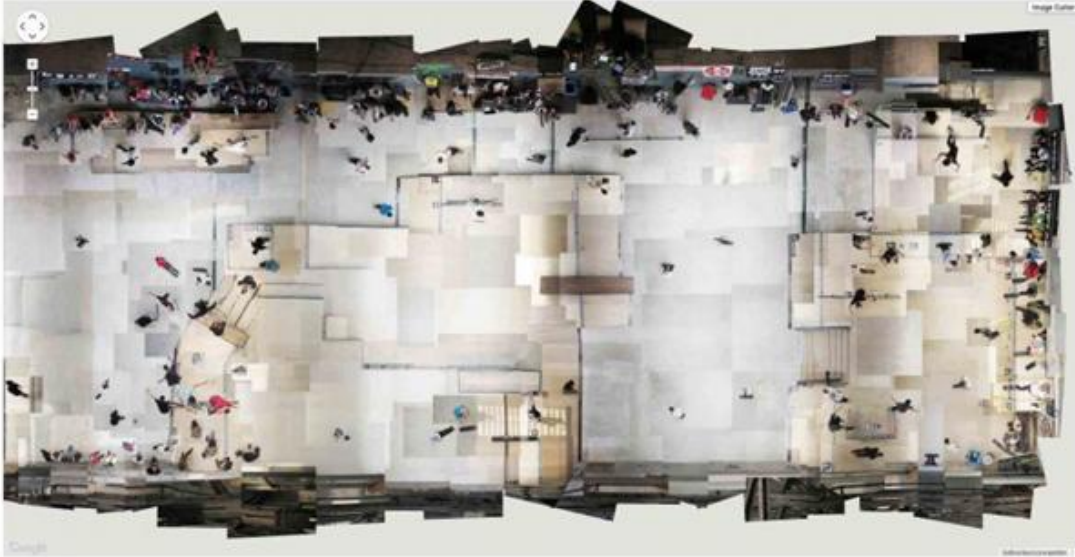
Büyük Kayıkhanesi, Oostvlugel

Şekil B.2 : NDSM etkinlik alanları.

EK C

NDSM Vapur İskelesi, Fotoğraf: Marc Faasse

Kunststad/Artcity Kaykay Parkı, Fotoğraf: Marc Faasse

Şekil C.1 : Marc Faasse'nin NDSM'de etkinlikler adındaki fotoğraf çalışmaları.

NDSM Pier ve IJ nehri, Fotoğraf: Marc Faasse

Gewoonboot yüzen ev, Fotoğraf: Marc Faasse

Pllek oyun alanı, Fotoğraf: Marc Faasse

Şekil C.1 (devam) : Marc Faasse'nin NDSM'de etkinlikler adındaki fotoğraf çalışmaları.

EK D

Christiania'da dönüşüme uğrayan askeri yapılar

Christiania'da sokağa taşan renkler

Christiania'nın el yapımı evleri

Christiania'ya özgü bisiklet

Christiania bayrağı

Şekil D.1: Christiania.

Christiania köyünün haritası

Christiania nehirden görüntü

Şekil D.1 (devam) : Christiania.

EKE

Torre David, kolonlar arasında basketbol sahası

Torre David, gökdelenin tepesinde bir fitness alanı

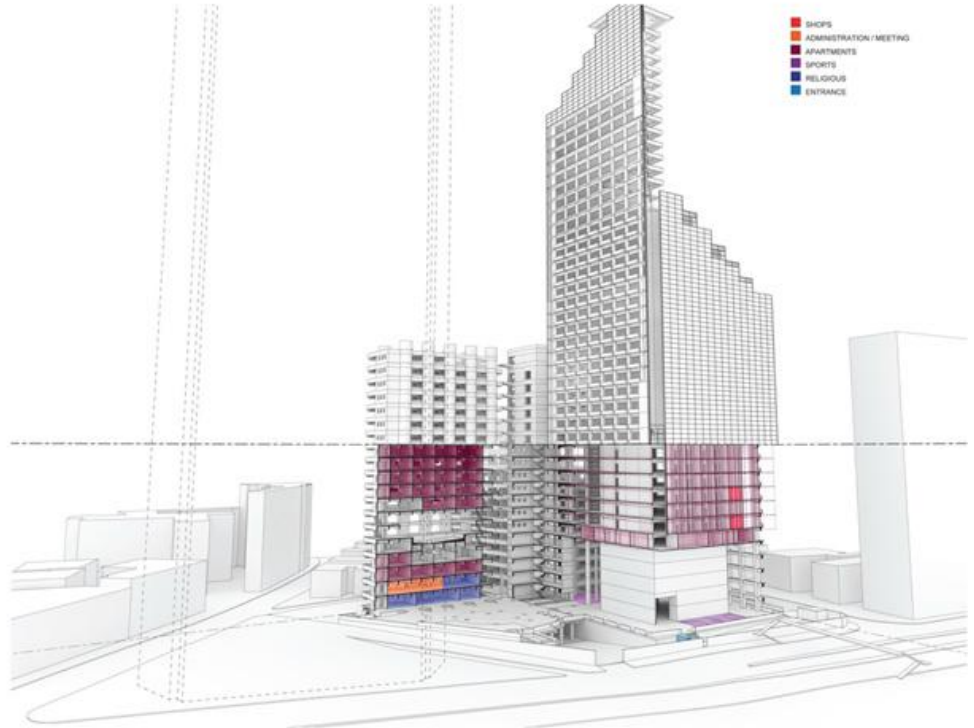

Torre David, bir evin içi

Şekil E.1 : Iwan Baan'ın gözünden Torre David.

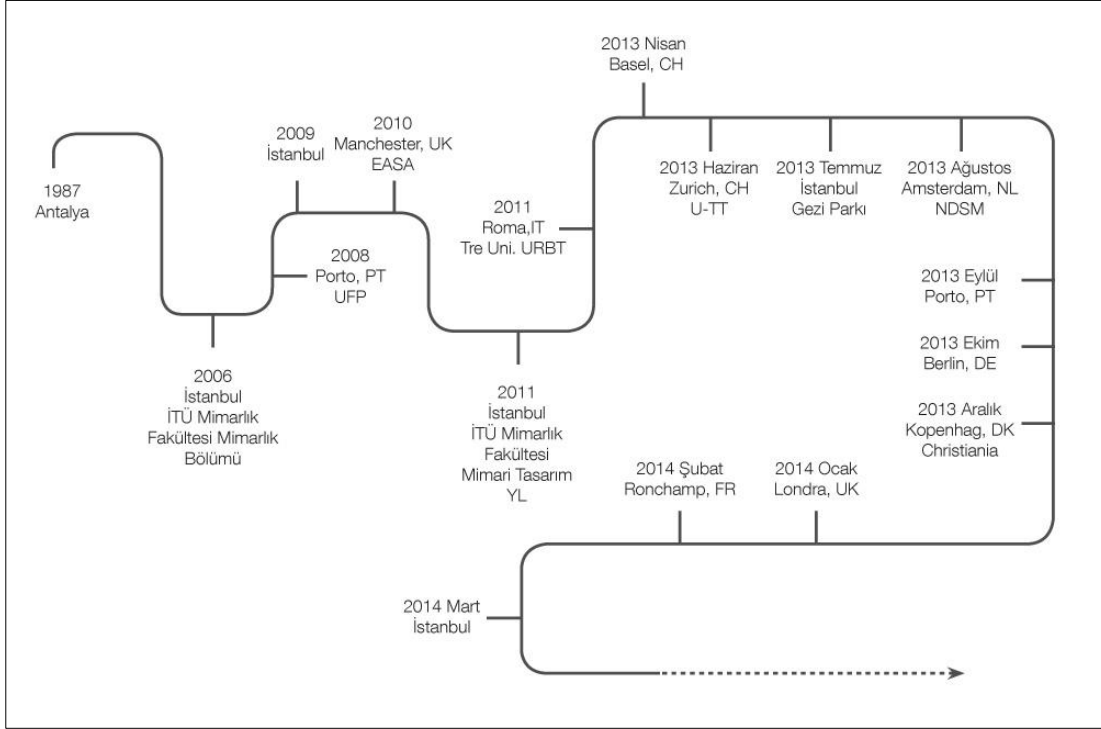

Torre David, atrium

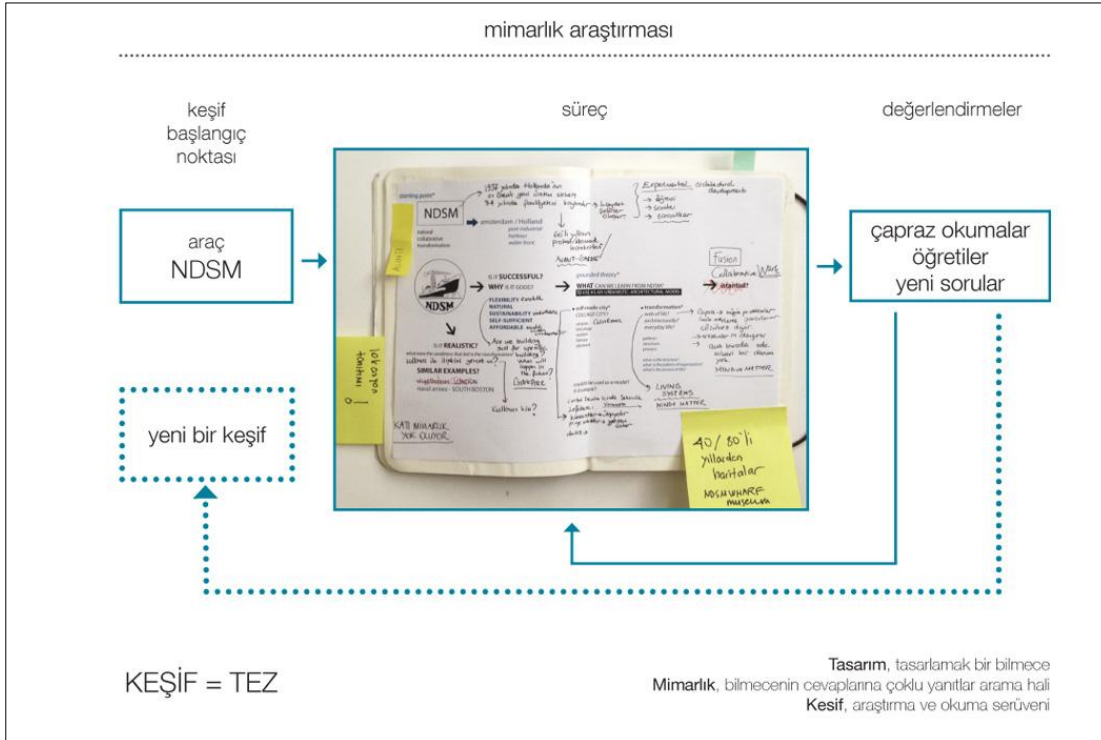

Şekil E.1 (devam) : Iwan Baan'ın gözünden Torre David.

EK F

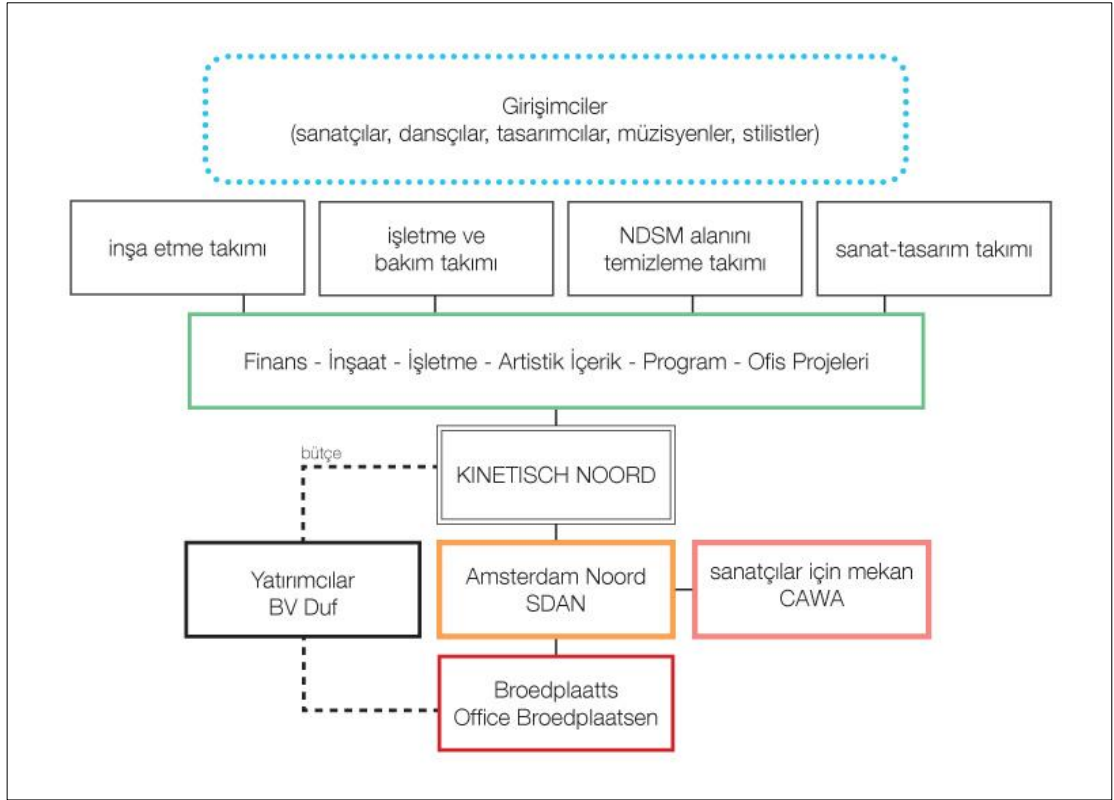

Tez boyunca sözü geçen kentler ile olan ilişkiler

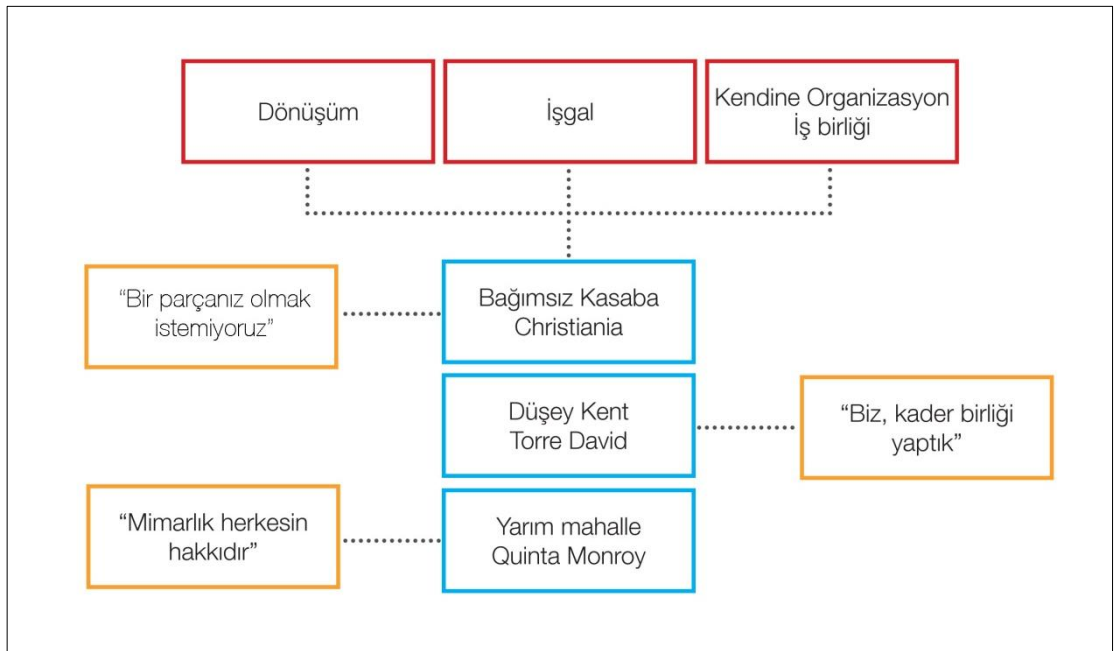

Keşif ve tez ilişkisi

Şekil F.1 : Sunumdan görseller – Tez, keşif ve ilişkiler.

NDSM ve çevre ilişkileri

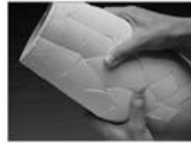

Mimarlık okuması için seçilen üç örnek arasındaki ilişki

Şekil F.2 : Sunumdan görseller – NDSM, Örnekler ve ilişkiler.

BİR MİMARİ KEŞİF ALANI:NDSM

**bu durum devletin
bir başarısızlığı
değil midir?**

Şekil F.3 : Sunumdan görseller.

Experimental JetSet - Rob Stolk

Paradiso

Şekil F.4 : Sunumdan görseller – 2.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ayşe Çağın Sergin

Doğum Yeri ve Tarihi: Antalya, 03 Ocak 1988

E-Posta: caginsergin@gmail.com

Lisans: 2011 İstanbul Teknik Üniversitesi , Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Mesleki Deneyim:

2013 Mart – 2014 Mart, Herzog & de Meuron Architects

2012 Aralık – 2013 Şubat, Çırakoğlu Mimarlık

Ödüller:

2010, Seranit Merdivenli Sokaklar, Şişli 1.lık ödülü

2010, Eco-Pavyon, Juri Özel Ödülü